

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO

ANALIZA NAČRTOVANJA FINANČNE PRIHODNOSTI MLADIH

Ljubljana, september 2019

NEVA ROZMAN

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana Neva Rozman, študentka Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, avtorica predloženega dela z naslovom Analiza načrtovanja finančne prihodnosti mladih, pripravljene v sodelovanju s svetovalcem doc. dr. Matjažem Črnigojem

IZJAVLJAM

1. da sem predloženo delo pripravila samostojno;
2. da je tiskana oblika predloženega dela istovetna njegovi elektronski obliki;
3. da je besedilo predloženega dela jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam oziroma navajam v besedilu, citirana oziroma povzeta v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani;
4. da se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot mojih lastnih – kaznivo po Kazenskem zakoniku Republike Slovenije;
5. da se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predloženega dela dokazano plagiatorstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom;
6. da sem pridobila vsa potrebna dovoljenja za uporabo podatkov in avtorskih del v predloženem delu in jih v njem jasno označila;
7. da sem pri pripravi predloženega dela ravnala v skladu z etičnimi načeli in kjer je to potrebno, za raziskavo pridobila soglasje etične komisije;
8. da soglašam, da se elektronska oblika predloženega dela uporabi za preverjanje podobnosti vsebine z drugimi deli s programsko opremo za preverjanje podobnosti vsebine, ki je povezana s študijskim informacijskim sistemom članice;
9. da na Univerzo v Ljubljani neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravico shranitve predloženega dela v elektronski obliki, pravico reproduciranja ter pravico dajanja predloženega dela na voljo javnosti na svetovnem spletu preko Repozitorija Univerze v Ljubljani;
10. da hkrati z objavo predloženega dela dovoljujem objavo svojih osebnih podatkov, ki so navedeni v njem in v tej izjavi.

V Ljubljani, dne 07. 09. 2019

Podpis študentke: _____

KAZALO

UVOD	1
1 OPREDELITEV MLADIH	2
2 FINANČNA PISMENOST	4
3 FINANČNO NAČRTOVANJE PRIHODNOSTI	7
3.1 Finančni cilji	8
3.2 Naložbeni profil in naložbena strategija	8
3.3 Sestavni deli finančnega načrta in finančne možnosti	9
3.4 Izbor naložb in diverzifikacija premoženja	13
3.5 Načrtovanje finančne prihodnosti mladih	14
4 EMPIRIČNA RAZISKAVA	17
4.1 Opredelitev problema	17
4.2 Namen in cilji	19
4.3 Opredelitev in utemeljitev raziskovalnih hipotez	19
5 PODATKI	21
5.1 Spletni vprašalnik	21
5.2 Opisne statistike	22
5.3 Priprava podatkov in vzorca	26
5.3.1 Analiza povezanosti in manjkajočih vrednosti Likertovih spremenljivk	27
5.3.2 Razvrščanje enot v prostoru Likertovih lestvic in iskanje osamelcev	30
5.3.3 Popravek vzorca, da postane bolj reprezentativen	31
5.4 Uporabljena metodologija pri preverjanju hipotez	32
6 STATISTIČNA ANALIZA IN REZULTATI	33
6.1 Zavedanje pomembnosti načrtovanja osebne finančne prihodnosti	33
6.2 Načrtovanje finančne prihodnosti mladih	35
6.3 Dejavniki vpliva na načrtovanje finančne prihodnosti mladih	42
6.4 Finančno znanje	44
6.5 Finančno udejstvovanje mladih	48
6.6 Povzetek hipotez	52
7 RAZPRAVA IN PRIPOROČILA	52
7.1 Priporočilo za mlade	54
SKLEP	55
LITERATURA IN VIRI	58
PRILOGE	65

KAZALO TABEL

Tabela 1: Finančni produkti za doseglo finančnih ciljev	13
Tabela 2: Struktura področja izobraževanja mladih v vzorcu, ki so dosegli visokošolsko ali univerzitetno izobrazbo	22
Tabela 3: Število manjkajočih odgovorov pri sklopu zavedanja pomembnosti načrtovanja finančne prihodnosti (vprašanje 41).....	28
Tabela 4: Izračunane uteži za spol in starost.....	32
Tabela 5: Rezultati kontingenčne tabele	35
Tabela 6: Slovar kratic, uporabljenih v modelih	42
Tabela 7: Rezultati statistične analize z uporabo modela logistične regresije	43
Tabela 8: Rezultati kontingenčne tabele	45
Tabela 9: Povzetek rezultatov hipotez	52
Tabela 10: Povzetek manjkajočih enot za sklope: zavedanje pomembnosti načrtovanja finančne prihodnosti (vprašanje 41), načrtovanje finančne prihodnosti (vprašanje 42), potrošniška usmerjenost (vprašanje 43), finančno udejstvovanje (vprašanje 44), samoocena finančnega znanja (vprašanje 45) in ocena finančnega znanja (vprašanje 47-53).....	9
Tabela 11: Povzetek mer KMO spremenljivk za sklope: zavedanje pomembnosti načrtovanja finančne prihodnosti (vprašanje 41), načrtovanje finančne prihodnosti (vprašanje 42), potrošniška usmerjenost (vprašanje 43), finančno udejstvovanje (vprašanje 44), samoocena finančnega znanja (vprašanje 45) in ocena finančnega znanja (vprašanje 47-53).....	9
Tabela 12: Povzetek števila vprašanj, števila enot z manjkajočimi odgovori in zanesljivost (Cronbach koeficient α) za posamezni sklop – zavedanje pomembnosti načrtovanja finančne prihodnosti (vprašanje 41), načrtovanje finančne prihodnosti (vprašanje 42), potrošniška usmerjenost (vprašanje 43), finančno udejstvovanje (vprašanje 44), samoocena finančnega znanja (vprašanje 45) in ocena finančnega znanja (vprašanje 47-53).....	10
Tabela 13: Primerjava Wardove metode in metode voditeljev	22
Tabela 14: Kontingenčna tabela odvisnosti med načrtovanjem finančne prihodnosti po vrsticah (vprašanje 42) in stopnjo izobrazbe (po stolpcih) z opazovanimi frekvencami	28
Tabela 15: Kontingenčna tabela odvisnosti med načrtovanjem finančne prihodnosti po vrsticah (vprašanje 42) in stopnjo izobrazbe (po stolpcih) s pričakovani frekvencami	28
Tabela 16: Kontingenčna tabela odvisnosti med načrtovanjem finančne prihodnosti po vrsticah (vprašanje 42) in stopnjo izobrazbe (po stolpcih) z opazovanimi frekvencami	29
Tabela 17: Kontingenčna tabela odvisnosti med načrtovanjem finančne prihodnosti po vrsticah (vprašanje 42) in stopnjo izobrazbe (po stolpcih) s pričakovani frekvencami	29

Tabela 18: Regija prebivališča mladih v vzorcu	32
Tabela 19: Izobrazba mladih v vzorcu	32
Tabela 20: Stanovanjski status mladih v vzorcu	32
Tabela 21: Zaposlitvena struktura mladih v vzorcu	32
Tabela 22: Glavni vir prihodkov mladih v vzorcu	33
Tabela 23: Povprečni neto mesečni dohodek mladih v vzorcu	33
Tabela 24: Varčevanje mladih v vzorcu	33
Tabela 25: Delež preostalih mesečnih prihodkov mladih v vzorcu.....	33
Tabela 26: Posojilo mladih v vzorcu	33
Tabela 27: Struktura varčevanja mladih v vzorcu	34
Tabela 28: Vpliv na izbor oblike varčevanja mladih v vzorcu.....	34
Tabela 29: Začetek varčevanja mladih v vzorcu	34
Tabela 30: Zakaj mladi v vzorcu ne varčujejo	34
Tabela 31: Finančno izobraževanje mladih v vzorcu	35
Tabela 32: Finančno izobraževanje mladih v vzorcu	35
Tabela 33: Zainteresiranost za dodatno finančno izobraževanje mladih v vzorcu.....	35
Tabela 34: Vzpodbuda s strani staršev k finančnem udejstvovanju (varčevanje, investiranje, načrtovanje finančne prihodnosti) mladih v vzorcu	35
Tabela 35: Pogostost razmišljanja o finančni prihodnosti mladih v vzorcu.....	36
Tabela 36: Pogostost načrtovanja osebne finančne prihodnosti mladih v vzorcu.....	36
Tabela 37: Sprejemanje dnevnih finančnih odločitev mladih v vzorcu	37
Tabela 38: Rezultati finančnega znanja* lastne raziskave, OECD (2016), raziskave objavljene v reviji <i>Moje finance</i> (Mihajlovič, 2011) in raziskave Slovenskega zavarovalnega združenja, 2019	39
Tabela 39: Povzetek rezultatov statističnih analiz.....	40

KAZALO SLIK

Slika 1: Piramida s finančnimi možnostmi v povezavi z osnovni finančnimi funkcijami in tveganjem	14
Slika 2: Primer manjkajočih vrednosti pri sklopu zavedanja pomembnosti načrtovanja finančne prihodnosti (vprašanje 41)	28
Slika 3: Odvisnost Cronbach koeficient α od števila manjkajočih odgovorov pri sklopu zavedanja pomembnosti načrtovanja finančne prihodnosti (vprašanje 41).....	29
Slika 4: Porazdelitve odgovorov na vprašanja pri sklopu zavedanja pomembnosti načrtovanja finančne prihodnosti (vprašanje 41)	29
Slika 5: Spearmanovi koeficienti korelacije pri sklopu zavedanja pomembnosti načrtovanja finančne prihodnosti (vprašanje 41)	30
Slika 6: Primerjava porazdelitve starosti na vzorcu in v populaciji	31
Slika 7: Rezultati 95 % intervala zaupanja največje gostote	34
Slika 8: Načrtovanje finančne prihodnosti (vprašanje 32 in vprašanje 42).....	35
Slika 9: Rezultati 95 % intervala zaupanja največje gostote	36

Slika 10: Način načrtovanja finančne prihodnosti mladih v opazovanem vzorcu	39
Slika 11: Razlogi za ne načrtovanje finančne prihodnosti mladih v opazovanem vzorcu ..	41
Slika 12: Pearsonovi koeficienti korelacije med dejavniki načrtovanja finančne prihodnosti mladih (vprašanje 42).....	43
Slika 13: Rezultati samoocen in ocen finančnega znanja mladih v opazovanem vzorcu ...	46
Slika 14: Rezultati 95 % intervala zaupanja največje gostote.....	50
Slika 15: Zbrani rezultati empirične raziskave načrtovanja finančne prihodnosti mladih ..	52
Slika 16: Odvisnost Cronbach koeficient α od števila manjkajočih odgovorov za sklop – načrtovanje finančne prihodnosti (vprašanje 42)	10
Slika 17: Porazdelitve odgovorov na vprašanja za sklop – načrtovanje finančne prihodnosti (vprašanje 42).....	11
Slika 18: Spearmanovi koeficienti korelacije za sklop – načrtovanje finančne prihodnosti (vprašanje 42).....	11
Slika 19: Odvisnost Cronbach koeficient α od števila manjkajočih odgovorov za sklop – potrošniška usmerjenost (vprašanje 43)	12
Slika 20: Porazdelitve odgovorov na vprašanja za sklop – potrošniška usmerjenost (vprašanje 43).....	13
Slika 21: Spearmanovi koeficienti korelacije za sklop – potrošniška usmerjenost (vprašanje 43).....	13
Slika 22: Odvisnost Cronbach koeficient α od števila manjkajočih odgovorov za sklop – finančno udejstvovanje (vprašanje 44).....	14
Slika 23: Porazdelitve odgovorov na vprašanja za sklop – finančno udejstvovanje (vprašanje 44).....	15
Slika 24: Spearmanovi koeficienti korelacije za sklop – finančno udejstvovanje (vprašanje 44).....	15
Slika 25: Odvisnost Cronbach koeficient α od števila manjkajočih odgovorov za sklop – samoocenitev finančnega znanja (vprašanje 45).....	16
Slika 26: Porazdelitve odgovorov na vprašanja za sklop – samoocenitev finančnega znanja (vprašanje 45).....	17
Slika 27: Spearmanovi koeficienti korelacije za sklop – samoocenitev finančnega znanja (vprašanje 45).....	17
Slika 28: Odvisnost Cronbach koeficient α od števila manjkajočih odgovorov za sklop – test finančnega znanja (vprašanje 47-53)	18
Slika 29: Porazdelitve odgovorov na vprašanja za sklop – test finančnega znanja (vprašanje 47-53)	18
Slika 30: Spearmanovi koeficienti korelacije za sklop – test finančnega znanja (vprašanje 47-53)	19
Slika 31: Dendrogram hierarhičnega razvrščanja za Wardovo metodo	20
Slika 32: Vrednost kriterijske funkcije za metodo voditeljev pri različnem številu skupin	21
Slika 33: Primerjava Wardove metode in metode voditeljev.....	21
Slika 34: Osamelci za sklop – načrtovanje finančne prihodnosti (vprašanje 42).....	22
Slika 35: Prvih 5 osamelcev, prikazani z modrimi plusi, v prostoru dveh spremenljivk....	23

Slika 36: Histogram razdalj do centrov (predstavnikov) skupin in meja 3,2 označena z rdečo črto	23
Slika 37: Rezultati 95 % intervala zaupanja največje gostote	27
Slika 38: Delež anketirancev, ki načrtujejo finančno prihodnost, po stopnjah izobrazbe... 27	
Slika 39: Delež načrtovanja finančne prihodnosti (vprašanje 42) za utežene in neutežene odgovore	29
Slika 40: Frekvenca pogostosti razmišljanja o finančni prihodnosti mladih v vzorcu	36
Slika 41: Razlogi načrtovanja osebne finančne prihodnosti mladih v vzorcu.....	37
Slika 42: Kratkoročni in dolgoročni finančni cilji mladih v vzorcu.....	37
Slika 43: Glavni deli finančnih načrtov mladih v vzorcu	38
Slika 44: Izdelava finančnih načrtov mladih v vzorcu	38

KAZALO PRILOG

PRILOGA 1: Vprašalnik	1
PRILOGA 2: Analiza povezanosti in manjkajočih vrednosti Likertovih spremenljivk.....	9
PRILOGA 3: Razvrščanje enot v prostoru Likertovih lestvic in iskanje osamelcev	20
PRILOGA 4: Izpeljava statističnih testov	24
PRILOGA 5: Rezultati opisne statistike.....	32
PRILOGA 6: Rezultati preverjanja hipotez.....	36
PRILOGA 7: Povzetek rezultatov statističnih analiz	40

UVOD

Raziskovalno področje magistrskega dela je načrtovanje finančne prihodnosti mladih, saj je obdobje mladosti polno izzivov in prelomnic. Mladi imajo najnižje prihodke v svoji karieri, pri tem pa se morajo spopasti s finančnimi odločitvami, ki vplivajo na njihovo nadaljnje šolanje, samostojno življenje in vzpostavljanje lastnega gospodinjstva, ustvarjanje kariere in zaposlovanje, družinsko življenje, varčevanje za upokožitev in številne druge finančne izzive (Friedline & West, 2016).

V današnjih časih je pomembno načrtovanje osebne finančne prihodnosti, saj omogoča boljše pripravljenost na (nepredvidene) dogodke, boljše upravljanje prihodkov in pogoje pri finančnem udejstvovanju, izgradnjo premoženja in vzpostavitev finančnega ravnovesja za življenje v kasnejših obdobjih. Pri načrtovanju finančne prihodnosti posameznik definira osebne finančne cilje in prioritete in pri tem upošteva finančne vire, odnos do tveganja ter finančno stanje. Pri izdelavi finančnega načrta je potrebno definirati pot, ki bo omogočala doseg zastavljenih ciljev ter časovnico, pri čemer je potrebno upoštevati tudi morebitne ovire. Raziskovalci so mnenja, da je izdelan finančni načrt odraz preudarnega finančnega vedenja mladih. Mladi brez finančnega načrta so podvrženi tveganju za pomanjkanje zadostnih finančnih virov v prihodnosti (Pillai, Carlo & D'souza, 2010).

Ker je eden izmed glavnih izzivov zagotavljanje finančnih virov, je pri tem priporočljivo poznavanje možnosti varčevanja in investiranja, finančnih produktov ter aktualnega stanja na finančnih trgih. Za slednje je potrebno predvsem finančno znanje, ki ga posameznik pridobi z izobraževanjem in aktivnim udejstvovanjem na finančnih trgih. Dostopnost do finančnih produktov se je za potrošnika v splošnem izboljšala. Razlog je v razvoju aplikacij (npr. mobilna spletna banka), ki omogočajo boljši dostop do finančnih produktov po celem svetu. Hkrati pa se je z dostopnostjo finančnih produktov povečala odgovornost končnega potrošnika. Predvsem z namenom zavarovati končnega potrošnika, se v sodobnem svetu vedno bolj poudarja zavedanje in ukrepanje v smeri finančnih zmožnosti mladih.

Namen magistrskega dela je ugotoviti, ali se mladi zavedajo pomembnosti načrtovanja finančne prihodnosti, analizirati kakšno je stanje glede načrtovanja finančne prihodnosti, proučiti kateri dejavniki vplivajo na načrtovanje ter kako aktivni so mladi pri finančnem udejstvovanju in uresničevanju zastavljenih finančnih načrtov. Magistrsko delo opozarja na problematiko načrtovanja finančne prihodnosti in podaja ukrepe, kako mlade vzpodbuditi k načrtovanju finančne prihodnosti. Pričujoče delo podaja usmeritve mladim za izdelavo finančnega načrta in načrtovanje osebne finančne prihodnosti s predstavitevjo finančnih možnosti, diverzifikacije premoženja in pregledom trenutnega stanja na finančnih trgih. Magistrsko delo vsebuje strokovno priporočilo mladim o možnostih finančnega udejstvovanja, ki pomaga mladim pri aktivnejšem udejstvovanju in upravljanju osebnih financ. Z magistrskim delom želimo informirati in vzpodbuditi mlade k razmisleku o svoji finančni prihodnosti in finančnem načrtovanju.

Teoretični del vključuje pregled literature in znanstvenih člankov in temelji na zbranih primarnih in sekundarnih podatkih. Uporabljena je opisna metoda in metoda kompilacije, s katerima povežemo spoznanja in ugotovitve, tudi z empiričnim delom. V empiričnem delu uporabimo za pridobitev primarnih podatkov anonimni spletni vprašalnik, ki smo ga sestavili na podlagi pregleda literature. Za analizo podatkov in preverjanje hipotez z deleži uporabljamo različne statistične metode, kot so binomski eksaktni test, *t*-test ter Pearsonov hi-kvadrat test neodvisnosti, pri proučevanju dejavnikov vpliva pa uporabimo model logistične regresije. Kot dopolnitev rezultatov empirične analize uporabimo tudi statistične podatke iz statističnih uradov in ugotovitve znanstvenih študij.

Magistrsko delo je sestavljeno iz treh delov. Prvi, drugi in tretji del vsebujejo teoretični pregled literature, četrti del se nanaša na empirično raziskavo. V teoretičnem delu predstavimo teorijo za raziskovanje načrtovanja finančne prihodnosti mladih, kjer podamo definicijo mladih, opredelimo načrtovanje finančne prihodnosti in finančni načrt, predstavimo pomembne dejavnike, ki so povezani z načrtovanjem finančne prihodnosti, kot so potrošniška usmerjenost posameznika in finančno znanje ter predstavimo finančne možnosti, ki so pomembne za finančno udejstvovanje mladih na finančnih trgih.

Empirični del je sestavljen iz opredelitve problema, namena in ciljev raziskave, predstavitve raziskovalnih hipotez, vprašalnika, opisa in priprave podatkov, opisa uporabljene metodologije zbiranja, obdelave in analize podatkov ter rezultate raziskave. Zadnji del empiričnega dela vsebuje razpravo s priporočilom mladim ter sklepe z zaključki.

1 OPREDELITEV MLADIH

Jasne in stroge opredelitve skupine mladih ni, saj je obdobje mladosti prehodno obdobje v dobo odraslosti, v katerem se posamezniki srečajo s številnimi življenjskimi in finančnimi izzivi, ki vplivajo na podaljševanje obdobja mladosti (SURS, 2009, str. 10). Posledično se starostna opredelitev mladih v literaturi razlikuje. Statistični urad Republike Slovenije (SURS), Evropski statistični urad (EUROSTAT) in nekatere evropske države opredeljujejo mlade v starosti od 15 do 29 let (SURS, 2009, str. 10, 11; EUROSTAT, 2017). Mladi s svojim načinom razmišljanja pripomorejo k razvoju, napredku in inovacijam ter so pomembni za različne družbene spremembe (SURS, 2009, str. 10, 11; EUStat, 2015; str. 20).

Del generacije milenijcev ali generacije Y, rojene med leti 1980 in 2000, še vedno uvrščamo med mlade. Za milenijce je značilno, da so odraščali v obdobju hitrih ekonomskih sprememb, hitrega tehnološko-informacijskega napredka in v obdobju novih tehnologij, kar je omogočilo široko dostopnost informacij, medsebojno povezovanje v realnem času, kar je med drugim tudi vplivalo na njihova karierna pričakovanja, navezovanje stikov, pridobivanje informacij in globalno povezovanje. Nekateri milenijci so vstopali na trg dela v času svetovne gospodarske krize (2008 – 2011), kjer so se soočali z ovirami pri vstopu na trg dela, visoko brezposelnostjo, izgubo vrednosti premoženja, upadom investicij in padcem

zaupanja v državne institucije, kar je dodatno vplivalo na njihovo finančno vedenje (Friedline & West, 2016, str. 2).

Mladi so sprva finančno odvisni od staršev in družine. Z leti izobraževanja in rednimi dohodki se začnejo sami soočati s finančnimi odločitvami, ki zahtevajo določeno stopnjo odgovornosti (Mimura, Koonce, Plunkett & Pleskus, 2015, str. 63). Mladi se soočajo z najnižjimi prihodki v svoji karieri, po drugi strani pa s pomembni finančnimi odločitvami, ki velikokrat predstavljajo finančne izzive zaradi omejenih finančnih zmožnosti. Redna zaposlitev načeloma prinese mladim stanovitnejše in občutnejše finančne prihodke, ki jih usmerijo k večjim finančnim aktivnostim (Friedline & West, 2016, str. 18). Velikokrat prihaja zaradi pomanjkljivega finančnega znanja in veščin do neravnovesja med prihodki in odhodki, nezadostnih varčevanj za starost in nizkih varčevalnih zneskov. Pomanjkanje finančne pismenosti mladih pripomore tudi k širitvi nakupovalnih in potrošniških navad, ki temeljijo na miselnosti »kupi zdaj, misli pozneje« in odraža stremenje mladih za takojšnjo izpolnitev želja (Chinen & Endo, 2012, str. 778).

Pomembno je, da mladi aktivno upravljajo lastna denarna sredstva, pri čemer je upravljanje osebnih financ odvisno predvsem od njihovega znanja, izkušenj in osebnih dejavnikov (npr. odnos do potrošnje, varčevanja in tveganja ter osebni življenjski in finančni cilji, ipd.) (Lubej & Stanonik, 2009, str. 13). Z ustvarjanjem družine prehajajo posamezniki na upravljanje družinskih financ, kjer je potrebno poskrbeti za finance več družinskih članov, uskladiti želje in poglede na finančne dogodke ter načrtovati družinski proračun (NLB, 2018).

Problematika zdajšnjega sistema se kaže v potrošniški usmerjenosti družbe, kar vpliva na potrošnjo denarja v trenutku, ko je na voljo. Pillai, Carlo in D'souza (2010) so mnenja, da razširjeno potrošništvo vpliva na ljudi, predvsem občutljivi pa so mladi, ki so pomembna tarčna skupina potrošništva. Potrošnja je proces, pri katerem končni uporabniki porabljajo dobrine in storitve. Glavni ekonomski cilj potrošnje je predvsem zadovoljiti potrošnika, njegove želje in potrebe, povečevati blaginjo in nadaljevati krog ekonomskih aktivnosti (Goodwin, Nelson, Ackerman & Weisskopf, 2008, str. 1-3; Baudrillard, 2017, str. 5, 9). Za potrošniško družbo so značilne potrošniške vrednote – želja po vedno večji potrošnji in iskanje smisla ter zadovoljstva v nakupovanju novih dobrin (Goodwin, Nelson, Ackerman & Weisskopf, 2008, str. 4-6). Znano je, da potrošniška kultura vpliva na potrošniško obnašanje in osebno finančno stanje. Kompulzivno nakupovanje, ki potrošniku kratkotrajno prinaša občutek zadovoljstva, lahko privede do izgube zmožnosti za odgovorno ravnanje z denarjem (Pavlikova & Rozboril, 2014, str. 517). Študija Spinella, Lester in Lester (2014) je pokazala, da je kompulzivno nakupovanje značilno za ljudi, ki živijo preko svojih finančnih zmožnosti, imajo visoko razmerje med dolgom in prihodki ter nimajo urejenega varčevalnega računa (Spinella, Lester & Lester, 2014, str. 674).

Raziskovalci izpostavljajo, da so mladi najhitreje rastoča starostna skupina, ki je podvržena zadolževanju. Za mlade je značilno trošenje denarja, ki izhaja iz neubranljivih skušnjav po

nakupovalnih možnostih, ki jih kreirajo ponudniki. Sodobne tehnologije, globalizacija, dostopnost informacij in naklonjenost potrošništvu spodbuja potrošnika k vedno večji in impulzivni potrošnji, predvsem mlade. Večina mladih ima navkljub razgledanosti in neodvisnosti željo po ekstravagantnemu načinu življenja, ki ga vzpodbuja potrošniška kultura in zgoraj naštetih dejavniki in jih odvrta od preudarnega ravnanja z osebnimi financami. Kot navajajo, bi lahko po drugi strani finančna pismenost in preudarno finančno vedenje mladih uspešno zmanjševalo zadolževanje mladih. Odgovorno finančno ravnanje mladih je atribut osebne discipline in odraža sprejemanje določene previdnosti pri finančnih odločitvah in preudarno ravnanje z osebnimi financami (Pillai, Carlo & D'souza, 2010, str. 2, 3).

2 FINANČNA PISMENOST

Finančna pismenost je eden izmed pomembnih dejavnikov, ki vpliva na finančno načrtovanje prihodnosti in udejstvovanje na finančnih trgih. Za spopadanje s spremembami v finančnem, ekonomskem in gospodarskem okolju je potrebno znanje in zadostna finančna pismenost, tako milenijcev kot ostalih generacij (Vezovišek, 2014, str. 11; Lusardi & Oggero, 2017, str. 3). Po besedah Vezoviška (2014, str. 11) in Lusardi (2015b, str. 4) je finančna pismenost pomembna za vključenost v sodobno družbo in esencialna vrlina 21. stoletja. Mladim omogoča polno sodelovanje v ekonomskem življenju (Lusardi, 2017; Lusardi, 2018).

Finančna pismenost obsega znanje in poznavanje finančnih trgov, institucij in produktov (Kozmus, 2013, str. 3), razumevanje delovanja denarnih tokov (Vezovišek, 2014, str. 11) in vključuje veščine, ki so potrebne za razumevanje finančnih konceptov in finančno udejstvovanje (Skagerlund in drugi, 2018, str. 1). OECD opisuje finančno pismenost kot kombinacijo zavedanja, znanja in spretnosti ter odnosa in obnašanja, ki so potrebni za dobre finančne odločitve in vodijo v finančno blaginjo (OECD, 2018a).

Finančno pismeni ljudje s finančnimi veščinami so zmožni boljšega načrtovanja, odločanja, postavljanja prioritet, varčevanja za upokožitev in razporeditve tveganja (Lusardi & Oggero, 2017, str. 3), boljših investicijskih odločitev, aktivnejše udeležbe na finančnih trgih, večje akumulacije premoženja (Lusardi & Mitchell, 2014, str. 34), imajo pregled nad osebnim finančnim stanjem, pravočasno reagirajo na priložnosti, nevarnosti, tveganja, napake in goljufije (Atkinson & Messy, 2012, str. 23), se izognejo kompulzivnemu nakupovanju in so zmožni razvrstiti prihodke med potrebe in želje (Chinen & Endo, 2012, str. 778). Finančna pismenost in finančno izobraževanje spremenita način, kako ljudje vidijo svet in kakšne vloge prevzemajo. Finančna pismenost je pomembna za soočanje mladih z različnimi finančnimi odločitvami, ki vplivajo na življenje in osebne finance (Lusardi, 2015a, str. 2). Finančno pismenost je možno meriti z vprašalniki, ki zajemajo poznavanje različnih finančnih konceptov, npr. obrestovanje, tveganje, diverzifikacija premoženja, poznavanje finančnih trgov in produktov. Obstajajo različni vprašalniki, ki so si med seboj podobni,

pogosto pa se citirajo vprašanja avtoric Lusardi in Mitchell. V literaturi so prisotni različni merski instrumenti, ki merijo finančno pismenost in obsegajo od treh, pet do petdeset vprašanj, vendar obstaja premalo raziskav, ki bi medsebojno ocenile različne instrumente (Mlekuž, 2016, str. 11). Finančno pismenost se velikokrat meri kot odstotek pravih odgovorov vprašalnika v kombinacijah s samooceno sposobnosti in znanja (Skagerlund in drugi, 2018, str. 2; Lusardi & Oggero, 2017, str. 4).

Rezultati največje globalne študije finančne pismenosti, S&P Global Financial Literacy Survey iz leta 2014, kažejo, da je finančna pismenost ljudi na nizkem nivoju (Lusardi & Oggero, 2017, str. 4; OECD INFE, 2016; Klapper, Lusardi, & van Oudheusden P, brez datuma). V raziskavo je bilo vključenih 150.000 odraslih iz več kot 140 držav. Rezultati so pokazali, da je zgolj tretjina odraslih finančno pismenih, pri čemer odstotek variira med 13 in 71 odstotki (Klapper, Lusardi, & van Oudheusden P, brez datuma, str. 7). Med finančno pismene so uvrstili osebe, ki so pravilno odgovorile na vsaj štiri finančne koncepte od petih. Med najbolj finančno pismene države prištevajo Avstralijo, Kanado, Dansko, Finsko, Nemčijo, kjer je 65 % ali več odraslih finančno pismenih. Po drugi strani je okrog 3,5 milijarde ljudi finančno nepismenih, predvsem v razvijajočih se državah – BRICS (Brazilija, Rusija, Indija, Kitajska in Južna Afrika) in Južni Aziji (Lusardi & Oggero, 2017). Do razlik v finančni pismenosti prihaja tudi v Evropski Uniji. V povprečju je v EU 52 % odraslih finančno pismenih, najboljše razumevanje finančnih konceptov imajo prebivalci severne Evrope – Danska, Nemčija, Nizozemska in Švedska, kjer je finančna pismenost vsaj 65 %; v Sloveniji je bila 44 % finančna pismenost odraslih (Klapper, Lusardi, & van Oudheusden P, brez datuma, str. 8, 24; Lusardi & Oggero, 2017, str. 6).

OECD v okviru programa PISA (ang. Programme for International Student Assessment) vsake tri leta ocenjuje finančno pismenost mladih (v starosti 15 let) (OECD, 2018c). V letu 2012 je v raziskavi sodelovalo 18 držav, med njimi tudi Slovenija (Lusardi, 2018). V raziskavi ocenjujejo postavljanje prioritet in načrtovanje, zavedanje stroškov in tveganj ter finančno informiranost (Lusardi, 2015a, str. 5). Rezultati PISA 2012 so pokazali, da je finančna pismenost slovenskih 15-letnikov pod povprečjem OECD, kjer se povprečni dosežek slovenskih mladih nahaja od 9. do 14. mesta med 18 sodelujočimi državami. Po finančni pismenosti glede na OECD povprečje izstopajo učenci v Šanghaju, Belgiji in Estoniji. Rezultati študije so pokazali, da obstaja močna povezava med finančno pismenostjo in socio-ekonomskim statusom mladih. Učenci z višjim socio-ekonomskim statusom se povečini bolje odrežejo pri testih finančne pismenosti kot učenci z nižjim statusom (Lusardi, 2015b, str. 7, 10). Mladi, ki so finančno pismeni, povečini izhajajo iz izobraženih družin in imajo na voljo boljše finančne možnosti (Lusardi, 2018). Lusardi (2017) trdi, da imajo starši pomembno vlogo v razvoju otroške finančne pismenosti in pri njihovem finančnem udejstvovanju. Finančna pismenost je povezana tudi z matematičnimi veščinami, saj imajo 15-letniki, ki imajo dobre rezultate na matematičnih testih, tudi dobro razumevanje finančnih konceptov (Lusardi & Oggero, 2017, str. 10). OECD poudarja velik pomen finančnega

izobraževanja, ki je pridobilo pomembno mesto na globalni politični agendi (OECD INFE, 2011).

V Sloveniji je bilo do sedaj izvedenih le nekaj raziskav finančne pismenosti. Leta 2011 je bila narejena raziskava v okviru revije *Moje Finance* na podlagi 508 anketirancev. Rezultati so pokazali, da je znanje Slovencev slabo, saj v povprečju znaša ocena finančnega znanja zadostno 2. Ugotovili so, da so se mladi v starosti med 18-29 let izkazali najslabše, saj je polovica prejela negativno oceno. Največ znanja so pokazali anketiranci v starostni skupini med 30-55 let (Mihajlovič, 2011). V letošnjem letu je Slovensko zavarovalno združenje v sodelovanju z raziskovalno hišo Valicon izvedlo raziskavo finančne pismenosti odraslih. Rezultati na podlagi 1019 anketirancev so pokazali, da finančna pismenost v Sloveniji ni izjemno nizka, saj znaša indeks finančne pismenosti med Slovenci 14,5 na lestvici od 0 do 21 (Slovensko zavarovalno združenje, 2019).

Nezadostno finančno znanje ter pomanjkljive finančne veščine mladih so razlogi za neravnovesje med prihodki in odhodki, nezadostno varčevanje in slabšo udeležbo mladih na finančnih trgih. Dodatno tudi potrošniška usmerjenost družbe pripomore k potenciranju nakupovalnih navad mladih, ki temeljijo na miselnosti »kupi zdaj misli pozneje« in odraža strmenje mladih za takojšnje izpolnitve želja (Chinen & Endo, 2012, str. 778). Mottola (2014) navaja, da študije kažejo na pomanjkanje finančnega znanja pri mladih, ki je potrebno za sprejemanje ustreznih finančnih odločitev (Mottola, 2014, str. 2). Calcagno in Monticone (2015, str. 1) dodajata, da minimalno finančno znanje povečini ni dovolj učinkovito za primerne finančne odločitve gospodinjstev. Neučinkovito upravljanje z denarjem kot posledica slabe finančne pismenosti lahko privede do resnih finančnih kriz posameznika in lahko vpliva tudi na širše ekonomsko okolje (Ergün, 2018, str. 1; McCormick, 2009). Empirične ugotovitve kažejo, da so finančno nepismena gospodinjstva bolj dovzetna za neučinkovito in nizko udeležbo na finančnih trgih, imajo majhno in neučinkovito diverzifikacijo premoženja, nizko razpršitev tveganja, so prezadolžena in uporabljajo neformalne vire zadolževanja (Calcagno & Monticone, 2015, str. 1).

Različne raziskave se ukvarjajo s proučevanjem dejavnikov vpliva na finančno pismenost. Skagerlund in drugi (2018) menijo, da na finančno pismenost, poleg starosti, prihodka in izobrazbe, vplivajo tudi individualne kognitivne zmožnosti (matematično znanje, računstvo, razumevanje števil, razmerij in odstotkov) in emocionalni faktorji (odnos do števil) (Skagerlund in drugi, 2018, str. 2, 5, 6). Chinen in Endo (2012, str. 779) menita, da na finančno pismenost vpliva tudi socialno okolje – predvsem odnos staršev, finančno izobraževanje in osebne izkušnje s financami. Ugotovljeno je bilo, da so v državah z dobro razvitim podpornim socialnim sistemom tendence za varčevanje in finančno pismenost nižje (Jappelli & Padula, 2013, str. 6).

Za povečanje finančne pismenosti so oblikovalci svetovne politike sprejeli ukrep finančnega izobraževanja ljudi. Izobraževalne ukrepe (npr. finančna izobraževanja, delavnice) so uvedle

različne države (Fernandes, Lynch & Netemeyer, 2014, str. 4). Lusardi (2017) je mnenja, da bi izobraževalni programi morali biti implementirani na različnih nivojih, začenši v osnovnih šolah, službi in širši skupnosti (Lusardi, 2017).

Nedvoumno je, da je izobraževanje pomembno za finančno pismenost, vendar se »moč vpliva« izobraževanja na finančno obnašanje mladih, med različnimi izvedenimi študijami, razlikuje (Fernandes, Lynch & Netemeyer, 2014, str. 4). Izvedene so bile različne študije vpliva izobraževanja na finančno obnašanje potrošnikov. Študije potrjujejo, da mladi veliko pridobijo s finančnim izobraževanjem, vendar je učinek manjši, v kolikor nimajo zagotovljenega tudi finančnega vključevanja in udejstvovanja na finančnih trgih, pri čemer pa morajo biti na trgih ponujene različne možnosti (Friedline & West, 2014, str. 2, 19). Zbrane rezultate vpliva finančnega izobraževanja na finančno obnašanje in finančno pismenost potrošnikov so predstavili Fernandes, Lynch in Netemeyer (2014), kjer so opravili meta-analizo 201 študije, objavljene v 168 znanstvenih člankih. Ugotovili so, da izobraževalne intervencije za izboljšanje finančne pismenosti pojasnijo zelo nizek odstotek variance v finančnem obnašanju. Možne razlage za tako nizek odstotek vpliva bi bili lahko dodatni faktorji, ki vplivajo na finančno pismenost (Skagerlund in drugi, 2018, str. 1).

3 FINANČNO NAČRTOVANJE PRIHODNOSTI

Osebno finančno načrtovanje (ang. personal financial planning) in izdelan osebni finančni načrt služijo kot pomoč pri načrtovanju in uresničevanju finančne prihodnosti. Načrtovanje osebne finančne prihodnosti obsega načrtovanje porabe in razdelitve prihodkov, zmanjševanje in obvladovanje stroškov, varčevanje, investiranje presežkov (Vezovišek, 2014, str. 21; Altfest, 2004, str. 1), definiranje finančnih ciljev in strategije njihovega uresničevanja, zaščito pred tveganji ipd. (Kozmus, 2013, str. 14). Cilj načrtovanja osebnih financ je med drugim finančna zaščita, varnost in svoboda posameznika (Vezovišek, 2014, str. 51). V finančnem načrtu postavimo finančne cilje, časovne roke uresničitve, strategije uresničevanja ciljev, razporeditev denarnih sredstev za doseg ciljev ob zavedanju različnih tveganj (Vezovišek, 2014, str. 10). Finančni načrt je dolgoročen, a po drugi strani tudi fleksibilen, saj se dejavniki, okolje in razmere na trgih s časom spreminjajo, čemur se lahko prilagaja tudi finančni načrt (Kozmus, 2013, str. 13), z ozirom na transakcijske stroške naložb in obdavčenje.

Izdelava osebnega finančnega načrta je proces za katerega so poleg ekonomskega in finančnega znanja med drugim potrebne tudi finančne izkušnje, poznavanje delovanja in stanja na finančnih trgih s finančnimi produkti ter upoštevanje davčnih in zakonodajnih okvirjev (Vezovišek, 2014, str. 21).

Pri izdelavi osebnega finančnega načrta definiramo:

- finančne cilje, ki so kratkoročni, srednjeročni in dolgoročni,
- naložbeni profil,
- naložbene strategije,
- časovnico za dosego ciljev,
- finančne vire,
- morebitne ovire (npr. inflacija, davki, brezposelnost).

3.1 Finančni cilji

Finančni cilji se med posamezniki razlikujejo in se velikokrat tudi spreminjajo v različnih fazah življenja (U.S. Securities and Exchange Commission, brez datuma, str. 4). Kozmus (2013, str. 12) izpostavlja, da je za motivacijo in dosego ciljev zelo pomembna vizualizacija ciljev in izdelava pregleda vizije našega življenja.

Cilje razdelimo glede na različne kriterije. Glede na *ročnost* ločimo kratkoročne cilje, ki so dosegljivi v manj kot letu dni, srednjeročne, ki so dosegljivi v roku 1-5 let in dolgoročne cilje, ki so dosegljivi v roku nad 5 let. Med kratkoročne cilje uvrščamo npr. denarne rezerve za nenačrtovane primere, varčevanje za dosego specifičnih ciljev, ipd. Med srednjeročne cilje prištevamo npr. obnovo nepremičnine, odplačilo posojila, razpršitev portfelija finančnih naložb, nakup avtomobila. Med dolgoročne cilje pa prištevamo npr. varčevanje za izobraževanje otrok, varčevanje za nakup nepremičnin in luksuznih dobrin, zagon lastnega podjetja, odplačevanje dolgov, varčevanje za starost, zagotovitev sredstev za družinske člane, ipd. (Lubej & Stanonik, 2009, str. 23-29; Cvetanovič, 2006, str. 24). Glede na *pomembnost* razdelimo cilje na osnove, realne in sanjaške. Za osnovne cilje je značilno, da so neodvisni od socio-ekonomskega položaja posameznika in se med posamezniki razlikujejo le v višini sredstev, ki jih namenijo za dosego cilja. Med osnovne cilje prištevamo npr. socialno in finančno varnost ter pokojninsko varčevanje. Realni in sanjaški cilji so po drugi strani odvisni od socio-ekonomskega položaja posameznika, osebnih preferenc, izobrazbe in drugih osebnih dejavnikov. Med posamezniki se cilji razlikujejo, saj nekaterim določena želja predstavlja realen cilj, drugim pa sanjaški cilj (Vezovišek, 2014, str. 14).

V osebnem finančnem načrtu natančno opredelimo cilje in časovno obdobje, v katerem želimo cilje doseči ter jih razvrstimo glede na pomembnost in dosegljivost. Za vsak cilj definiramo varčevalni načrt in mesečne obveznosti za dosego cilja v predvidenem roku (Kozmus, 2013, str. 16).

3.2 Naložbeni profil in naložbena strategija

Za dosego zastavljenih finančnih ciljev moramo vložiti trud in energijo, da pridobimo ustrezna finančna sredstva. Finančni trgi nam ponujajo raznolike finančne rešitve in

produkte, ki omogočajo kroženje denarja od varčevalcev do investitorjev. Teorija uči, da se kratkoročne cilje izpolnjuje s kratkoročnimi finančnimi instrumenti, ki so (bili) bolj varni ter nižje donosni in načeloma omogočajo ohranjanje realne vrednosti naložbe. Za doseg dolgoročnih ciljev pa se poslužujemo dolgoročnih instrumentov, ki so bolj tvegani in bolj donosni (Kozmus, 2013, str. 17).

Pri definiranju poti do uresničitve zastavljenih finančnih ciljev je potrebno upoštevati lastni naložbeni profil in temu prilagoditi naložbeno strategijo. Na naložbeni profil vpliva predvsem osebni odnos do tveganja. Glede na odnos do tveganja ločimo štiri glavne tipe naložbenega profila: konservativni, umirjeni, dinamični in drzni. V praksi se naložbeni profil posameznika lahko tudi spremeni, saj posamezniki kompenzirajo svoj odnos do tveganja glede na trenutne razmere na trgu. Tako ločimo še profil borznega bika, kjer posamezniki izberejo bolj tvegane naložbe kot bi jih sicer, ter profil borznega medveda, kjer izberejo manj tvegane naložbe. V primeru večjih sprememb na finančnih trgih lahko pri zadnjih dveh naložbenih profilih pride do nezadovoljstva z razvojem vrednosti naložb, spreminjanju portfelja ali umika iz kapitalskih trgov (Vezovišek, 2014, str. 16).

Strategija predstavlja podlago za doseg zastavljenih finančnih ciljev v predvidenih časovnih rokih in jo prilagodimo glede na zastavljeni finančni cilj in njegovo pomembnost, lastni naložbeni profil, premoženjsko stanje in izkušnje posameznika na finančnih trgih ter glede na davčno zakonodajo (Vezovišek, 2014, str. 18).

3.3 Sestavni deli finančnega načrta in finančne možnosti

Obstajajo različni načrti, ki jih lahko poljubno vključujemo v finančni načrt, glede na življenjsko obdobje in situacije (Vezovišek, 2014, str. 20). Med njimi izpostavljamo sledeče:

- osebni / družinski finančni proračun,
- načrt uravnavanja likvidnosti,
- načrt zaščite delovnih sposobnosti, življenja, zdravja in premoženja,
- načrt financiranja investicij in večjih nakupov,
- pokojninski načrt,
- druge načrte.

Poleg finančnega načrta so v poglavju predstavljeni različni finančni instrumenti, ki so prisotni na finančnih trgih in ki doprinejo k uresničevanju zastavljenih ciljev, definiranih v posameznih načrtih. Finančni trgi s finančnimi institucijami in produkti nudijo posameznikom možnost načrtovanja finančne prihodnosti in udejstvovanje na finančnem področju. Možnosti in izbira finančnih instrumentov so za udeležence bistveni, saj le-ti lahko vplivajo na večanje vrednosti premoženja. Po besedah Mramorja (1993, str. 65-67) omogočajo finančni trgi s finančnimi institucijami učinkovito povezavo med finančnimi

udeleženci, kjer prihaja do prenosa in kroženja denarnih sredstev od varčevalcev do investitorjev.

Prvi izmed prestavljenih načrtov je **načrt osebnega finančnega proračuna**. V načrtu osebnega finančnega proračuna definiramo in nadzorujemo denarni tok posameznika za določeno časovno obdobje in izračunamo neto denarni tok, ki predstavlja razliko med mesečnimi prihodki in odhodki. Spremljanje in načrtovanje denarnega toka nam omogoča boljše upravljanje z denarjem in približevanje zastavljenim ciljem, saj nadzorujemo razporejanje prihodkov med stroške, dodatno pa lahko tudi stroške optimiziramo. Dandanes obstajajo različne aplikacije, ki nam omogočajo enostavno spremljanje neto denarnega toka (Lubej & Stanonik, 2009, str. 35-38; Vezovišek, 2014, str. 23).

Podoben prvemu je **načrt uravnavanja likvidnosti**, ki omogoča načrtovanje likvidnih sredstev, pri čemer je en del likvidnih sredstev namenjen poplačilu takojšnjih obveznosti, drugi del pa je namenjen vzpostavitvi likvidnega dela varnostne rezerve za nepredvidene dogodke. Višina varnostne rezerve je odvisna od zahtev posameznika, potreb in standarda ter življenjskih situacij (Kozmus, 2013, str. 9), okvirno pa naj bi obsegala vrednost v višini 3 do 12-kratnika povprečnih mesečnih stroškov (Vezovišek, 2014, str. 24).

Za načrtovanje in doseganje ciljev, določenih v načrtu osebnega finančnega proračuna in načrtu uravnavanja likvidnosti, lahko uporabljamo različne kratkoročne produkte (dospetje do enega leta), ki so značilni za trg denarja in omogočajo ohranjanje likvidnosti vlagatelja. Udeleženci na trgu denarja so predvsem depozitne finančne institucije, ki prejemajo vloge varčevalcev in jih naprej investirajo, največkrat v obliki posojil, med katere prištevamo npr. poslovne banke (Mramor, 1993, str. 85-90). Bančne vloge so manj donosne oblike varčevanja, a sodijo med manj tvegane naložbe, saj zakonodaja obvezuje banke k jamstvu za vloge. Lubej in Stanonik (2009) izpostavljata, da so bančne institucije najbolj primerne za kratkoročna varčevanja, za najemanje posojil in urejanje plačilnega prometa (Lubej & Stanonik, 2009, str. 44-46). Banke dandanes skušajo strankam ponuditi tudi različna dolgoročna varčevanja ter novejša finančne produkte v povezavi s partnerskimi podjetji ter celotno storitev upravljanja premoženja strank, t.i. investicijsko bančništvo (Lubej & Stanonik, 2009, str. 41).

Načrt zaščite delovne sposobnosti, zdravja, življenja in premoženja zagotavlja finančno varnost v primeru nepredvidenih situacij in (delno) obvaruje pred izpadom dohodka zaradi bolezni, delovne nezmožnosti, smrti, nesreč in tožb. Poleg obveznih prispevkov, ki so določeni z Zakonom o plačevanju prispevkov za socialno varnost, se lahko posamezniki odločijo za večji obseg pravic iz zdravstvenega in pokojninskega zavarovanja v okviru sklepanja individualnih ali kolektivnih prostovoljnih zavarovanj (Kozmus, 2013, str. 6). Zavarovalni produkti in vsote so odvisne od posameznikovega statusa, starosti, višine prihodkov, vrednosti premoženja ter števila družinskih članov. Po mnenju Vezoviška (2014) naj bi vsak delovno aktiven posameznik potreboval zaščito delovnih sposobnosti, pri čemer

mlajši potrebujejo višjo premijo kot starejši. Podobno pa je tudi zavarovanje zdravja in premoženja stvar posameznika (Vezovišek, 2014, str. 28).

Na trgu kapitala, za katerega so značilni dolgoročni finančni instrumenti z dospeljem nad enim letom, so udeležene nedepozitne finančne institucije (zavarovalnice), ki sklepajo pogodbe z investitorji. Zavarovalnice ponujajo finančne instrumente in različne oblike zavarovanj, ki zavarujejo posameznike pred različnimi tveganji. Zavarovalnice na podlagi sklenjenih pogodb z zavarovanci zbirajo sredstva v obliki premij in nase prevzemajo tveganja zavarovancev. Zbrana sredstva zavarovalnica upravlja in plemeniti z vlaganjem v različne naložbe, tveganje pa razprši s številom komitentov (Lubej & Stanonik, 2009, str. 47). Zavarovalnice ponujajo osebna (življenjska, nezgodna, zdravstvena zavarovanja) in premoženjska zavarovanja (Lubej, 2005, str. 97). V primeru, da vsebujejo življenjska zavarovanja tudi varčevalni oz. investicijski del, govorimo o mešanem oz. klasičnem življenjskem zavarovanju. Je varna oblika naložbe, saj varčevalni del premij ni predmet stečajne mase, poleg tega pa zavarovalnica prevzame celotno naložbeno tveganje. Druga oblika življenjskega zavarovanja, ki je danes bolj popularna in kjer zavarovanec sam odloči o naložbi in prevzame naložbeno tveganje, pa se imenuje naložbeno življenjsko zavarovanje. Zavarovalnica je pri tem le posrednik in prevzame jamčenje le za zavarovalno vsoto za primer zavarovalnega dogodka. Poleg življenjskih zavarovanj so v okviru osebnih zavarovanj razširjena nezgodna zavarovanja, ki nudijo zaščito v primeru nezgode, saj je zavarovanec upravičen do izplačila zavarovalne vsote v primeru invalidnosti,časne nesposobnosti za delo ali telesne poškodbe zavarovanca (Lubej & Stanonik, 2009, str. 48-55). Premoženjska zavarovanja po drugi strani zavarujejo premoženje pred padcem vrednosti zaradi nepredvidljivih dogodkov (naravne nesreče, rop in druge nevarnosti) in omogočajo povrnitev škode premoženja. Delimo jih na zavarovanje stvari (nepremičnine, premičnine) in zavarovanje odgovornosti (zavarovanje v primeru povzročene škode in plačila odškodnine; mednje uvrščamo zavarovanje splošne odgovornosti, poklicne odgovornosti, kreditna zavarovanja, zavarovanje avtomobilske odgovornosti) (Lubej & Stanonik, 2009, str. 48-55).

Četrty izmed predstavljenih načrtov je **pokojninski načrt**. Zaradi naraščanja stroškov dolgoročne nege in oskrbe (Kozmus, 2013, str. 6) in manjšanja socialnih transferjev, ima pokojninski načrt za dodatno zagotavljanje finančne varnosti v času upokojitve dandanes pomembno težo. Smiselno je, da delovno aktivno prebivalstvo varčuje za starost, saj je po podatkih OECD (2018b) razmerje med višino povprečne pokojnine in mesečno neto plačo v višini 1 : 2. V pokojninskem načrtu definiramo želeno višino mesečne pokojnine, predvideni čas aktivne in neaktivne dobe ter določimo strategije in finančne produkte, s pomočjo katerih namensko dolgoročno varčujemo za želeni znesek pokojnine (Vezovišek, 2014, str. 31).

Za uresničevanje ciljev, določenih v pokojninskem načrtu, so na trgih razširjeni različni dolgoročni produkti. Razširjeno je varčevanje v obliki dodatnega pokojninskega

zavarovanja, ki je namenjeno varčevanju za starost. Denarna sredstva so vložena v različne naložbe in so dostopna posameznikom ob upokojitvi. Ločimo individualna (sredstva v celoti vplačuje zavarovanec) in kolektivna (del sredstev vplačuje delodajalec) dodatna pokojninska zavarovanja. Omenjeno varčevanje za starost ponujajo tudi pokojninske družbe in vzajemni pokojninski skladi (Mramor, 1996, str. 130-131; Lubej, 2005, str. 96-98; Cvetanovič, 2006, str. 41).

Šesti izmed predstavljenih načrtov je **načrt večjih finančnih investicij**. Za večje finančne investicije je večinoma potreben denarni vložek in posojilo, ki predstavlja dolgoletne obveznosti odplačevanja. V načrtu večjih finančnih investicij opredelimo cilje in način financiranja ter dinamiko črpanja virov. Načrt je sestavljen iz pregleda trga ponudnikov financiranja, analize vpliva bodoče mesečne obveznosti na osebni proračun, izbor najprimernejših ponudb in analize različnih scenarijev nepredvidenih dogodkov v času odplačevanja obveznosti (Vezovišek, 2014, str. 34).

Za uresničevanje večjih finančnih investicij so na voljo različni dolgoročni finančni instrumenti z rokom dospelja nad letom dni, ki ponujajo načeloma bolj donosne naložbe in razpršitev naložb, kar predstavlja manjše tveganje glede donosa. Udeleženci na trgu kapitala so različne nedepozitne finančne institucije, kamor poleg zavarovalnic prištevamo tudi investicijske sklade, ki pridobivajo finančna sredstva s posredovanjem vrednostnih papirjev (Mramor, 1996, str. 69-76; Peterlin, 2003, str. 10). Investicijski skladi omogočajo majhnim vlagateljem investiranje na manj tvegan način, preko diverzifikacije sredstev in razpršitve naložb. Pri nas sta prisotni dve obliki investicijskih skladov – investicijske družbe in vzajemni skladi. Finančne naložbe v investicijske sklade so praviloma manj tvegane kot podobne naložbe v podjetja (Mramor, 1996, str. 90-95, 130-133). Po mnenju Lubeja (2009) so za povprečnega investitorja primernejši pasivno upravljani, globalno in širše panožno usmerjeni vzajemni skladi (Lubej & Stanonik, 2009, str. 84-86). Leta 2017 so na področju panožno omejenih vzajemnih skladov po donosnosti najbolj izstopali skladi, ki so investirali sredstva vlagateljev v sektor informacijske tehnologije (17 % donosnost), telekomunikacij (13 %) in potrošnih dobrin (10 %) (Todurov, 2018c, str. 1). Todurov (2018c) svetuje vlaganje v vzajemne sklade, ki so osredotočeni predvsem na sektor tehnologije, financ in energetike, ter na regije Balkana, Vzhodne Evrope in ZDA (Todurov, 2018c, str. 1). Finančne naložbe v vrednostne papirje (obveznice, delnice) zagotavljajo imetniku pravico do denarnih pritokov v prihodnosti. Naložbe v vrednostne papirje praviloma omogočajo na dolgi rok ob večjem tveganju tudi večje donose v primerjavi z bančnim varčevanjem in zavarovalniškimi produkti. Trgovanje z vrednostnimi papirji poteka preko posrednikov, borzno-posredniških hiš in bank (Lubej & Stanonik, 2009, str. 61).

Poleg omenjenih načrtov lahko finančni načrt obsega tudi **druge načrte**, ki so namenjeni načrtovanju financiranja drugih življenjskih dogodkov, npr. finančna osamosvojitve in šolanje otrok, razpršitev premoženja (Vezovišek, 2014, str. 36), načrtovanje davkov in obdavčitve (Altfest, 2004, str. 2).

3.4 Izbor naložb in diverzifikacija premoženja

Izbor (kombinacije) naložb je v praksi zahtevna naloga in je eden izmed najpomembnejših elementov blaginje posameznika. Za odločitev glede investiranja v donosne naložbe, bi bilo potrebno analizirati ekonomski položaj velikega števila podjetij, kar zahteva dobro analitično znanje in veliko časa (Lubej, 2005, str. 32). Na trgu obstajajo različna podjetja, ki se ukvarjajo z analiziranjem ter napovedovanjem vrednosti naložb. Posamezniki se velikokrat odločijo tudi za svetovanje s strani borznih posrednikov, osebnih finančnikov in neposrednih ponudnikov storitev, ki dnevno spremljajo stanje na finančnih trgih (Mramor, 1996, str. 140; Vezovišek, 2014, str. 53; Altfest, 2004, str. 1). Lahko nam osebno svetujejo, glede na naš odnos do tveganja, cilje, željeno donosnost, likvidnost, stroškovni in davčni vidik ter naložijo vložena sredstva v skladu z naložbeno politiko, razmerami na trgu in lastno presojo (Lubej & Stanonik, 2009, str. 73, 95-103; Todurov, 2018a, str. 1).

Posamezniki se glede na znanje, cilje, investicijski tip in finančno stanje odločijo za investiranje presežnih sredstev v različne naložbe, kjer prihaja do iskanja kompromisov med tveganjem in donosnostjo naložb. Tveganje je možno zmanjšati z razpršitvijo naložb po različnih panogah, med posamezne naložbe ali pa z drugimi oblikami zavarovanj pred tveganjem (Mramor, 1996, str. 139-140). Avtorji navajajo, da je za doseganje finančnih ciljev in razpršitev tveganja priporočeno izbrati kombinacijo različnih finančnih produktov (Lubej, 2005, str. 78; Vezovišek, 2014, str. 18; Todurov, 2017, str. 1). Podrobneje prikazuje tabela 1.

Tabela 1: *Finančni produkti za doseg finančnih ciljev*

Kratkoročni cilji	Srednjeročni cilji	Dolgoročni cilji
denarni vzajemni skladi	bančni depoziti	podjetniške delnice
kratkoročni vrednostni papirji (obveznice, menice)	državne obveznice obvezniški skladi	delniški vzajemni skladi izvedeni finančni mehanizmi
bančni varčevalni računi	nakup surovin	

Prerejeno po Lubej (2005, str. 78); Vezovišek (2014, str. 18); Todurov (2017, str. 1).

Slika 1 prikazuje finančne možnosti v povezavi z osnovni finančnimi funkcijami in tveganjem. Avtorji izpostavljajo, da naj portfelj posameznika vsebuje raznolike naložbe, vendar pa se je potrebno zavedati tudi sistematičnega tveganja, ki je prisotno zaradi možnosti upada celotne ekonomske aktivnosti in ga z dodajanjem velikega števila naložb ne moremo izničiti (Lubej & Stanonik, 2009, str. 122; Štimac, 2018, str. 1).

Slika 1: Piramida s finančnimi možnostmi v povezavi z osnovni finančnimi funkcijami in tveganjem

Prirejeno po Lubej & Stanonik (2009, str. 122).

Mladi lahko v povprečju prevzamejo več tveganja, saj so sprva odgovorni le zase, velikokrat pa imajo tudi finančno podporo družine. Odločajo se lahko za dolgoročneje in bolj tvegane naložbe kot starejši. Z odraščanjem posameznik prevzame več odgovornosti, zato je priporočljivo, da v portfelju začne povečevati delež manj tveganih naložb. V primeru stabilne zaposlitve ter dobrih zaposlitvenih možnosti si lahko posamezniki privoščijo bolj tvegane in dolgoročneje naložbe (Cvetanovič, 2006, str. 44).

V zadnjih letih je na kapitalskih trgih prisoten bikovski trend, ki kaže na dobro stanje in rast svetovnega gospodarstva, močno potrošniško zaupanje, nizko brezposelnost in nizko verjetnost za recesijo. V preteklih letih so predvsem ameriška podjetja odlično poslovala, kar je vplivalo na rast prodaje, dobička, naložb podjetij in nacionalnega BDP. Pretekli rezultati kažejo na dobre gospodarske razmere, pri čemer pa se postavlja vprašanje, koliko časa bo ugodno stanje bikovskega trenda še vztrajalo na trgih, preden se prevesi v medvedjega (Jerman, 2018, str. 1).

3.5 Načrtovanje finančne prihodnosti mladih

Pareek in Dixit (2016) menita, da je odraz trenutnega razmišljanja materialistično vedenje družbe. Mladi se, namesto da bi stremeli k varčevanju in investiranju, ki je osnovni del upravljanja osebnih financ, vedno bolj osredotočajo na zadovoljitev kratkoročnih želja in na materialistične cilje, kot pa na osebno finančno načrtovanje. Avtorja izpostavljata prisotnost velikih sanj mladih po materialnem posedovanju, po drugi strani pa imajo mladi slabše ali pomanjkljivo finančno znanje in finančne osnove. Omenjene velike želje mladih po

življenjskih slogih večkrat ne ustrezajo osebnemu finančnemu stanju, pri čemer pa so mladi velikokrat bolj zaskrbljeni glede življenjskega sloga kot glede osebnih prihrankov in živijo preko svojih finančnih zmožnosti (Pareek & Dixit, 2016, str. 1).

Pillai, Carlo in D'souza (2010) menijo, da je poleg izpostavljanja in proučevanja finančne (ne)pismenosti in znanja mladih pomembno tudi proučevanje finančnega vedenja mladih, saj se zdi, da mladi v današnjih časih izražajo neodgovorno ravnanje z osebnimi financami, ki jih velikokrat vodi v prezadolženost. Raziskovalci ugotavljajo, da mladi velikokrat niso pripravljeni stopiti iz cone udobja in nepremišljenega potrošniškega vedenja, navkljub osnovnemu poznavanju temeljev finančne pismenosti, kar se odraža v slabših finančnih veščinah in finančnem vedenju – nepremišljenem trošenju, pomanjkanju varčevalnih navad, pomanjkanju načrtovanja proračuna in razvoja finančnega načrta ter odsotnost načrtovanja dolgoročnih potreb. Avtorji dodajajo, da je v človeški naravi značilno težje spreminjanje samega sebe, kar pomeni, da bi tudi mladi z odraščanjem težje prevzeli sistematično finančno načrtovanje osebne finančne prihodnosti (Pillai, Carlo & D'souza, 2010, str. 3-5).

Pomembna aktivnost na današnjih spremenljivih in nestabilnih finančnih trgih je načrtovanje osebne finančne prihodnosti, ki omogoča upravljanje prihodkov, izgradnjo premoženja in finančno varnejše življenje v starejšem obdobju. Pri načrtovanju finančne prihodnosti posameznik definira svoje finančne cilje, prioritete in želje in pri tem upošteva finančne vire, odnos do finančnega tveganja in trenutni življenjski stil. Pri načrtovanju finančne prihodnosti je namen vzpostaviti finančno ravnovesje in izdelati realen finančni načrt, ki bo omogočal doseg zastavljenih ciljev. Raziskovalci so mnenja, da je izdelan finančni načrt odraz preudarnega finančnega vedenja mladih. Mladi brez finančnega načrta za svojo prihodnost so podvrženi tveganju pomanjkanja zadostnih finančnih virov za življenje v starejših letih (Pillai, Carlo & D'souza, 2010, str. 10).

Pri pregledu literature smo ugotovili, da ni objavljenih veliko študij, ki se osredotočajo na načrtovanje finančne prihodnosti mladih, po drugi strani pa se veliko študij ukvarja s proučevanjem finančne pismenosti. Pillai, Carlo in D'souza (2010) so ugotovili, da večina mladih nima izdelanega osebnega finančnega načrta, kar odraža njihovo finančno nepripravljenost na prihodnost. Omenjeno nakazuje na nekonsistentnost z njihovo stopnjo zavedanja pomembnosti finančnega načrtovanja in primerno stopnjo finančne pismenosti. Rezultati študije so pokazali, da ima na načrtovanje finančne prihodnosti statistično značilen vpliv obdobje življenja (cikel družinskega življenja), medtem ko spol, nacionalnost, izobrazba, zaposlitev in status nimajo značilnega vpliva. Rezultati kažejo, da so mladi na prehodu v odraslo (družinsko) življenje bolj nagnjeni k načrtovanju finančne prihodnosti, saj so obremenjeni z večjo odgovornostjo in s tem pripisujejo večji pomen načrtovanju osebnih financ (Pillai, Carlo & D'souza, 2010, str. 11).

Študije so pokazale, da mladi začnejo razmišljati o varčevanju v obdobju pol leta po zaposlitvi, vendar pri tem še vedno nimajo oblikovanega okvirnega finančnega načrta. Po

drugi strani pa imajo še pred zaposlitvijo izoblikovane ideje, kako bi denar lahko potrošili. Velikokrat pride, zaradi čustvenega vzgiba, tudi do kompulzivne potrošnje, kjer mladi potrošijo več, kot imajo na razpolago. Omenjeno je po mnenju raziskovalcev odraz slabe finančne pismenosti (Pareek & Dixit, 2016, str. 2).

Yetmar in Murphy (2010) se osredotočata na odnos ameriških študentov MBA do načrtovanja osebnih financ in preučujeta njihov nivo finančnega znanja, stanje glede izdelave finančnega načrta in svetovanja pri izdelavi ter na zaupanje v zmožnost finančnega načrtovanja pri uresničevanju dolgoročnih finančnih ciljev. Rezultati študije kažejo, da se študentje zavedajo pomembnosti finančnega načrtovanja in so zainteresirani za izdelavo finančnega načrta. Vendar pri tem le malo študentov (33 %) oceni svoje zmožnosti kot zadostne za pripravo finančnega načrta. Večina študentov daje prednost svetovanju s strani profesionalnih svetovalcev pred lastnimi odločitvami. Zgolj 33 % študentov je izdelalo natančen finančni načrt. 20 % študentov je izdelalo analizo financiranja študija, 19 % pa načrt za upokožitev, le redki so se osredotočili na načrtovanje nakupa nepremičnin. Študentje so bolj zainteresirani za izdelavo finančnega načrta s strani strokovnjaka (74 %), kot da bi ga izdelali sami (26 %) (Yetmar & Murphy, 2010, str. 811).

Lai in Tan (2009) sta proučevali odnos Malezijcev do načrtovanja osebne finančne prihodnosti, ki obsega upravljanje denarja, načrtovanje investicij, načrtovanje zavarovanja, načrtovanje dobe upokožitve in posedovanje nepremičnin. Raziskovalca sta se osredotočila na odnos do osebnega finančnega načrtovanja, na faktorje, ki vplivajo na odločitve glede osebnega finančnega načrtovanja in na frekvenco upravljanja osebnih financ. Na strukturiran vprašalnik je odgovorilo 400 anketirancev. Rezultati so pokazali, da je glavni dejavnik vpliva na odnos in frekvenco načrtovanja osebnih financ status zaposlitve. Omenjeno je možno razložiti, saj zaposlitev in delo prinaša glavni vir dohodka. Drugi pomembni faktor, ki ima vpliv, pa so demografske karakteristike kot so starost, rasa, zakonski status, spol in stopnja izobrazbe (Lai & Tan, 2009, str. 99).

Azhar, Azilah in Syafiq (2017) izpostavljajo, da na zavedanje pomembnosti načrtovanja finančne prihodnosti vplivajo neodvisne spremenljivke kot so finančna pismenost, osebni interes in okolje. Za mlade je pomembno, da že v zgodnjih letih pridobijo znanje in kulturo o preudarnem finančnem vedenju in finančnem načrtovanju prihodnosti. Aktivno finančno udejstvovanje, zgodnji začetek varčevanja in investiranja lahko posamezniku prinesejo finančno varnejše življenje v prihajajočih letih, saj se premoženje akumulira dalj časa. Avtorjem se zato zdi smiselno, da se izobraževanje o načrtovanju finančne prihodnosti in o preudarnem finančnem ravnanju uvede v zgodnje šolske izobraževalne programe (Azhar, Azilah & Syafiq, 2017, str. 1).

4 EMPIRIČNA RAZISKAVA

4.1 Opredelitev problema

Načrtovanje osebnih financ in finančne prihodnosti je pomembno področje v sodobnem življenju. V literaturi zasledimo, da je urejeno področje osebnih financ in načrtovanje finančne prihodnosti pomembno za lažje in boljše spopadanje z izzivi življenja, za manj stresno in učinkovitejše upravljanje z denarjem, za načrtovanje življenjsko-finančnega cikla, za zavedanje tveganj in možnih načinov razporeditve premoženja, za večjo finančno osredotočenost in finančno svobodo ter za uresničitev in razvoj lastne prihodnosti (Vezovišek, 2018, str. 12.; Glavnik, 2005). Altfest (2004, str. 1) med osebno finančno načrtovanje (ang. personal financial planning) prišteva dejavnosti, ki so povezane s financami in posamezniki: načrtovanje denarnih tokov in investicij, obdavčenje, upravljanje tveganj in načrtovanje upokojitve.

Problematika zdajšnjega sistema se kaže v potrošniški usmerjenosti družbe, kar vpliva na potrošnjo denarja v trenutku, ko je na voljo. Lubej (2005) trdi, da potrošniška usmerjenost preusmeri pozornost posameznika iz dolgoročnih finančnih ciljev na kratkoročne, ki so velikokrat nepotrebni in nepremišljeni (Lubej, 2005, str. 11). Poleg raznolikih potrošniških želja se je dvignil standard življenja, kateremu sovпада tudi pojav želja po hitrem bogatstvu (Glavnik, 2005). Dandanes prevladuje miselnost, da na občutek osebne sreče in zadovoljstva vplivajo predvsem kupljene materialne dobrine, s katerimi si gradimo svojo identiteto. Materialne dobrine nam omogočajo, da občutimo pripadnost in sprejetje (Kozmus, 2013, str. 3). Glavnik (2005) dodaja, da je (ne)smiselnost potrošniškega vedenja in dolgoročno upravljanje z denarjem potisnjeno na stranski tir, kar vpliva na finančno vedenje mladih in na njihovo načrtovanje finančne prihodnosti. Za potrošniško usmerjene posameznike in njihovo nekontrolirano trošenje denarja je značilno, da posamezniki nimajo pogostih prihrankov, ki bi jih sicer lahko namenili varčevanju in plemenitju (Lubej & Stanonik, 2009, str. 14).

Problematika se poleg potrošniške usmerjenosti mladih kaže tudi v finančni pismenosti in finančnem znanju. Številne študije ugotavljajo, da je v družbi pomemben delež ljudi, ki so finančno nepismeni oz. slabo pismeni (OECD INFE, 2016). Skagerlung in drugi (2018) izpostavljajo problem številnih mladih in njihove finančne nepismenosti. Po drugi strani številni raziskovalci izpostavljajo, da je finančna pismenost dandanes pomembna življenjska veščina, pomembna tako za posameznika kot za celotno družbo (Altfest, 2004, str. 2; Skagerlung in drugi, 2018, str. 1). Finančne odločitve, ki jih mladi sprejemajo, postajajo v zdajšnjih časih vse kompleksnejše. Urban, Schmeiser, Collins in Brown (2018) dodajajo, da mladi zdajšnjih generacij več upravljajo s posojili kot predhodne generacije, kar ima posledično tudi večji vpliv na nadaljnje odločitve. Trdijo, da je znanje o osebnih financah nujno za posameznika, da bo lahko upravljal s finančnimi prihodki, odhodki, investicijami,

razpršitvijo sredstev in tveganja, s čimer se je možno izogniti finančnim problemom v prihodnosti (Urban, Schmeiser, Collins & Brown, 2018, str. 1).

Na finančno pismenost posameznika vplivajo številni dejavniki, med katerimi pomembno težo nosi izobraževanje. Obstajajo različne študije, ki preučujejo najrazličnejše dejavnike, ki vplivajo na finančno pismenost. Skagerlund in drugi (2018, str. 1) so na primer ugotovili, da na finančno pismenost poleg izobraževanja in kognitivnih faktorjev vplivajo še emocionalni faktorji posameznika oz. čustveni odnos do števil.

Študije kažejo, da velikokrat za primerne finančne odločitve minimalno znanje osnovnih finančnih načel ni dovolj (Calcagno & Monticone, 2015, str. 1). Urban, Schmeiser, Collins in Brown (2018, str. 1) trdijo, da mladim v današnjih časih primanjkuje zavedanja o pomenu investicij v lastno finančno znanje ter zavedanja, da mladi velikokrat podcenjujejo trenutne finančne odločitve, ki lahko nosijo posledice kasneje. Friedline in West (2016) po drugi strani raziskujeta, da je za primerne finančne odločitve in odgovorno finančno vedenje mladih potrebna tudi vključenost in udejstvovanje na finančnih trgih z vsemi možnostmi, ki jih le-ti ponujajo (Friedline & West, 2016, str. 1) Podobno tudi Harrison, Marchant in Ansell (2016) omenjajo učenje o finančnih konceptih preko izkušenj.

Pillai, Carlo in D'souza (2010) menijo, da je poleg izpostavljanja in proučevanja finančne (ne)pismenosti in znanja mladih pomembno tudi proučevanje finančnega vedenja mladih, saj se zdi, da mladi v današnjih časih izražajo neodgovorno ravnanje z osebnimi financami, ki jih velikokrat vodi v prezadolženost. Pomembna aktivnost na današnjih spremenljivih finančnih trgih je načrtovanje osebne finančne prihodnosti, ki omogoča upravljanje prihodkov, izgradnjo premoženja in omogoča (lagodno) življenje v starejših obdobjih. Pri načrtovanju finančne prihodnosti je namen vzpostaviti finančno ravnovesje in izdelati realen finančni načrt, ki bo omogočal doseg zastavljenih ciljev (Pillai, Carlo & D'souza, 2010, str. 3-5).

Po besedah Glavnika (2005) je smiselno sestaviti finančni načrt, ki mu sledimo. Finančni načrt nam omogoča predvidevanje večjih dogodkov v življenju in s tem boljšo pripravljenost posameznika nanje. Finančni načrt nam služi kot pomoč pri uresničevanju zastavljenih ciljev v življenju, z racionalno uporabo denarja, obvladovanjem dolga in investiranjem prihrankov v različne naložbe (Lubej & Stanonik, 2009, str. 14).

Magistrsko delo se osredotoča na problematiko načrtovanja finančne prihodnosti mladih, saj je obdobje mladosti polno finančnih izzivov in prelomnic. Mladi imajo najnižje prihodke v začetku svoje kariere, pri tem pa se morajo spopasti s finančnimi odločitvami, ki vplivajo na njihovo nadaljnje šolanje, samostojno življenje in vzpostavljanje lastnega gospodinjstva, ustvarjanje kariere in zaposlovanje, varčevanje za starost in druge finančne izzive (Friedline & West, 2016).

Vezovišek (2014, str. 21) je mnenja, da je razmišljanje o finančni prihodnosti odvisno predvsem od obdobja v življenjskem ciklu. Življenjski cikel posameznika je po besedah Lubeja in Stanonika (2009) možno povezati tudi z obdobji osebnega finančnega cikla, kjer se obseg prihodkov in odhodkov ter s tem tudi finančna svoboda in neodvisnost spreminjajo (Lubej, 2005, str. 15-18; Lubej & Stanonik, 2009, str. 31-33). V vseh življenjskih obdobjih in finančnih ciklih pa je smiselno dosegati čim večje ravnotežje med prihodki in odhodki. Omenjeni razlogi kažejo na smotrnost, da se mladi zavedajo pomembnosti finančne pismenosti, finančne neodvisnosti in načrtovanja osebnih financ.

4.2 Namen in cilji

Področje načrtovanja finančne prihodnosti mladih je v literaturi manj raziskano. **Namen** magistrskega dela je z empirično raziskavo raziskati področje načrtovanja finančne prihodnosti mladih in na osnovi praktičnih in teoretičnih spoznanj podati pregled o stanju načrtovanja osebnih financ mladih. S spletnim vprašalnikom bomo pridobili primarne podatke in preučili, ali se mladi zavedajo pomembnosti načrtovanja finančne prihodnosti, analizirali kakšno je stanje glede načrtovanja finančne prihodnosti in proučili kateri dejavniki vplivajo na načrtovanje. Ker pa so pri načrtovanju finančne prihodnosti pomembni tudi definiranje in načrtovanje poti do zastavljenih ciljev in aktivnost pri uresničevanju zastavljenih ciljev, bomo raziskali, kako aktivni so mladi pri finančnem udejstvovanju. Zanima nas, kakšne varčevalne in investicijske navade imajo mladi, kakšne strategije imajo za doseg finančnih ciljev in kako aktivni so pri upravljanju financ in spremljanju dogajanja na finančnih trgih.

Z magistrskim delom želimo opozoriti na problematiko načrtovanja finančne prihodnosti med mladimi in podati ukrepe odločevalcem na političnem in izobraževalnem področju, kako mlade vzpodbuditi k načrtovanju finančne prihodnosti. Dodatno pa je **cilj** magistrske naloge informirati in vzpodbuditi mlade k razmisleku o svoji finančni prihodnosti in finančnem načrtovanju.

4.3 Opredelitev in utemeljitev raziskovalnih hipotez

Prvi del empiričnega dela magistrskega dela se osredotoča na zavedanje pomembnosti načrtovanja osebne finančne prihodnosti. Na podlagi pregleda literature, npr. Urban, Schmeiser, Collins in Brown, 2018; CYFI, brez datuma; Pillai, Carlo in D'souza, 2010; OECD INFE, 2016, smo oblikovali prvo hipotezo – *H1: Večina mladih se zaveda, da je za njihovo prihodnost pomembno osebno finančno načrtovanje*. Zavedanje problematike je namreč prvi korak, ki je potreben na poti k finančnem načrtovanju prihodnosti in finančnem udejstvovanju.

Drugi del empiričnega dela se ukvarja s proučevanjem načrtovanja finančne prihodnosti mladih. Študije nakazujejo, da mladi razmišljajo o finančni prihodnosti, vendar jih veliko

nima izdelanega osebnega finančnega načrta, kar odraža finančno nepripravljenost na prihodnost (Pillai, Carlo & D'souza, 2010; Heinz, 2013). Nekatere študije (npr. Harrison, Marchant & Ansell, 2016) izpostavljajo na razkorak v skupini mladih med postavljanjem ciljev in posedovanjem načrtov za uresničitev zastavljenih ciljev, kar skušamo v magistrskem delu tudi preveriti. Načrtovanje finančne prihodnosti je pomembno, saj omogoča jasno načrtovanje finančnih ciljev, prioritet, časovnic in poti uresničitve ciljev, omogoča vzpostaviti finančno ravnovesje in ustrezno zagotovitev finančnih virov ter predvidevanje ovir na poti (Altfest, 2004; Kozmus, 2013; Pillai, Carlo & D'souza, 2010; Mihajlovič, 2011; Vezovišek, 2018; Glavnik, 2005). Na podlagi opisanega smo oblikovali drugo hipotezo – *H2: Večina mladih svojo finančno prihodnost načrtuje. Z dodatnimi vprašanji smo preverili, kako mladi načrtujejo finančno prihodnost, kaj so njihovi finančni cilji in prioritete.*

Ob pregledu obstoječe literature smo ugotovili, da raziskovalci preučujejo različne dejavnike vpliva na načrtovanje finančne prihodnosti – npr. starost, spol, nacionalnost, zakonski status, obdobje družinskega življenja (Pillai, Carlo & D'souza, 2010), zadolženost (Harrison, Marchant & Ansell, 2016), izobrazbo, zaposlitveni status (Harrison, Marchant & Ansell, 2016, Pillai, Carlo & D'souza, 2010), določene študije pa se osredotočajo na proučevanje vpliva dejavnikov tudi iz psihološkega vidika (Topa, Lunceford & Boyatzis, 2018). Veliko raziskav se osredotoča na proučevanje finančne pismenosti, ki vpliva na finančno vedenje posameznikov, varčevanje, investiranje in finančne odločitve (Lusardi, 2019). Pismenost in znanje sta pomembna, saj finančno pismeni ljudje sprejemajo finančne odločitve, ki ne škodujejo dolgoročni prihodnosti in s tem dobrodejno vplivajo na celotno gospodarstvo (Mihajlovič, 2011), zato v magistrskem delu preverjamo tudi finančno znanje posameznikov. Na podlagi napisanega smo oblikovali tretjo hipotezo – *H3: Na načrtovanje osebne finančne prihodnosti mladih vplivajo socio-ekonomski dejavniki (starost, področje izobrazbe, zaposlitveni status, stanovanjski status), potrošniška usmerjenost, finančno udejstvovanje in finančno znanje posameznika.*

Raziskave finančnih navad Slovencev so pokazale, da so naložbeni portfelji slovenskih gospodinjstev slabo razpršeni, pomanjkljivo pa je tudi poznavanje zakonitosti različnih oblik varčevanja (Mihajlovič, 2011). Omenjeno se odraža v varčevalnih navadah Slovencev, kjer po zadnjih podatkih Slovenskega zavarovalnega združenja (2019) tretjina Slovencev hrani denar doma, pri čemer je ta delež največji v starostni skupini od 18 do 24 let. Iz omenjenega lahko sklepamo na pasivnost pri upravljanju osebnih financ. Na podlagi pregleda literature smo postavili četrto hipotezo – *H4: Večina mladih je na finančnih trgih pri upravljanju osebnih financ pasivnih.*

Primarne podatke za proučevanje problematike in testiranje zastavljenih hipotez smo pridobili s spletnim vprašalnikom in jih s pomočjo opisne metode in metode kompilacije povezali s spoznanji iz literature. O zastavljeni problematiki smo sklepali na podlagi pridobljenih primarnih podatkov in sekundarnih podatkov iz literature.

5 PODATKI

5.1 Spletni vprašalnik

Za proučevanje tematike in stanja osebnega finančnega načrtovanja prihodnosti mladih smo za empirični del magistrskega dela izdelali spletni vprašalnik (priloga 1), s pomočjo katerega smo pridobili primarne podatke, ki smo jih statistično obdelali in povezali s spoznanji in sekundarnimi podatki iz literature. Vprašanja smo sestavili na podlagi pregleda literature, vprašalnik pa oblikovali s pomočjo aplikacije za spletno anketiranje 1ka. Pred izvedbo anketiranja smo vprašalnik testirali na vzorcu 15 posameznikov. Njihove povratne informacije o razumljivosti in smiselnosti vprašanj so nam pomagale pri končnem oblikovanju. Spletni vprašalnik je bil aktiven od 15.4.2019 do 24.4.2019 na povezavi <https://www.1ka.si/a/197002>.

Vprašalnik, ki vsebuje 53 vprašanj, je razdeljen na 7 sklopov. Prvi sklop se navezuje na socio-demografska in ekonomska vprašanja o posamezniku (Q1-Q40), drugi sklop na zavedanje pomembnosti finančnega načrtovanja (Q41), tretji sklop na načrtovanje finančne prihodnosti (Q42), četrti sklop na potrošniško usmerjenost (Q43), peti sklop na finančno udejstvovanje (Q44), šesti sklop na samooceno finančnega znanja (Q45) in zadnji sklop na preverjanje finančnega znanja posameznika (Q47-Q53).

V prvem sklopu so sodelujoči odgovarjali na socio-demografska in ekonomska vprašanja, s katerimi je možno opisati navade anketirancev. Vprašanja so bila povzeta po OECD INFE (2018), Murugiah (2016, str. 133-137), Pillai, Carlo in D'souza (2010, str. 10-13).

Od drugega do petega sklopa smo z uporabo vprašanj in petstopenjske Likertove lestvice strinjanja proučevali odnos do različnih aspektov – zavedanje pomembnosti načrtovanja finančne prihodnosti, načrtovanje finančne prihodnosti, potrošniška usmerjenost posameznika in finančno udejstvovanje, kjer so bila vprašanja povzeta po OECD INFE (2016, str. 87), Pillai, Carlo in D'souza (2010, str. 22), Azhar in sod. (2017, str. 131) in Mlekuž (2016, str. 3-8).

Šesti sklop je bil namenjen samooceni finančnega znanja. Zadnji sklop je sestavljen iz sedmih testnih vprašanj, ki temeljijo na priporočilih OECD INFE (2011, str. 10-26), OECD INFE (2018, str. 13-41), na podlagi slovenske raziskave finančne pismenosti, ki jo je objavila revija *Moje Finance* (Mihajlovič, 2011) ter mednarodne raziskave finančne pismenosti po svetu (FiNRA investor Education Foundation, 2009). Ob zaključku reševanja vprašalnika so se anketirancem izpisali pravilni odgovori na zastavljena testna vprašanja, saj smo s tem želeli dodatno informirati anketirance o pravilnosti rešenega testa in vzbuditi zanimanje za finančno načrtovanje prihodnosti.

5.2 Opisne statistike

Osebno povabilo za izpolnitev spletnega vprašalnika smo poslali preko elektronske pošte ali socialnih medijev na 427 spletnih naslovov iz osebnega imenika. Vzorec anketirancev ni naključen, ker je bil vprašalnik v prvi vrsti poslan poznanemu krogu ljudi, vzorčenje pa je potekalo po metodi snežne kepe. Rezultatom opisne statistike smo zato dodali relevantne rezultate statističnih uradov.

Na vprašalnik je odgovorilo 186 mladih v starosti od 15 do 29 let, od tega je bilo 127 žensk in 59 moških (68 % oz. 32 % anketirancev). Ciljna populacija anketirancev je bila skupina mladih v starosti do 29 let. Ker opredelitev mladih med državami ni poenotena, smo se za starostno omejitev skupine mladih odločili na podlagi SURS in EUROSTAT, ki mlade opredeljujeta v starosti od 15 do 29 let (SURS, 2009, str. 10; EUROSTAT, 2017). V povprečju je bila skupina mladih stara 25 let ($\pm 2,8$ let). Največ mladih anketirancev prihaja iz gorenjske regije (60 %), sledijo iz osrednje Slovenije (24 %) (tabela 18). V vzorcu ima več kot polovica anketirancev univerzitetno izobrazbo (53 % anketirancev), 36 % ima srednješolsko in 10 % visokošolsko izobrazbo (tabela 19). Najpogostejše področje visokošolske in univerzitetne izobrazbe v vzorcu je naravoslovje, kmetijstvo, gozdarstvo, ribištvo in veterinarstvo (40 %), nato sledi področje ekonomije, poslovnih in upravnih ved (11 %) ter družboslovje in pravne vede (10 %) (tabela 2).

Tabela 2: *Struktura področja izobraževanja mladih v vzorcu, ki so dosegli visokošolsko ali univerzitetno izobrazbo*

Področje izobrazbe vzorca mladih	% vzorca
Družboslovje in pravne vede	10
Ekonomija, poslovne in upravne vede	11
Izobraževanje	9
Matematika in računalništvo	5
Naravoslovje, kmetijstvo, gozdarstvo, ribištvo in veterinarstvo	40
Tehnika, proizvodne tehnologije in gradbeništvo	7
Umetnost in humanistika	4
Zdravstvo in sociala	9
Drugo	5

Vir: *Lastno delo.*

Ugotovili smo, da polovica mladih v vzorcu živi pri starših, tretjina živi v najemu, slaba petina (17 %) mladih pa živi v lastnem stanovanju ali hiši (tabela 20). Pri rezultatih opisne statistike podajamo tudi rezultate statističnih uradov. Podatki slovenskega statističnega urada (SURS) kažejo, da je delež populacije mladih, ki živijo v skupnem gospodinjstvu s starši, večji kot v našem vzorcu, in sicer je v letu 2016 znašal 79,3 %, v povprečju pa je v EU živelo pri starših 65,7 % mladih v starosti med 15 in 29 let (SURS, 2018b).

V vzorcu je več kot polovica mladih zaposlenih in samozaposlenih (53 %), medtem ko je slaba polovica mladih v vzorcu študentov. Med študenti jih 73 % opravlja študentsko delo. Ugotovili smo, da je v vzorcu le 4 % mladih brezposelnih (tabela 21). Po statističnih podatkih je bilo leta 2017 v Sloveniji zaposlenih in samozaposlenih 51,1 % mladih in 12 % brezposelnih v starosti med 15-24 let oz. 8,8 % med 25-29 let (Malovrh, 2018; SURS, 2018c).

Rezultati kažejo, da je več kot polovici mladih anketirancev (55 %) glavni vir prihodkov osebni dohodek – plača, kar je skladno z rezultati o zaposlitveni strukturi mladih v vzorcu. Četrtni mladih v vzorcu (26%) je glavni vir dohodka študentsko delo, le desetina mladih anketirancev pa prejema denarno podporo staršev kot glavni vir prihodka (tabela 22). V vzorcu je največ mladih, ki na mesec v povprečju prejmejo do 400 EUR (29 % anketirancev). Preostali razredi povprečnih neto prihodkov so dokaj enakomerno porazdeljeni – 21 % anketirancev prejme med 700 in 1000 EUR, 19 % anketirancev med 1000 in 1300 EUR, 17 % anketirancev nad 1300 EUR ter 12 % anketirancev med 400 in 700 EUR (tabela 23). Po podatkih SURS je povprečna mesečna bruto plača mladih (15-24 let) v letu 2016 znašala nekaj nad 1100 EUR (SURS, 2018b).

Rezultati so pokazali, da v opazovanem vzorcu 81 % mladih varčuje, od tega jih dve tretjini namensko varčuje (tabela 24). Rezultati vprašalnika kažejo, da je v vzorcu največ mladih, ki so začeli z varčevanjem že v otroštvu (37 % mladih), ko so jim starši odprli varčevalni račun (tabela 29). Ker je dohodek mladih med najnižjimi v celotnem ekonomskem ciklu posameznika, mladi velikokrat nimajo dovolj sredstev za varčevanje oziroma so varčevalni zneski nižji. Omenjeno potrjujejo tudi rezultati vprašalnika, kolikšen delež prihodkov v povprečju mladim ostane mesečno po poplačilu obveznosti (kar pa še ne predstavlja realen znesek varčevanja). Ugotovili smo, da je v vzorcu največji delež mladih, ki jim v povprečju ostane med četrtno in polovico mesečnih prihodkov (tretjina anketirancev) ter več kot četrtni mladih anketirancev mesečno preostane do 25 % mesečnih prihodkov (tabela 25).

Po statističnih podatkih Eurostat je slovensko gospodinjstvo v letu 2017 v povprečju največ potrošilo za bivanje (stroški stanovanja, vode, elektrike, ogrevanja; 19,3 % porabe denarnih sredstev gospodinjstev), prevoz (16,3 %) in hrano (14,6 %). Poraba denarnih sredstev slovenskih gospodinjstev za prevoz in hrano je višja od povprečne porabe na ravni EU, kjer na ravni EU v povprečju stroški za transport obsegajo 13 % in za hrano in brezalkoholno pijačo 12,2 % porabe denarnih sredstev gospodinjstev. Tako v Sloveniji kot na ravni EU najmanjši delež porabe denarnih sredstev pripada izobraževanju (na ravni EU – 1,1% oz. v Sloveniji – 1,3 %) (Petrovčič, 2019).

Po povprečnem varčevalnem znesku mladih nismo povpraševali, vendar rezultati SURS kažejo, da je bila v letu 2017 v Sloveniji bruto stopnja varčevanja gospodinjstev, ki kaže delež razpoložljivega dohodka ki ni bil porabljen oz. je bil privarčevan, 13,7 odstotka. V primerjavi z ostalimi evropskimi državami sta višjo stopnjo varčevanja v letu 2017 imeli le Švedska (18,3 %) in Nemčija (17,3 %). Stopnja bruto varčevanja se je glede na leto 2016

povečala za skoraj odstotno točko, pri čemer se je večini držav članic EU-28 povečala v manjši meri ali pa se je zmanjšala (SURs, 2018a).

Rezultati vprašalnika kažejo, da večina mladih v vzorcu nima najetega posojila (84 % anketirancev) (tabela 26), kar sovпада s podatki Banke Slovenije, ki navajajo, da so slovenska gospodinjstva med manj zadolženimi v Evropi. V povprečju znaša dolg prebivalca Slovenije 5000 evrov (Grgič, 2019), pri čemer glavni delež posojil obsegajo stanovanjska posojila (61 %), delež potrošniških posojil pa 25 % strukture posojil. Zanimivo je dejstvo, da se slovenska gospodinjstva v zadnjih letih v večjem odstotku odločajo za najem potrošniških posojil, saj je na primer v letu 2017 glede na leto poprej zrasel delež potrošniških posojil za 12,4 %, medtem ko za stanovanja posojila za 4,5%. Glede na leto 2016 so se obveznosti slovenskih gospodinjstev v letu 2017 zvišala skupno za 5,3 % (SURs, 2018a).

Ugotovili smo, da je najpogostejši način varčevanja in nalaganje presežkov denarja mladih uporaba bančnega varčevalnega računa (48 % navedb), čemur sledi varčevanje doma (19 % navedb) in v obliki bančne vezave (11 % navedb). Ostale oblike varčevanja in nalaganja presežka denarja mladih so manjše od 10 % (tabela 27). Rezultati kažejo, da ima najpogostejši vpliv na izbiro načina varčevanja in nalaganja presežka denarja lastna presoja in izkušnje (38 % navedb), zaznali pa smo tudi vpliv priporočil družinskih članov, ki ne delajo v finančnih storitvah (29 % navedb) (tabela 28).

Do podobnih ugotovitev glede načina varčevanja so prišli v raziskavi Slovenskega zavarovalnega združenja (2019). Rezultati so pokazali, da dobra tretjina vprašanih (33 %) denar hrani doma, ta delež je največji v starostni skupini 18-24 let (68 %) in v skupini med 25-34 let (46 %). Ugotovili so tudi, da največ ljudi, ki varčujejo doma, spada v skupino »zelo visoko finančno pismeni« (40 % anketirancev) (Slovensko zavarovalno združenje, 2019). Do podobnih rezultatov so prišli tudi v raziskavi, ki je bila objavljena v reviji *Moje finance*, kjer so ugotovili, da so naložbeni portfelji slovenskih gospodinjstev slabo razpršeni, pomanjkljivo je tudi poznavanje zakonitosti različnih oblik varčevanja (Mihajlovič, 2011). Podatki Banke Slovenije (BS) kažejo podobno, da imajo Slovenci največ prihrankov v bankah v obliki depozitov in vlog, katerih skupna vrednost znaša 19,1 milijarde evrov in se z leti pospešeno povečujejo – v letu dni so se bančne vloge fizičnih oseb zvišale za 400 milijonov evrov. BS s točnimi podatki o tem, koliko denarja slovenska gospodinjstva hranijo doma v gotovini, ne razpolaga (Grgič, 2019).

Podatki Združenja družb za upravljanje so pokazali podobno kot naši rezultati, in sicer Slovenci precej manj vlagamo v finančne instrumente. Povprečen Slovenec ima v vzajemnih skladih 6 odstotkov premoženja oziroma 900 evrov, povprečen Evropejec pa desetino oziroma v povprečju 5800 evrov. Za Slovence je značilen razmeroma majhen delež finančnega premoženja v bolj tveganih naložbah, kar kaže na manjšo naklonjenost tveganju kot posledica kulture, negativnih izkušenj z borzo in vzgoje (Grgič, 2019). Podobno so ugotovili tudi v raziskavi Slovenskega zavarovalnega združenja (2019), kjer je 8 %

anketirancev v starostni skupini 25-34 let oz. 9 % v starostni skupini 18-24 let odgovorilo pritrdilno na vprašanje o vlaganju v sklade in delnice. Heinz (2013) izpostavlja problem finančne krize, ki je omajala vero v omenjene institucije. Kot dodatne vzroke za pomanjkljivo razpršitev premoženja vidi v pomanjkanju finančne pismenosti in znanja o alternativah na finančnih trgih (Heinz, 2013). Po podatkih Slovenskega zavarovalnega združenja (2019) v povprečju v kripto valute največ vlagajo mladi (14 % v starostni skupini 25-35 let, oziroma 12 % v starostni skupini 18-24 let), v varčevalne produkte z nižjimi donosi in manjšimi tveganji pa vlagajo starejši. Podobno kot so pokazali rezultati našega vprašalnika, so na odločanje o finančnih investicijah v skupini mladih (18-24 let in 25-34 let) najpogosteje vplivala priporočila družinskega člana, prijatelja ali znanca (85 % oz. 60 % v omenjenih starostnih skupinah) (Slovensko zavarovalno združenje, 2019).

Železnik (2019) navaja, da je struktura varčevanja slovenskega prebivalstva neprimerna in dolgoročno nevezdržna, saj imajo Slovenci privarčevanih okoli 20 milijard evrov, ki so neinvestirani doma ali na bančnih računih. V povprečju ima Slovenec privarčevanih 10.000 EUR, ki bi s pravim investiranjem in razporeditvijo premoženja pospešilo rast in razvoj domačega gospodarstva (Železnik, 2019).

Ugotovili smo, da je v opazovanem vzorcu 19 % mladih, ki ne varčujejo (tabela 24). Najpogostejši razlog, zakaj mladi v vzorcu ne varčujejo aktivno, je v nizkih prihodkih in sproti porabi le-teh (tabela 30), kar sovpada z ugotovitvami o višini mesečnih prihodkov in kot so ugotovili v raziskavi Heinz (2013). Potrebno je izpostaviti dejstvo, da rezultati vprašalnika kažejo, da je le redkim anketirancem glavni razlog za ne-varčevanje pomanjkanje interesa. Morrison (2018) izpostavlja, da je po podatkih angleškega ONS (ang. Office for National Statistics) v Angliji 53 % mladih v starosti 22-29 let, ki nimajo prihrankov in ne varčujejo. Dejstvo je alarmantno, saj je trenutno obdobje najnižje stopnje brezposelnosti po letu 1970, po drugi strani pa omenjeno dejstvo nakazuje na pomanjkanje varčevalnih navad (Morrison, 2018).

Dejstvo, da je v vzorcu anketirancev večina mladih, ki ni imela nobene finančne izobrazbe (81 % mladih anketirancev), je zaskrbljujoče (tabela 31). Leta 2010 je Republika Slovenija sprejela Nacionalni program finančnega izobraževanja (NPFI), saj je »finančno izobraževanje pomembno za razumevanje finančnih produktov, storitev in konceptov ter za razvoj sposobnosti, ki so potrebni za izboljšanje finančne pismenosti«, katerega ciljne skupine so otroci, mladostniki, odrasli, posebne ciljne skupine in izobraževalci. Program predvideva, da izobraževalni programi pokrivajo več finančnih področij, ki so prilagojeni posameznim ciljnim skupinam: osnove ravnanja z denarjem, gospodinjiski proračun, spremljanje osebnih financ, finančno načrtovanje, izbira finančnih produktov, zavarovanja in riziki, varčevanje in investiranje, pokojnine, krediti in zadolževanje. Poti izobraževanja bi bili predvsem šolski sistem, internet, brošure, informacijske točke, predavanja, tematski prispevki v medijih (NPFI, 2010, str. 2, 39-45). Vendar podatka, kako uspešno je program zaživel v praksi, nismo našli. Smo pa zasledili, da je finančno izobraževanje v slovenskem

izobraževalnem sistemu vključeno v različne učne predmete v osnovnih in srednjih šolah, npr. gospodinjstvo in v okviru razširjenega programa – npr. logika, matematičen delavnice, ekonomija, podjetništvo, ipd. (MIZS, 2018, str. 424, 425).

Rezultati našega vprašalnika so pokazali, da se je petina mladih anketirancev finančno izobraževala (19 % anketirancev), predvsem v okviru prostočasnih aktivnosti (39 % navedb) in v sklopu rednega izobraževanja na fakulteti (33 % navedb) (tabela 32). Rezultati so pokazali tudi, da so mladi v vzorcu zainteresirani za (dodatno) finančno izobraževanje (68 % anketirancev) (tabela 33), kar kaže na pomembno razliko med dejanskim in želenim stanjem glede finančnega izobraževanja in znanja.

Ugotovili smo, da je v vzorcu 76 % mladih anketirancev, ki so jih starši vzpodbujali k finančnem udejstvovanju (npr. varčevanje, investiranje, načrtovanje) (tabela 34). Rezultati se skladajo z ugotovitvami Lusardi (2018), kjer izpostavljajo, da imajo starši pomembno vlogo v razvoju finančne pismenosti in v finančnem udejstvovanju mladih.

5.3 Priprava podatkov in vzorca

Pred preverjanjem hipotez smo pregledali in analizirali primarne podatke, zbrane na podlagi spletnega vprašalnika. Nepopolne ali neveljavne enote (enote za nas predstavljajo množice odgovorov posameznega vprašanega) in osamelce smo želeli določiti z analizo povezanosti oz. z metodo razvrščanja (ang. clustering) in interkvartilnega razmika. Osamelci predstavljajo enote, ki zelo odstopajo od ostalih po neki izbrani meri, zato jih detektiramo in iz baze podatkov odstranimo. Odgovore vprašanih smo nato tudi primerno utežili glede na dve spremenljivki – spol in starost v populaciji slovenske mladine, da statistike na vzorcu bolje odražajo populacijske statistike, podrobneje opisano spodaj.

Primarni podatki izbranih vprašanj so povezani s koncepti, s pomočjo katerih smo želeli preveriti lastnosti mladih o načrtovanju finančne prihodnosti. Oblikovali smo slučajne spremenljivke, ki jih merimo z Likertovimi lestvicami:

- Q41 – vprašanja Q41a do Q41f se nanašajo na zavedanje pomembnosti osebnega finančnega načrtovanja (**ff aware**, »financial future planning awareness«),
- Q42 – vprašanja Q42a do Q42m se nanašajo na načrtovanje finančne prihodnosti (**ff plan**, »financial future planning«),
- Q43 – vprašanja Q43a do Q43e se nanašajo na potrošniško usmerjenost posameznika (**»consumer«**),
- Q44 – vprašanja Q44a do Q44h se nanašajo na finančno udejstvovanje posameznika (**»fin activity«**),
- Q45 – vprašanja Q45a do Q45j se nanašajo na samooceno finančnega znanja (**»self score«**).

Odgovor na posamezno vprašanje (npr. Q41a) je spremenljivka ordinalnega tipa, ki ji rečemo Likertova spremenljivka (ang. Likert item). Povprečju po odgovorih na vsa vprašanja, ki merijo isto lastnost, rečemo Likertova lestvica (ang. Likert scale) (npr. Q41). Vsako lastnost merimo z množico vprašanj s petimi možnimi odgovori: »sploh se ne strinjam«, do »popolnoma se strinjam«, kjer odgovore na ta vprašanja preslikamo v prvih pet naravnih števil: »sploh se ne strinjam« – 1, »se ne strinjam« – 2, »ne morem se odločiti« – 3, »se strinjam« – 4, »popolnoma se strinjam« – 5. Likertove lestvice (povprečja) smo upragovali s 3, oziroma v primeru ocenjevanja finančnega znanja z 0,5, da smo dobili dihotomne spremenljivke, ki smo jo uporabili v statističnih testih in analizah.

Oceno finančnega znanja smo, poleg samoocenjevanja, preverjali tudi s testom sedmih vprašanj, kjer smo ocenjevali pravilnost odgovorov s pomočjo dihotomne spremenljivke (0 – nepravilen in 1 – pravilen odgovor). Za vsakega posameznika s povprečjem teh spremenljivk ocenimo finančno znanje:

- Q47-Q53 (Q47, .. Q53) meri finančno znanje (»score«), kjer smo izračunali delež pravih odgovorov.

5.3.1 Analiza povezanosti in manjkajočih vrednosti Likertovih spremenljivk

Z analizo povezanosti smo želeli poiskati mejo, koliko neveljavnih vrednosti lahko dovolimo za izračun Likertovih lestvic (izračun povprečja), kjer so vzroki za neveljavni odgovor (NA): ni odgovora, neustrezno, preskok vprašanja. Na podlagi izračunanega koeficienta Cronbach α , ki predstavlja oceno interne konsistentnosti vprašanj, smo za vsak koncept izračunali, vsaj na koliko vprašanj mora anketiranec odgovoriti, da se njegovi odgovori upoštevajo za izračun povprečja. Hkrati smo tudi obravnavali manjkajoče vrednosti – v primeru, da je anketiraneec odgovoril na dovolj vprašanj, smo odgovore »NA« nadomestili s srednjimi vrednostmi. Nato smo preverili, ali vse spremenljivke (vprašanja) merijo isti koncept in v primeru večjih odstopanj posamezna vprašanja izločili za kasnejšo statistično obravnavo. Kot primer podajamo natančnejšo obrazložitev na podlagi koncepta zavedanja pomembnosti načrtovanja finančne prihodnosti (ff aware Q41), ostali rezultati se nahajajo prilogi 2.

Koncept ff_aware merimo z množico 6 vprašanj (n). Pri analizi manjkajočih odgovorov vidimo, da imamo 12 anketirancev, ki niso odgovorili na nobeno vprašanje, zato te enote takoj odstranimo iz analize. V primeru, da je anketiranec odgovoril na k vprašanj ($0 < k < 6$), lahko njegove odgovore še vedno upoštevamo za izračun Likertove lestvice, tako da manjkajoče odgovore nadomestimo s srednjo vrednostjo, če nam to ne zmanjša zanesljivosti, z namenom da zaradi majhnega vzorca ohranimo število odgovorov. Zanesljivost notranje skladnosti (interne konsistentnosti) ocenimo s Cronbach koeficientom α . Za vsak koncept določimo mejo k , ki pomeni, koliko odgovorov posameznika lahko največ manjka v tej množici in le-te nadomestimo s srednjimi vrednostmi (modus oz. najpogostejši odgovor).

Primer manjkajočih vrednosti (NA) pri odgovorih na vprašanja, ki se nanašajo na lastnost ff_aware (Q41) prikazuje slika 2.

Slika 2: Primer manjkajočih vrednosti pri sklopu zavedanja pomembnosti načrtovanja finančne prihodnosti (vprašanje 41)

	Q41a	Q41b	Q41c	Q41d	Q41e	Q41f
9	NA	5	5	NA	5	5
11	NA	NA	NA	NA	NA	NA
45	NA	NA	NA	NA	NA	NA
104	NA	NA	NA	NA	NA	NA
135	NA	NA	NA	NA	NA	NA
153	NA	NA	NA	NA	NA	NA
159	5	NA	NA	NA	NA	NA
162	NA	NA	NA	NA	NA	NA
164	NA	NA	NA	NA	NA	NA
171	NA	NA	NA	NA	NA	NA
173	NA	NA	NA	NA	NA	NA
176	NA	NA	NA	NA	NA	NA
185	2	NA	3	4	2	4
187	NA	NA	NA	NA	NA	NA
239	NA	NA	NA	NA	NA	NA
252	NA	4	4	5	5	5

Vir: Lastno delo.

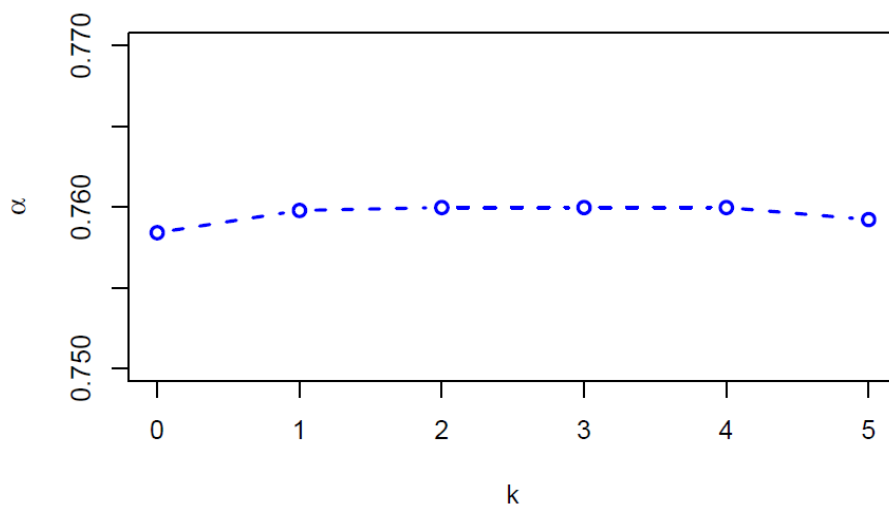
Analiza je pokazala, da imamo pri Q41 s šestimi vprašanji 170 popolnih odgovorov anketirancev, dvema anketirancema manjka odgovor na eno vprašanje, en anketiranec ni odgovoril na dve vprašanji, itd. Vidimo, da 12 anketirancev ni odgovorilo na nobeno vprašanje in jih takoj odstranimo iz baze podatkov (tabela 3). Delež štirih (2+1+1) anketirancev, ki niso odgovorili na vsaj eno do maksimalno 6 vprašanj, v celotni množici znaša $4/174 \approx 0,02$, kar je zelo nizko, zato lahko vse manjkajoče vrednosti nadomestimo s srednjimi vrednostmi (modusi, v tem primeru vrednost 4). Omenjeno kaže tudi slika 3, kjer je prikazana ocena zanesljivosti (Cronbach koeficient α) v odvisnosti od števila manjkajočih odgovorov k . Na podlagi zgornje analize smo se odločili za vrednost $k = 5$, zato v vsakem primeru, kjer manjka kvečjemu 5 odgovorov, vrednosti nadomestimo. Nov Cronbach koeficient α za 174 primerov znaša 0,76. Porazdelitve vzorca odgovorov na vsa vprašanja so prikazana na sliki 4.

Tabela 3: Število manjkajočih odgovorov pri sklopu zavedanja pomembnosti načrtovanja finančne prihodnosti (vprašanje 41)

Število manjkajočih vrednosti (k) pri n = 6	Frekvenca
0	170
1	2
2	1
5	1
6	12

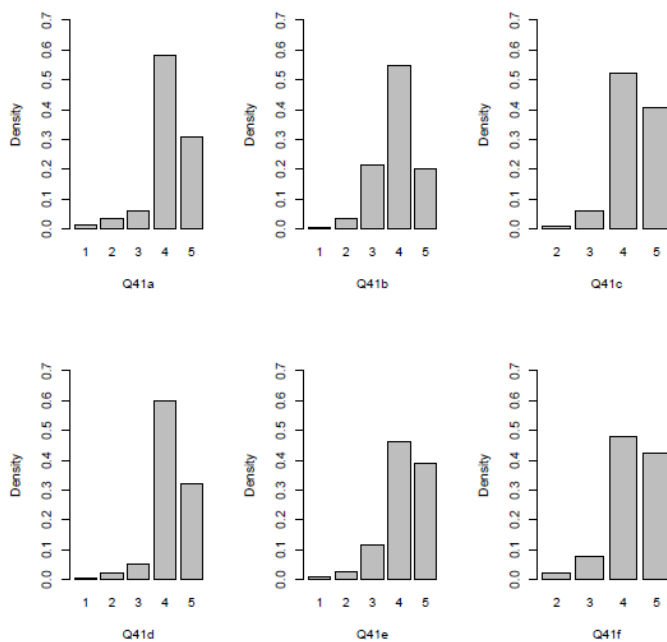
Vir: Lastno delo.

Slika 3: Odvisnost Cronbach koeficient α od števila manjkajočih odgovorov pri sklopu zavedanja pomembnosti načrtovanja finančne prihodnosti (vprašanje 41)

Vir: Lastno delo.

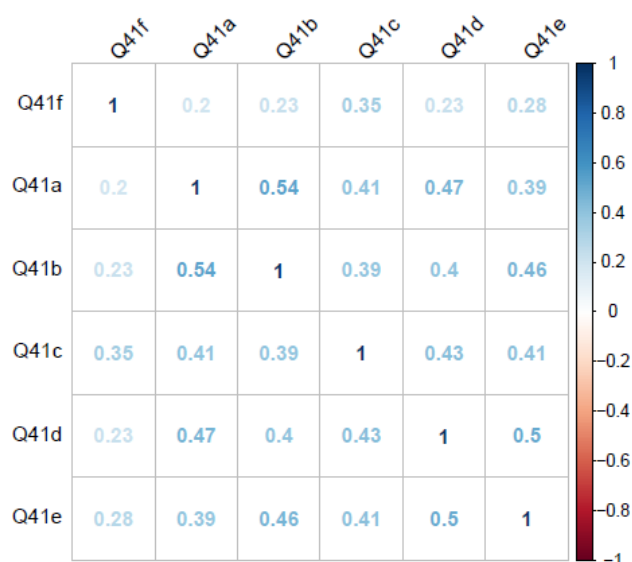
Slika 4: Porazdelitve odgovorov na vprašanja pri sklopu zavedanja pomembnosti načrtovanja finančne prihodnosti (vprašanje 41)

Vir: Lastno delo.

Za preverjanje korelacije med vprašanji uporabimo Spearmanov koeficient. Na sliki 5 vidimo da spremenljivke med seboj pozitivno korelirajo, ocenjen Spearmanov koeficient med vsemi pari je približno 0,4, razen za Q41f, ki šibkeje korelira z ostalimi spremenljivkami.

Slika 5: Spearmanovi koeficienti korelacije pri sklopu zavedanja pomembnosti načrtovanja finančne prihodnosti (vprašanje 41)

Vir: Lastno delo.

Z Bartlettovim testom dobimo vrednost λ^2 statistike približno enako 233 s 15 prostostnimi stopnjami in zavrnilo ničelno domnevo, da je korelacijska matrika enaka identiteti, pri stopnji značilnosti 0,05 (p -vrednost $< 0,001$). Sprejmemo alternativno domnevo in trdimo, da obstajajo linearne zveze med spremenljivkami.

Za preverjanje povezanosti spremenljivk uporabimo mere KMO (ang. Kaiser-Meyer-Olkin factor adequacy). V tabeli 11 so prikazane ocene mere KMO za vse spremenljivke. Izračunane mere KMO so nad 0,7, kar je na ravni spremenljivk zadovoljivo. Zaključimo lahko, da vse spremenljivke iz te množice ff aware Q41 merijo isti koncept.

Enake analize smo naredili tudi za ostale navedene spremenljivke, predstavljeno v prilogi 2. Ugotovili smo, da je pri sklopu ff plan (Q42) potrebno iz analize odstraniti vprašanja in odgovore Q42d, Q42j in Q42m. Razlog je v šibki korelaciji le-teh z ostalimi spremenljivkami iz sklopa Q42.

5.3.2 Razvrščanje enot v prostoru Likertovih lestvic in iskanje osamelcev

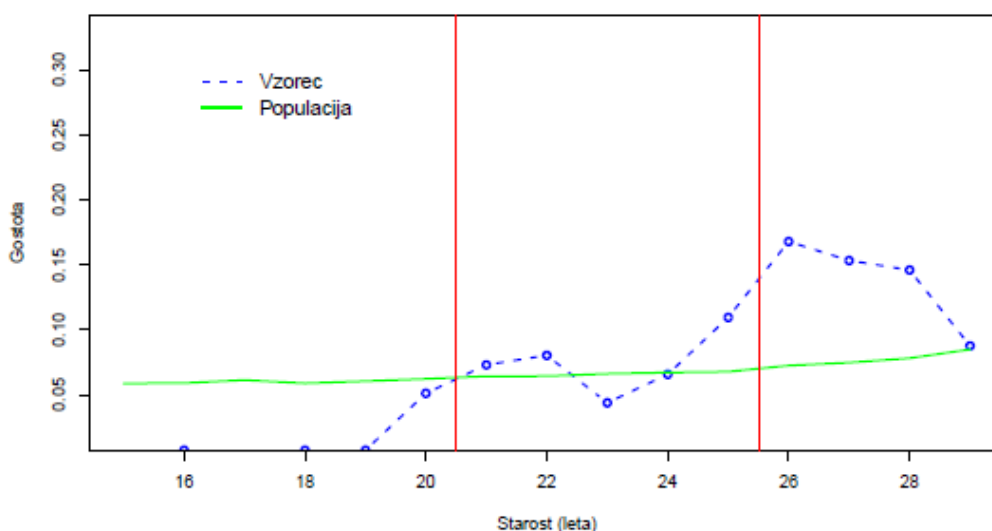
Po odstranitvi vprašanj, določanju in nadomeščanju NA vrednosti in izračunu Likertovih lestvic (izračun povprečja) je sledilo razvrščanje enot na podlagi le-teh. Razvrščanje je

metoda, ki na podlagi definirane razdalje čim bolje razvrsti enote v skupine tako, da so razdalje med enotami v posamezni skupini čim manjše, v primerjavi z razdaljami med enotami iz različnih skupin. S hierarhično metodo razvrščanja (ang. clustering) smo enote razvrstili v k skupin na podlagi kriterijske funkcije. Razvrščanje smo naredili nad 147 enotami od skupnih 186 enot, saj 39 enotam manjkajo vsi odgovori za vsaj en sklop spremenljivk. Naredili smo razvrščanje s hierarhično in ne-hierarhično metodo (metoda voditeljev oz. ang. k-means) in obe metodi razvrščanja primerjali med seboj. Nato smo izračunali razdalje ali različnost med enotami in centri skupin (predstavniki) in tiste enote, ki imajo najdaljšo razdaljo, določili za osamelce in jih odstranili iz baze podatkov za nadaljnje statistične analize. Odstranili smo 5 osamelcev na podlagi razvrščanja z metodo voditeljev in 5 na podlagi interkvartilnega razmika. Skupaj nam je ostalo 137 enot. Natančnejši opis je priložen v prilogi 3.

5.3.3 Popravek vzorca, da postane bolj reprezentativen

Ob prvih korakih obdelave podatkov, opisano zgoraj, smo opazili, da je zaradi načina vzorčenja prišlo do slabše porazdelitve starostne strukture v vzorcu (označeno s prekinjeno modro črto), ki ne odraža dejanske strukture v populaciji (označeno z zeleno črto) (slika 6). Zato smo se odločili, da primarne podatke primerno utežimo, da izračunane statistike na vzorcu bolje odražajo populacijske statistike.

Slika 6: Primerjava porazdelitve starosti na vzorcu in v populaciji

Vir: Lastno delo.

Utež je številna vrednost, ki jo dodamo vsakemu primeru (enoti) iz vzorca. Utežitev je potekala na 137 enotah, odgovore vzorca smo utežili po dveh spremenljivkah – po spolu in starosti hkrati, glede na razmere v populaciji mladih v Sloveniji (SURS, 2018d). To pomeni, da se robni porazdelitvi na vzorcu ujemata z robnimi porazdelitvama na populaciji. V našem vzorcu smo imeli razmerje med spoloma 0,27 : 0,73 (M : Ž), medtem ko je porazdelitev v

populaciji mladih znašala 0,52 : 0,48 (M : Ž). Ker v vzorcu nismo imeli zastopanih vseh starosti, tudi uteži ne moremo izračunati oz. bi se le-te bližale neskončnosti, s čimer bi nadaljnja analiza postala nestabilna in nezanesljiva. Zato smo mlade razdelili na 3 starostne podskupine (označeno rdeče na sliki 6), ob dodani spremenljivki spol pa smo razbili na 6 podskupin (tabela 4). V vsakem stratumu (skupini) mora biti zastopana vsaj ena enota in vsaj toliko enot, da uteži niso prevelike in hkrati ne preveč enot, da uteži niso premajhne. V nadaljnjih statističnih analizah računamo uteži po definiranih skupinah za vsako množico podatkov zato, da so uteži normalizirane.

Tabela 4: *Izračunane uteži za spol in starost*

Skupina	Spol	Starostna skupina	Frekvenca	Populacija	Vzorec	Utež
1	M	1 (15-20 let)	2	0,19	0,01	12,76
2	M	2 (21-25 let)	12	0,17	0,09	1,59
3	M	3 (26-29 let)	25	0,16	0,18	0,89
4	Ž	1(15-20 let)	8	0,17	0,06	2,98
5	Ž	2 (21-25 let)	39	0,16	0,28	0,56
6	Ž	3 (26-29 let)	51	0,15	0,37	0,40

Vir: *Lastno delo.*

5.4 Uporabljen metodologija pri preverjanju hipotez

Pripravljene podatke spletnega vprašalnika, opisane zgoraj, smo analizirali z računalniškim programom MS Excel in statističnim programom R. Podatki, ki smo jih pridobili s spletnim vprašalnikom, so bili predvsem nominalnega in ordinalnega tipa. Za analizo podatkov smo uporabili metodo kontingenčnih tabel in Pearsonov hi-kvadrat test neodvisnosti, metode za testiranje hipotez z deleži (binomski eksaktni test, z -test in t -test) in metodo logistične regresije. Kot dopolnitev rezultatov empirične raziskave smo za primerjavo dodali tudi statistične podatke na slovenski oz. evropski ravni in ugotovitve znanstvenih študij.

Binomski eksaktni test je enostaven statistični test, ki preverja, ali obstaja statistično značilna razlika (odstopanje) med opaženim rezultatom na vzorcu in med teoretično pričakovanim rezultatom. Uporablja se v primeru dihotomnih spremenljivk, kjer lahko vrednosti obsegajo dva možna rezultata, pri čemer je značilna enaka verjetnost za dogodek (kot npr. met kovanca). Rezultati binomskega eksaktnega testa podajo p -vrednost, na podlagi katere presojamo o potrditvi oz. zavrnitvi hipoteze. Ostale predpostavke, ki morajo biti izpolnjene za izvedbo binomskega eksaktnega testa so: velikost vzorca je manjša od populacije, reprezentativnost vzorca, neodvisnost vzorcev (Statistics, 2014; SPSS, 2019a).

z -test temelji na normalni porazdelitvi testne statistike, primeren pa je za večje število vzorcev ali v primeru poznane populacijske variance. z -test je primeren za primerjavo povprečja enega vzorca z neko vrednostjo. t -test je bolj primeren pri vzorcih z manjšim številom enot. Uporablja se v primeru številskih spremenljivk na intervalnem ali

razmernostnem nivoju, v primeru primerjav povprečij dveh vzorcev. Metoda za neodvisne vzorce predpostavlja, da so podatki normalno porazdeljeni, da sta varianci med skupinama enaki ter da so vzorci neodvisni (Statistik, 2019; Locatelli, 2011).

Za večje vzorce se kot alternativa binomskemu eksaktnemu testu uporablja Pearsonov hi-kvadrat test neodvisnosti, ki se uporablja pri analizi opisnih spremenljivk. Opazovanja morajo biti neodvisna, zastopano mora biti zadostno število frekvenc. Gre za mero ujemanja, s katerim preverjamo povezanosti dveh opisnih spremenljivk (neodvisnih vzorcev) in ugotavljamo, ali so razlike v porazdelitvi med spremenljivkama statistično značilne. Hi-kvadrat test uporabljamo tudi pri preverjanju domnev o porazdelitvi, kjer preverjamo, ali frekvence enega vzorca odstopajo od pričakovanih (Statistics, 2017; SPSS, 2019b).

Model binomske logistične regresije (tudi logit model) uporabljamo v primeru preverjanja povezanosti neodvisnih spremenljivk, ki so lahko dihotomne, opisne ali zvezne, z dihotomno odvisno spremenljivko Y (binarni odziv). Model je zelo pogosto uporabljen v medicini in biologiji. Z modelom kontroliramo spremenljivke in napovemo verjetnost ali tveganje za dogodek, preko uporabe (logaritma) razmerja obojev. Logistična regresija temelji na uporabi logaritemske funkcije, s katero poišče odnos med spremenljivkami in definira koeficiente (Sperandei, 2014; Statistics solutions, 2019). Zaradi obsežnosti prilagamo izpeljave statističnih testov v prilogi 4.

6 STATISTIČNA ANALIZA IN REZULTATI

6.1 Zavedanje pomembnosti načrtovanja osebne finančne prihodnosti

V prvem delu nas je zanimalo, ali se mladi zavedajo pomembnosti načrtovanja osebne finančne prihodnosti, kar smo preverjali s sklopom vprašanj Q41, kjer smo zastavili 6 vprašanj Likertovega tipa. Analiza vprašanj z oceno mer KMO je pokazala, da vsa vprašanja merijo isti koncept.

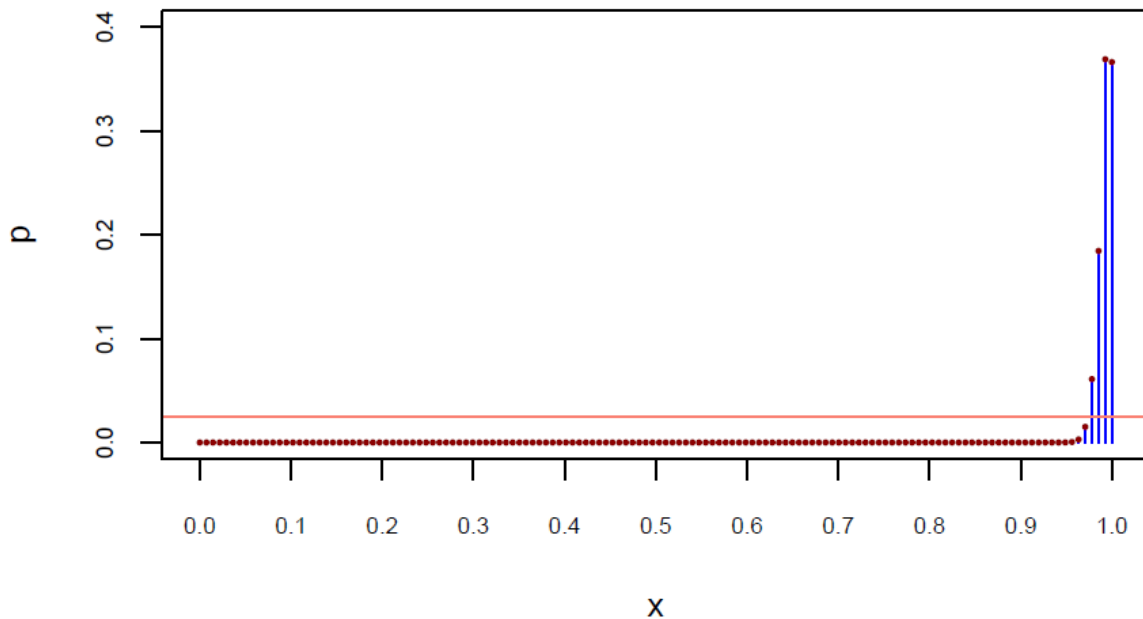
Domneva: Večina mladih se zaveda, da je za njihovo prihodnost pomembno osebno finančno načrtovanje, kjer je $\pi = \Pr(ff_aware = 1)$. Z uporabo binomskega eksaktnega testa, z -testa in t -testa smo testirali ničelno domnevo »Večina mladih se **ne** zaveda, da je za njihovo prihodnost pomembno osebno finančno načrtovanje«.

$$H_0 : \pi \leq 0,5 \quad (1)$$

Hipotezo smo testirali na 137 mladih, kjer smo opazovali spremenljivko ff_aware (Q41). Kritična vrednost (c) je znašala 78 ljudi na vzorcu, kar pomeni, da v primeru več kot 78 ljudi, ki se zavedajo pomembnosti načrtovanja finančne prihodnosti, ničelno hipotezo zavrnilo pri stopnji značilnosti 0,05. V vzorcu imamo 135 mladih oz. 98,5 % mladih, ki se zavedajo pomembnosti načrtovanja finančne prihodnosti, kar je veliko več od kritične vrednosti. Ob

predpostavkah pri stopnji tveganja $\alpha = 0,05$ zato zavrnilo ničelno hipotezo, da je ta delež manjši ali enak 0,5 (p -vrednost $< 0,001$) in sprejmemo alternativno hipotezo, da je ta delež večji od 0,5. Z drugimi besedami to pomeni, da se večina mladih zaveda pomembnosti načrtovanja finančne prihodnosti. 95 % interval najvišje gostote (ang. highest density confidence interval ali credible interval) znaša med 0,97 in 1,00 (slika 7). Ničelno domnevo zavrnilo tudi z z -testom (p -vrednost $< 0,001$) in s t -testom (p -vrednost $< 0,001$).

Slika 7: Rezultati 95 % intervala zaupanja največje gostote

Vir: Lastno delo.

Do podobnih ugotovitev je prišla nemška raziskava TSN Infratest, ki je obsegala 2500 anketirancev v starosti od 17 do 27 let. V raziskavi so ugotovili, da se 90 % mladih zaveda, da lahko v primeru ne varčevanja nosijo posledice in zdrsnejo v revščino (Heinz, 2013).

Zavedanje določenega problema in njegove pomembnosti je osnovni pogoj za ukrepanje, tudi na področju osebnih financ (Heinz, 2013). Rezultati analize vprašalnika nam kažejo spodbudno dejstvo, da je problematika načrtovanja finančne prihodnosti med mladimi zelo razširjena, kar bi bila lahko vzpodbuda za njihovo nadaljnje udejstvovanje na finančnem področju in pri načrtovanju finančne prihodnosti. Vprašanje Q31, kjer so se anketiranci opredelili glede pogostosti razmišljanja o finančni prihodnosti, nam je dodatno potrdilo, kako pomembna se anketirancem zdi problematika načrtovanja osebne finančne prihodnosti. Rezultati analize kažejo, da mladi pogosto razmišljajo o svoji finančni prihodnosti, saj je šestina mladih v vzorcu odgovorila, da o svoji finančni prihodnosti razmišljajo pogosteje kot na mesečni ravni (vsak teden oz. vsak dan). Ugotovili smo, da v vzorcu le 2,5 % mladih ne razmišlja o svoji finančni prihodnosti (tabela 35).

6.2 Načrtovanje finančne prihodnosti mladih

Druga hipoteza se je nanašala na načrtovanje finančne prihodnosti mladih. Analiza povezanosti vprašanj je pokazala, da z izjemo vprašanj Q42d, Q42j in Q42m vsa vprašanja merijo isti koncept, saj znašajo vrednosti KMO nad 0,7. Omenjena tri vprašanja, ki vsebujejo nižjo mero, smo izključili iz nadaljnje statistične analize.

Ker smo načrtovanje finančne prihodnosti ocenjevali z dva različnima vprašanjema (Q32 in Q42), smo najprej preverili, ali med odgovori obstaja statistično značilna povezava. Sklop Q42 je vseboval vprašanja Likertovega tipa, iz katerih smo izračunali Likertovo lestvico, medtem ko so na vprašanje Q32 anketiranci izbirali med dvema odgovora (DA/NE).

Domneva: Med odgovori na vprašanje o načrtovanju finančne prihodnosti (Q32 in Q42) obstaja povezava.

Rezultate kontingenčne tabele, kjer je Q42 po vrsticah in Q32 po stolpcih, prikazuje tabela 5.

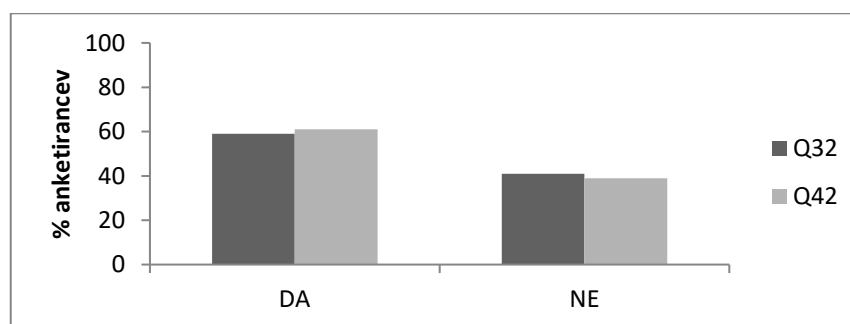
Tabela 5: Rezultati kontingenčne tabele

	0	1
0	35	20
1	19	63

Vir: Lastno delo.

Rezultati hi-kvadrat testa so pokazali, da vrednost testne statistike znaša približno 4,1; ničelno domnevo, da sta Q32 in Q42 neodvisni spremenljivki, zavrnemo, saj znaša p -vrednost $< 0,001$ in sprejmemo alternativno, da med vprašanji Q32 in Q42 obstaja povezava. Statistična analiza je pokazala, da sta spremenljivki odvisni, kar nam je olajšalo nadaljnje delo (slika 8).

Slika 8: Načrtovanje finančne prihodnosti (vprašanje 32 in vprašanje 42)

Vir: Lastno delo.

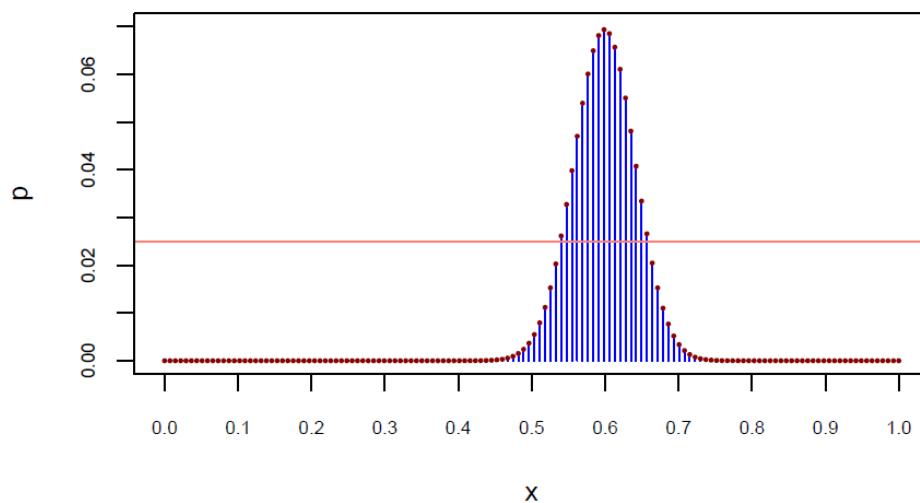
Nadaljevali smo s testiranjem domneve: Večina mladih svojo finančno prihodnost načrtuje, kjer je $\pi = \Pr(ff_plan = 1)$.

Z uporabo binomskega eksaktnega testa, z -testa in t -testa smo testirali ničelno domnevo »Večina mladih svoje finančne prihodnosti **ne** načrtuje«, kjer smo opazovali spremenljivki Q32 in ff plan (Q42). Rezultate podajamo najprej za sklop **ff plan Q42**.

$$H_0 : \pi \leq 0,5 \quad (2)$$

Hipotezo smo testirali na 137 mladih, kjer smo opazovali spremenljivko ff plan (Q42). Kritična vrednost (c) je znašala 78. V vzorcu imamo 85 mladih oz. 62 % mladih, ki načrtujejo svojo finančno prihodnost, kar je več od kritične vrednosti. Posledično lahko ničelno domnevo pri stopnji tveganja $\alpha = 0,05$ zavrnilo (p -vrednost $< 0,01$) in sprejmemo alternativno hipotezo, da je delež mladih, ki načrtuje svojo finančno prihodnost, večji od 0,5. Z drugimi besedami to pomeni, da večina mladih načrtuje svojo finančno prihodnost. 95 % interval zaupanja najvišje gostote znaša med 0,54 in 0,70, kar prikazuje slika 9. Ničelno domnevo zavrnilo tudi z -testom (p -vrednosti $< 0,01$) in t -testom (p -vrednosti $< 0,01$).

Slika 9: Rezultati 95 % intervala zaupanja največje gostote

Vir: Lastno delo.

Domnevo smo preverili tudi za vprašanje **Q32**. Tudi z analizo vprašanja Q32, na katerega je odgovorilo 137 mladih, zavrnilo ničelno hipotezo, da večina mladih ne načrtuje svoje finančne prihodnosti. Za približno 58 % vprašanih mladih velja, da svojo finančno prihodnost načrtuje. Pri stopnji tveganja $\alpha = 0,05$, ničelno hipotezo, da je delež mladih, ki načrtujejo finančno prihodnost manjši ali enak 0,5 zavrnilo (p -vrednost $\approx 0,04$) in sprejmemo alternativno hipotezo, da je ta delež večji od 0,5. Z drugimi besedami to pomeni, da večina mladih svojo finančno prihodnost načrtuje. 95 % interval zaupanja najvišje gostote znaša med 0,53 in 0,66.

Pri pregledu literature smo ugotovili, da ni veliko študij, ki se osredotočajo neposredno na načrtovanje finančne prihodnosti mladih. Topa, Lunceford in Byatzis (2018) so se v raziskavi ukvarjali s finančnim načrtovanjem upokojitve in izpostavili kompleksnost načrtovanja zaradi različnih razlogov. Kot prvi razlog so izpostavili, da večina ljudi nima potrebnega znanja, s katerim bi sprejemala optimalne varčevalne in investicijske odločitve. Drugi razlog je v individualnem načrtovanju, ki je podvržen številnim faktorjem vpliva, kot so prihodek, osebna kariera, zdravje ipd., ki tudi medsebojno vplivajo. Kot tretji razlog pa so izpostavili povezavo osebnega finančnega načrtovanja upokojitve z možnostjo vzbujanja zaskrbljenosti in razvoj negativnega odnosa, saj je obdobje upokojitve povezano tudi z zrelim obdobjem življenja. Na začetku je bilo področje finančnega načrtovanja upokojitve obravnavano izključno s strani ekonomistov, računovodij in finančnih svetovalcev, sčasoma pa je postalo zanimivo tudi za akademski svet in razvijanje modelov, kot je npr. uporabljeni model zmožnosti-želja-možnosti z dopolnitvami v omenjeni študiji (Topa, Lunceford & Byatzis, 2018, str. 1). Določene vzporednice bi lahko potegnili tudi z našo obravnavano tematiko načrtovanja finančne prihodnosti mladih.

V raziskavi so Pillai, Carlo in D'souza (2010) izpostavili pomembnost proučevanja finančnega vedenja mladih, saj je v današnjem obdobju možno zaznati neodgovorno ravnanje z osebnimi financami, ki velikokrat vodijo mlade v življenje preko svojih finančnih zmožnosti. Neodgovorno ravnanje z osebnimi financami se kaže v nepremišljenem trošenju, pomanjkanju varčevalnih navad in razvoja finančnega načrta ter v odsotnosti dolgoročnega načrtovanja. Raziskovalci so mnenja, da je izdelan finančni načrt odraz preudarnega finančnega vedenja mladih. Mladi brez finančnega načrta so podvrženi tveganju, da ne bodo imeli zadostnih finančnih virov za kasnejše življenje (Pillai, Carlo & D'souza, 2010, str. 3-5, 10).

Ugotovili smo, da večina mladih v vzorcu načrtuje svojo finančno prihodnost. Omejeni rezultati nam nakazujejo, da navkljub zavedanju pomembnosti načrtovanja finančne prihodnosti (98,5 % mladih v vzorcu), svojo finančno prihodnost načrtuje le dobra polovica mladih (62 %) v vzorcu. S tem lahko opazimo razkorak med zavedanjem problematike in dejanskim ukrepanjem mladih v vzorcu. Podobno so ugotovili tudi v nemški raziskavi, kjer so izpostavili, da je zavedanje problematike prvi korak k ukrepanju. Rezultati nemške raziskave so pokazali, da se 90 % mladih zaveda, da lahko v primeru da ne varčujejo, zdrsnejo v revščino, vendar po drugi strani le 38 % mladih varčuje za starost. Izpostavili so, da mladi velikokrat niso zmožni presoditi o pomembnosti problema in predvideti, kako močno lahko vpliva na njihovo življenje. Kot primer so izpostavili višino državne pokojnine v višini 40 % bruto plače posameznika (Heinz, 2013).

Vendar, skladno z našimi ugotovitvami, včasih zavedanje ni zadostna motivacija, da bi mlade spravilo v akcijo, ki zahteva določene vloške. Pri načrtovanju finančne prihodnosti je potrebno definirati osebne finančne cilje in prioritete, potrebno je poznati svoj naložbeni profil, ki sovpada z naložbeno strategijo, postaviti časovnico, upoštevati finančno stanje in

določiti pot, kako uresničiti zastavljene cilje, pri tem pa je potrebno upoštevati tudi morebitne ovire. Ker je eden izmed glavnih izzivov zagotavljanje finančnih virov, je pomembno poznavanje delovanja in aktualnega stanja na finančnih trgih, poznavanje finančnih produktov in možnosti varčevanja oziroma investiranja. Za slednje pa je pomembno predvsem finančno znanje, ki ga posameznik pridobi z izobraževanjem, spremljanjem dogajanja in aktivnim udejstvovanjem na finančnih trgih. O podobni kompleksnosti pišejo tudi v že omenjeni raziskavi Topa, Lunceford in Byatzis (2018).

Dodatno nam je analiza vprašanja Q33 razjasnila, kako pogosto anketiranci načrtujejo svojo finančno prihodnost. Največ mladih, to je 40 % anketirancev, načrtuje svojo finančno prihodnost vsak mesec, oz. nekajkrat letno (31 % anketirancev) (tabela 36). Dodatna analiza bi bila potrebna, da bi z natančnostjo komentirali, ali omenjena pogostost načrtovanja resnično doprinese k upravljanju financ na dolgi rok. Po drugi strani bi lahko omenjena pogostost odražala sprotno prilagajanje in načrtovanje prihodnosti, predvsem kratkoročne prihodnosti, brez temeljnega premisleka, za kar pa bi bile potrebne dodatne analize.

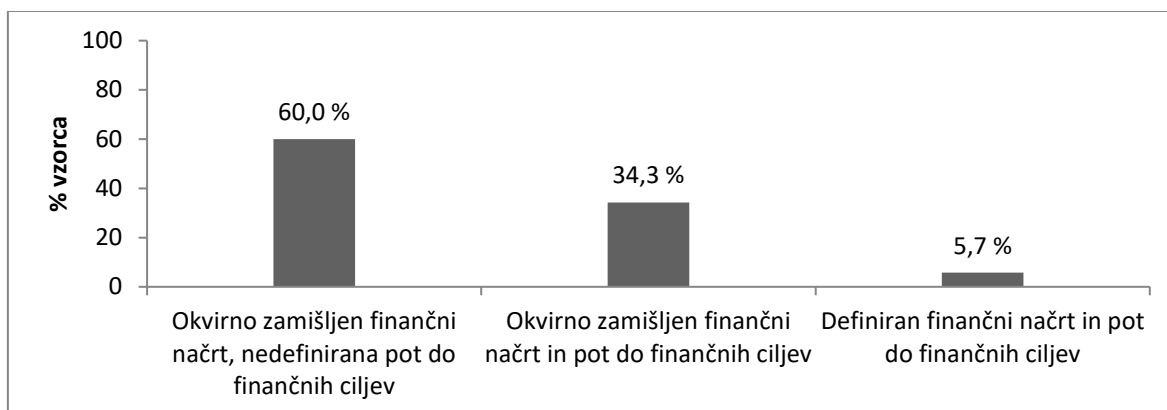
Glede načrtovanja finančne prihodnosti so v raziskavi Slovenskega zavarovalnega združenja (2019) ugotovili, da ima v povprečju pregled nad stroški in prihodki 86 % vprašanih; največ v starostni skupini 65 – 75 let (91 %), v skupini 25-34 let ima pregled 87 % anketirancev oz. v starostni skupini 18-24 let 70 %. Skupina v starosti 18-24 let ima največji delež anketirancev, ki za upravljanje osebnih financ za spremljanje stroškov uporablja on-line orodja, kateri sledi skupina 25-34 let (38 %). Ugotovili so tudi, da je v starostni skupini od 18 do 24 let skoraj tretjina mladih, ki ni odgovorna za vsakodnevne finančne odločitve, temveč so odgovorni starši (Slovensko zavarovalno združenje, 2019). Drugače pa so pokazali rezultati našega vprašalnika, kjer smo ugotovili, da je v našem vzorcu le 11 % mladih v starosti do 29 let, ki niso odgovorni za vsakodnevne finančne odločitve, pri ostalih pa je vsakodnevna finančna odgovornost enakomerno porazdeljena med posameznika (27 % mladih), posameznika in partnerja (32 % mladih) ali posameznika in ostale družinske člane (30 % mladih) (tabela 37).

Vprašanje Q35 se je nanašalo na vzroke za načrtovanje osebne finančne prihodnosti. Ugotovili smo, da mladi v vzorcu načrtujejo svojo finančno prihodnost predvsem zaradi zagotavljanja varnosti (29 % navedb), predhodne ureditve finančnih virov (25 % navedb) in ker ne marajo tvegati (22,5 % navedb) (slika 41).

Z vprašanjem Q37 smo želeli ugotoviti, kako anketiranci v vzorcu načrtujejo svojo finančno prihodnost v praksi. Največ mladih anketirancev, ki načrtujejo svojo finančno prihodnost, ima finančni načrt okvirno zamišljen, pri čemer poti do uresnitve finančnih ciljev nimajo definiranih (60 % anketirancev) (kategorija 1). To nakazuje, da imajo anketiranci postavljene svoje kratkoročne in dolgoročne finančne cilje in prioritete, vsa preostala področja, kako priti do zastavljenega cilja in ga uresničiti, pa so nedefinirana. V vzorcu anketirancev je tretjina mladih (34 %), ki ima okvirno zamišljen finančni načrt in tudi pot to uresnitve cilje

(kategorija 2). V vzorcu je manj kot 6 % mladih, ki imajo finančni načrt in pot uresničitve natančno definiran (kategorija 3) (slika 10).

Slika 10: Način načrtovanja finančne prihodnosti mladih v opazovanem vzorcu

Vir: Lastno delo.

Do podobnih ugotovitev glede načrtovanja finančne prihodnosti so prišli v angleški študiji Harrison, Marchant in Ansell (2016), kjer izpostavljajo na razkorak v skupini mladih (18 do 24 let) med »postavljanjem ciljev« in »posedovanjem načrtov za uresničitev zastavljenih ciljev«, kar bi z našo raziskavo primerjali s kategorijama 1 in 2. Ugotovili so, da ima 69 % mladih finančne cilje za prihodnjih 5 let, medtem ko ima načrte za doseg finančnih ciljev (torej definirano pot) le 41 % mladih. Razkorak med kategorijama nakazuje na probleme s finančnim načrtovanjem (Harrison, Marchant & Ansell, 2016, str. 5), ki je prisotno tudi v naših ugotovitvah.

Skladno z našimi rezultati tudi raziskava Pillai, Carlo in D'souza (2010) prikazuje, da večina mladih nima izdelanega osebnega finančnega načrta, kar odraža finančno nepripravljenost mladih na prihodnost. Izdelan finančni načrt, ki ima definirano tudi pot, kako uresničiti cilje, je po mnenju avtorjev osnova mladim, da prilagodijo svoje (finančno) življenje zastavljenim ciljem in se skoncentrirano usmerijo k izpolnjevanju ciljev (Pareek & Dixit, 2016, str. 359).

Harrison, Marchant in Ansell (2016) so na podlagi podatkov razdelili mlade v tri različne skupine: načrtovalci, sanjači in s tokom plavajoči. Za skupino načrtovalcev je značilna finančna neodvisnost, samozavest pri finančnih odločitvah in zmožnost načrtovanja finančne prihodnosti in stremenje k varčevanju za prihodnost. Sanjači imajo podobno kot načrtovalci postavljene finančne cilje, vendar poti za doseg ciljev nimajo definiranih, so manj samozavesti pri upravljanju denarja ter bolj zaskrbljeni za svojo finančno prihodnost. Za s tokom plavajoče je značilna manjša verjetnost za posedovanje finančnih ciljev in definiranje poti, imajo najmanjšo samozavest pri upravljanju osebnih financ in so finančno odvisni od staršev. V študiji so izpostavili, da ima obseg finančne odvisnosti vpliv na zmožnost mladih

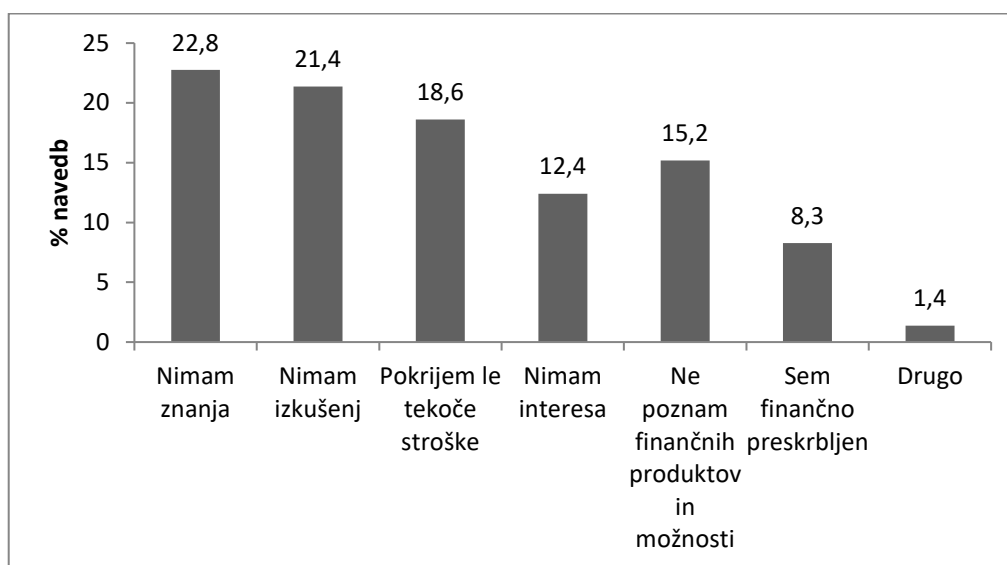
pri načrtovanju finančne prihodnosti (Harrison, Marchant & Ansell, 2016, str. 6). V magistrskem delu smo naš vzorec mladih anketirancev razdelili na 2 skupini, opisano zgoraj.

Želeli smo ugotoviti, kakšni so kratkoročni in dolgoročni finančni cilji mladih (Q36). Ker imajo anketiranci različne cilje, so rezultati podani kot odstotek navedb in ne glede na celotno število anketirancev. Iz odgovorov vidimo, da je v vzorcu mladih najpomembnejši finančni cilj nakup in vzdrževanje nepremičnine (22,5 % navedb), lastno gospodinjstvo (21 % navedb) in varnostna rezerva (16 % navedb). Kot zanimivost bi izpostavili nizko priljubljenost finančnega cilja – pokojninsko varčevanje med mladimi (slika 42).

Po podatkih raziskave Slovenskega zavarovalnega združenja ima v povprečju več kot polovica vprašanih zastavljene finančne cilje, največ v starosti med 18 in 34 let (71 % v starostni skupini 25-34 let oz. 68 % v starostni skupini 18-24 let) (Slovensko zavarovalno združenje, 2019). Tudi rezultati OECD študije finančne pismenosti iz leta 2016 kažejo podobno, da ima v povprečju 51 % anketirancev iz držav članic OECD postavljene dolgoročne cilje. V študiji izpostavljajo, da ima dolgoročne finančne cilje, ki jih poskušajo doseči, zastavljen relativno majhen delež anketirancev, medtem ko se kaže tendenca v osredotočenju na kratkoročne cilje (OECD INFE, 2016, str. 40). V slovenski študiji so ugotovili, da se odstotek ljudi s finančnimi cilji s starostjo zmanjšuje (npr. v starostni skupini 55-64 let ima 36 % vprašanih zastavljene finančne cilje). Rezultati so pokazali da so najpogostejši finančni cilji v Sloveniji 1.) nakup nepremičnine, 2.) nakup avtomobila in 3.) poplačilo kredita (Slovensko zavarovalno združenje, 2019).

Z vprašanjem Q38 smo ugotavljali, kateri so glavni deli finančnih načrtov anketirancev. Ugotovili smo, da so glavni deli finančnega načrta mladih 1.) načrt za osebni finančni proračun (neto denarni tok) (39 % navedb), 2.) načrt za vzpostavitev varnostne rezerve (24 % navedb) in 3. načrt za zaščito delovnih sposobnosti, življenja, zdravja in premoženja (13% navedb) (slika 43). Dodatno nas je zanimalo, kako so se anketiranci lotili izdelave osebnega finančnega načrta (Q39). Rezultati so pokazali, da se mladi pri izdelavi oz. definiranju osebnega finančnega načrta zanašajo predvsem na lastno znanje (67 % navedb) in na pomoč družinskih članov (23 % navedb). Le redki v vzorcu se za izdelavo osebnega finančnega načrta obrnejo na pomoč finančnega svetovalca (2 % navedb) (slika 44). Vprašanje Q40 je povpraševalo po vzrokih tiste anketirance, ki svoje finančne prihodnosti ne načrtujejo. Mladi, ki ne načrtujejo finančne prihodnosti, so kot glavne razloge za-to izpostavili pomanjkanje znanja (23 % navedb) in izkušenj (21 % navedb) ter raven prihodkov, ki pokrijejo le tekoče stroške (19 % navedb) (slika 11).

Slika 11: Razlogi za ne načrtovanje finančne prihodnosti mladih v opazovanem vzorcu

Vir: Lastno delo.

Razloge, ki dodatno vplivajo na (ne)načrtovanje finančne prihodnosti mladih lahko iščemo tudi v razkoraku med kratkoročnimi cilji in dolgoročnimi sanjami. Veliko mladih ima kratkoročne finančne cilje, za katere neko obdobje varčujejo in prihranke takoj porabijo (ang. *save-to-spend*). Posledično se za uresničevanje kratkoročnih ciljev koristi enostavne in kratkoročne finančne produkte, kar posledično pripelje do omejenih izkušenj s finančnimi produkti. Eden izmed razlog pa se lahko skriva tudi v hedonističnem odnosu »samo enkrat se živi«, kjer je varčevanje postavljeno na stranski tir. Obstaja pa seveda tudi miselnost in pasivnost »meni se to ne bo zgodilo«, kar prelaga razmišljanje in načrtovanje osebnih financ na druge (Harrison, Marchant & Ansell, 2016, str. 8).

Obsežnost izbranega raziskovalnega področja za magistrsko delo lahko prikažemo tudi s povzetkom raziskovalcev Topa, Lunceford in Boyatzis (2018), ki uporabljajo za raziskovanje finančnega načrtovanja upokojevanja psihološki pristop. Raziskovalci v študiji izpostavljajo model zmožnosti-želje-možnosti, ki vpliva na finančno načrtovanje upokojitve, kar je v določeni meri podobno osebnemu finančnemu načrtovanju prihodnosti mladih. Izpostavljajo, da so empirični dokazi, ki podpirajo model, še vedno razdrobljeni in nezadostni ter nakazujejo na potrebne nadaljnje raziskave (Topa, Lunceford & Boyatzis, 2018, str. 2). Študija nam prikazuje razsežnost tematike in področja načrtovanja finančne prihodnosti. Rezultati so pokazali, da obstajajo številni notranji in zunanji dejavniki, ki imajo pomemben vpliv na finančno načrtovanje in da tudi na raziskovalno-akademskih področjih tematika še ni dovolj dobro raziskana.

6.3 Dejavniki vpliva na načrtovanje finančne prihodnosti mladih

S hipotezo H3 smo želeli preveriti kateri dejavniki vplivajo na načrtovanje finančne prihodnosti mladih. S poznavanjem dejavnikov vpliva lahko ukrepamo in izboljšamo področje finančnega načrtovanja prihodnosti in vseh povezanih področij. Pri pregledu literature smo ugotovili, da se študije osredotočajo na različne dejavnike, ki vplivajo na načrtovanje finančne prihodnosti, kot so npr. starost, spol, nacionalnost, zakonski status, obdobje družinskega življenja, zadolženost, izobrazba, zaposlitveni status (Harrison, Marchant & Ansell, 2016; Pillai, Carlo & D'souza, 2010), zmožnosti, želje in možnosti (Topa, Lunceford & Boyatzis, 2018). Pillai, Carlo in D'souza (2010) so ugotovili, da obdobje družinskega življenja pozitivno sovpliva s finančnim načrtovanjem, kar nakazuje, da se s pomikanjem v zrelejša leta družinskega življenja, ki je povezano z večjo odgovornostjo, kaže v pomembnejšem finančnem načrtovanju. Omenjene študije so nam služile kot preliminarna usmeritev za analizo dejavnikov vpliva.

V magistrskem delu smo želeli ugotoviti vpliv izbranih dejavnikov na načrtovanje osebne finančne prihodnosti s pomočjo modela logistične regresije (kjer smo za analizo uporabili okrajšave, predstavljene v slovarju v tabeli 6):

- socio-demografski in ekonomski dejavniki: (1) starost, (2) področje izobrazbe, (3) zaposlitveni status in (4) stanovanjski status,
- potrošniška usmerjenost posameznika,
- finančno udejstvovanje posameznika,
- finančno znanje posameznika.

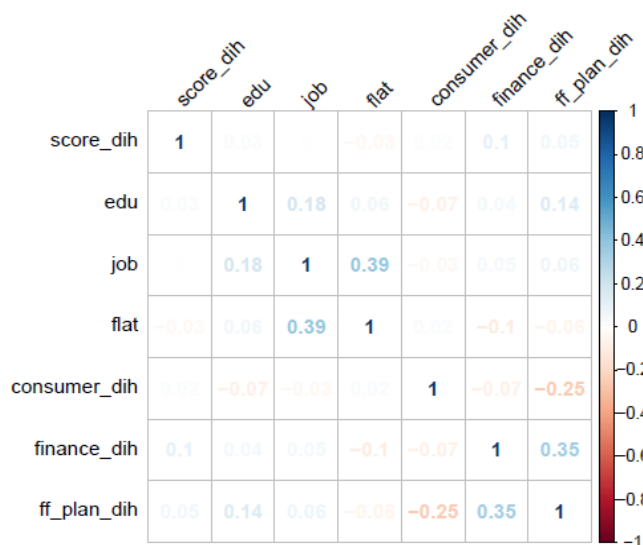
Tabela 6: Slovar kratic, uporabljenih v modelih

Q	okrajšava	komentar
Q2	age	starost v letih
izpeljanka iz Q5	edu	1: sem ekonomist 0: nisem ekonomist
izpeljanka iz Q6	job	1: imam službo (zaposleni in samozaposleni) 0: nimam službe (študent, brezposelni, upokojenec)
izpeljanka iz Q9	flat	1: imam stanovanje (najemnik ali živim v lastnem stanovanju) 0: živim pri starših
Q43	consumer_dih	1: sem potrošniško usmerjen 0: nisem potrošniško usmerjen
Q44	finance_dih ali fin_activity	1: se finančno udeležujem 0: se ne udeležujem
Q47-Q53	score_dih	1: imam zadostno finančno znanje 0: nimam zadostnega finančnega znanja
Q42	ff plan_dih	1: načrtujem finančno prihodnosti 0: ne načrtujem finančne prihodnosti

Vir: Lastno delo.

Sprva smo preverili Pearsonov koeficient korelacije med dejavniki in odzivom ff plan Q42. Gre za preliminaren test, kjer preverjamo, ali povezava med spremenljivkami obstaja, ki jo nato ob različnih kontrolah skušamo dokazati z različnimi testi. Ugotovili smo, da je najmočnejša pozitivna korelacija med finančnim udejstvovanjem (finance_dih) in Q42 (ff_plan) in negativna med consumer in Q42, ostale so zelo šibke (slika 12). Še manj korelirajo dejavniki s Q32. Omenjeno kaže, modeli ne bodo imeli velike pojasnjevalne moč.

Slika 12: Pearsonovi koeficienti korelacije med dejavniki načrtovanja finančne prihodnosti mladih (vprašanje 42)

Vir: Lastno delo.

Z modelom logistične regresije (ang. logistic regression) smo analizirali spremenljivke (tabela 6). Rezultati analiz vpliva dejavnikov na načrtovanje finančne prihodnosti mladih so prikazani v tabeli 7.

Tabela 7: Rezultati statistične analize z uporabo modela logistične regresije

	Ocenjen koeficient	Standardna napaka	p-vrednost
Konst.	-0,72482	1,92377	0,706343
Age	0,02089	0,08679	0,809807
Edu	1,57969	1,49307	0,290047
Job	-0,25906	0,64911	0,689824
Flat	0,51959	0,44840	0,246558
Consumer	-2,24171	1,05217	0,033126
Finance	2,25405	0,67531	0,000844
Score	0,44438	0,45205	0,325590

AIC: 171,58

Vir: Lastno delo.

Statistično analizo smo izvedli s pomočjo modela logistične regresije, kjer smo za odziv anketirancev o načrtovanju finančne pismenosti uporabili odgovore ff_plan Q42 in 137

mladih anketirancev. Z modelom logistične regresije smo zaznali statistično značilen negativen vpliv **potrošniške usmerjenosti** (consumer) pri p -vrednosti $\approx 0,03$ in statistično pozitiven vpliv **finančnega udejstvovanja** (finance) pri p -vrednosti $< 0,001$ na osebno finančno načrtovanje mladih (ff_plan), med tem ko statistično značilnega vpliva pri starosti (age), izobrazbi (edu), zaposlitvenem statusu (job), stanovanjskem statusu (flat) in finančnem znanju (score) pri stopnji tveganja $\alpha = 0,05$ nismo zaznali.

Model nam omogoča napovedovanje verjetnosti za načrtovanje finančne prihodnosti pri poljubni izbiri spremenljivk. Tako lahko izberemo npr. dva 25-letnika, ki imata enako izobrazbo, osebni dohodek, izobrazbo, ... (vse ostale kontrolne spremenljivke so enake) in spremljamo le vpliv finančnega udejstvovanja na načrtovanje osebne finančne prihodnosti. Izračunali smo, da se osebi, ki ima določene lastnosti in se finančno udejstvuje, zviša verjetnost za načrtovanje finančne prihodnosti za 44 odstotkov, v primerjavi z osebo, ki ima enake lastnosti, le da se finančno ne udejstvuje. To pomeni, da finančno udejstvovanje zviša verjetnost za načrtovanje finančne prihodnosti za 44 odstotkov. Omenjeno nakazuje na pomembnost finančnega udejstvovanja mladih na finančnih trgih. Z modelom logistične regresije ob fiksnih kontrolah dejavnikov smo dokazali tudi, da na načrtovanje finančne prihodnosti mladih negativno vpliva potrošniška usmerjenost. Z uporabo modela smo izračunali, da se osebi, z določenimi lastnostmi in ki je potrošniško usmerjena, verjetnost za načrtovanje finančne prihodnosti zmanjša za 37 odstotkov v primerjavi z enako osebo, ki ni potrošniško usmerjena. To pomeni, da biti potrošnik zniža verjetnost za 37 odstotkov za načrtovanje finančne prihodnosti, če vse ostalo ostane nespremenjeno.

6.4 Finančno znanje

Finančno znanje anketirancev smo ocenjevali z dvema različnima sklopoma – samoocena finančnega znanja (Q45 z desetimi finančnimi področji samoocene) ter ocenjevanje finančnega znanja (7 testnih vprašanj, od Q47 do Q53). Pri obeh sklopih smo upoštevali kriterij šolskih ocen in glede na lestvico ocenjevanja ocenili znanje anketirancev: nezadostno – do 49 % pravilnost odgovorov, zadostno – 50-63 % pravilnost odgovorov, dobro – 64-76 % pravilnost odgovorov, prav dobro – 77-89 % pravilnost odgovorov, odlično – nad 90 % pravilnost odgovorov. Zanimalo nas je, ali anketiranci realno ocenijo svoje znanje glede na rezultate testnih vprašanj.

Domneva: med samooceno finančnega znanja in rezultatom testa finančne pismenosti obstaja povezava.

Testirali smo ničelno domnevo »Samoocena finančnega znanja (self_score Q45) in ocena preverjanja finančne pismenosti (score Q47-Q53) sta neodvisni spremenljivki, t.j. med njima ni povezave«.

Rezultate kontingenčne tabele, kjer je samoocena (self score) po vrsticah in ocena znanja (score) po stolpcih, prikazuje tabela 8.

Tabela 8: *Rezultati kontingenčne tabele*

	0	1
0	16	15
1	15	81

Vir: *Lastno delo.*

Rezultati hi-kvadrat testa so pokazali, da vrednost testne statistike znaša približno 1,1; ničelno domnevo, da sta samoocena in ocena neodvisni spremenljivki, zavrnilo, saj znaša p -vrednost $< 0,001$ in sprejmemo alternativno, da med obema proučevanima spremenljivkama score in self score obstaja povezava.

V raziskavi nas je zanimalo, kakšno finančno znanje imajo anketiranci. Vsesplošno razumevanje in poznavanje delovanja sveta financ ter finančna pismenost so ključni pri sprejemanju osebnih finančnih odločitev (Slovensko zavarovalno združenje, 2019; Železnik, 2019). Finančna pismenost in znanje vplivajo na finančno vedenje posameznikov, na varčevanje, investiranje, na kratkoročne do dolgoročne finančne odločitve (Lusardi, 2019). Finančno pismeni ljudje sprejemajo finančne odločitve, ki ne škodujejo dolgoročni prihodnosti in s tem dobrodejno vplivajo na celotno gospodarstvo (Mihajlovič, 2011). Finančna pismenost je povezana tudi z investiranjem v bolj kompleksne finančne produkte (Lusardi, 2019). Po drugi strani pa se finančna nepismenost na koncu lahko odraža tudi v nerazvitosti domačega trga kapitala (Železnik, 2019).

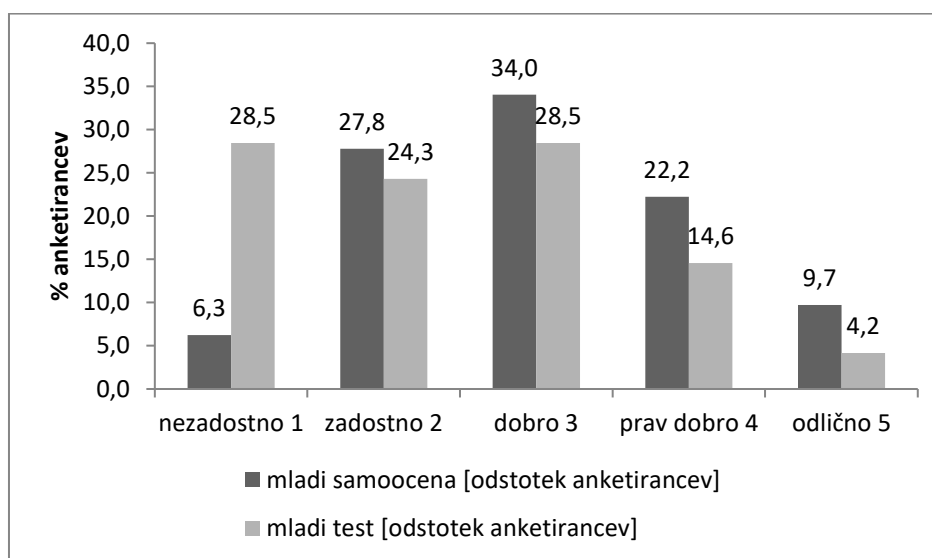
V vprašalnik smo zato vključili vprašanja, s katerimi smo preverjali, kako so anketiranci podkovani v finančnem znanju. Podobno kot poteka ocenjevanje na mednarodni ravni, smo en del preverjanja koncepta finančnega znanja namenili samoocenjevanju finančnega znanja, v drugem delu pa smo z vprašanji, prirejenimi po OECD raziskavah evropske finančne pismenosti in slovenske raziskave, preverjali finančno znanje anketirancev. Pri obeh sklopih smo upoštevali odstotek pravih odgovorov in kriterij šolskih ocen.

Statistična analiza korelacije samoocene in ocene testa v našem vprašalniku je pokazala, da povezava med njima obstaja. Podobno navajajo tudi v raziskavi Hastings, Madrian in Skimmyhorn (2012), da so v splošnem samoocene finančnega znanja in objektivne mere finančne pismenosti med sabo pozitivno povezane. Slika 13 prikazuje rezultate samoocene in ocene testov za mlade. Vidimo, da prihaja do večjih odstopanj pri nezadostni oceni, kjer se pokaže precenjenost lastnega finančnega znanja; pri ostalih ocenah je zaznati podobno precenjenost, vendar v manjšem merilu. 6 % anketirancev je ocenilo svoje znanje kot nezadostno, pri testiranju finančne pismenosti pa se je pokazalo, da ima dobra četrтина

mladih (28,5 % anketirancev) nezadostno oceno iz finančnega znanja. Do podobnih ugotovitev so prišli tudi v raziskavi Moje Finance (Mihajlovič, 2011).

Pri analizi našega vprašalnika in testa finančnega znanja smo ugotovili (137 mladih anketirancev), da je največ ocen zgoščenih v spodnjem delu ocenjevalne lestvice, saj ima več kot četrtnina mladih v vzorcu nezadostno finančno znanje (28,5 % anketirancev), četrtnina zadostno (24%) in več kot četrtnina dobro (28,5 %). Ugotovili smo, da več kot četrtnina mladih v vzorcu nima zadostnega finančnega znanja (slika 13). Podobno so tudi v študiji Pareek in Dixit (2016) izpostavili, da so številne študije pokazale, da mladi nimajo zadostnega in primernege finančnega znanja. Mladi, ki so študirali ekonomijo ali sorodna področja, imajo boljše predispozicije za boljše finančno znanje (Pareek & Dixit, 2016, str. 363).

Slika 13: Rezultati samoocen in ocen finančnega znanja mladih v opazovanem vzorcu

Vir: Lastno delo.

Tabela 38 prikazuje zbrane rezultate vprašalnika na testna vprašanja finančnega znanja mladih, ki so na vprašanja odgovorili pravilno, predstavljeno s kriterijem šolskih ocen. Dopolnjena je z rezultati drugih raziskav: raziskava revije Moje finance (Mihajlovič, 2011), raziskava Slovenske zavarovalniškega združenja (2019) in raziskava finančne pismenosti OECD (OECD INFE, 2016). Rezultati analize kažejo, da je najbolj problematično prvo vprašanje (Q47), ki se nanaša na finančne možnosti, kjer je četrtnina mladih odgovorila pravilno, podobno kot pri rezultatih v raziskavi Moje Finance (Mihajlovič, 2011). Med najslabše odgovorjenimi vprašanji se je pojavilo tudi tretje vprašanje (Q49) o donosu investicij, kjer je le četrtnina mladih odgovorilo pravilno. Tu lahko le špekuliramo, zakaj sta ravno omenjena vprašanja pokazala najslabše rezultate, domnevamo pa, da odgovori anketirancev lahko sovpadajo s spremenljivimi finančnimi trgi.

V Sloveniji je bilo do sedaj izvedenih le nekaj raziskav finančne pismenosti. Revija *Moje Finance* je v sodelovanju s tržno raziskovalno hišo Ipsos letu 2011 objavila raziskavo finančne pismenosti v Sloveniji, na katero je odgovorilo 508 anketirancev. Vprašanja so se nanašala na osnovno poznavanje naložb, zavarovanj, vrednosti denarja, ki so povezane z vsakodnevnimi situacijami. Rezultati testa so pokazali, da je znanje Slovencev slabo, saj v povprečju znaša ocena finančnega znanja Slovencev zadostno 2. Ugotovili so, da so se mladi v starosti med 18-29 let izkazali najslabše, saj je polovica prejela negativno oceno. Največ znanja so pokazali anketiranci v starostni skupini med 30-55 let. Pokazalo se je tudi, da anketiranci v povprečju svoje finančno znanje ocenjujejo previsoko, glede na rezultate testa (Mihajlovič, 2011), kar se je podobno pokazalo tudi pri našem vprašalniku.

V letošnjem letu je Slovensko zavarovalno združenje v sodelovanju z raziskovalno hišo Valicon v marcu 2019 izvedlo raziskavo finančne pismenosti odraslih v Sloveniji. Raziskava je temeljila na reprezentativnem vzorcu 1019 ljudi, v starosti med 18-75 let. Rezultati so pokazali, da finančna pismenost v Sloveniji ni izjemno nizka, saj znaša indeks finančne pismenosti med Slovenci 14,5 na lestvici od 0 do 21 (Slovensko zavarovalno združenje, 2019). V primerjavi z rezultati OECD INFE študije iz leta 2016, je bila povprečna finančna pismenost, ki je vključevala odgovore 51.650 odraslih anketirancev, v starosti 18-79 let iz 30 držav, relativno nizka – 13,2 na lestvici od 0 do 21, oz. 13,7 za države 17 držav članic OECD (OECD INFE, 2016, str. 7). V slovenski študiji so ugotovili, da so starejši precej bolj kritični do svojega finančnega znanja, kot mlajši anketiranci. Večina vprašanih je svoje finančno znanje ocenila kot povprečno (67%), medtem ko visoko ali zelo visoko ocenjuje svoje znanje le 12 % vprašanih (Slovensko zavarovalno združenje, 2019). Po podatkih OECD raziskave iz leta 2016, v katero je bilo vključenih 30 držav, je samoocena finančnega znanja relativno realistična (OECD INFE, 2016, str. 10).

Rezultati testa finančnega znanja v raziskavi Slovenskega zavarovalnega združenja (2019) so pokazali, da imajo starejši v starostni skupini med 65 in 75 let najvišje finančno znanje, medtem ko se je najslabše odrezala skupina mladih v starosti 25-34 let in v starosti 18-24 let (Slovensko zavarovalno združenje, 2019). Podatki raziskave OECD iz leta 2016 o finančni pismenosti kažejo, da je finančno znanje nizko in se med posameznimi državami razlikuje. 63 % anketirancev iz držav OECD je imelo zadostno finančno znanje (pravilnih vsaj 5 odgovorov od 7 vprašanj), vendar po drugi strani to pomeni, da obstaja v družbi več kot tretjina ljudi, ki ne dosega minimalnega nivoja finančnega znanja. Veliko ljudi ima probleme pri razumevanju bazičnih konceptov, kot so obrestno obrestovanje in diverzifikacija premoženja. Za primer izpostavljam tudi vprašanje iz naše raziskave (Q51) o obrestnem obrestovanju, kjer smo povpraševali o višini privarčevanega zneska po petletnem varčevanju ob fiksni obrestni meri. V naši raziskavi je na vprašanje pravilno odgovorilo 63 % mladih, v študiji Slovenskega zavarovalnega združenja (2019) je pravilno odgovorilo v povprečju 50 % anketirancev (53 % v starostni skupini 18-24 let, oziroma 47 % v starosti od 25 do 34 let), v študiji OECD študiji (2016) pa 48 % anketirancev zastopanih držav OECD (tabela 38).

Pri vprašanju, ki se nanaša na diverzifikacijo premoženja, je v naši raziskavi na vprašanje Q53 pravilno odgovorilo 69 % mladih anketirancev, podobno v študiji Slovenskega zavarovalnega združenja 71 % anketirancev, oz. 69 % v starosti od 18-24 let oz. 63 % v starosti med 25-34 let), v študiji OECD 65 % znotraj držav OECD (tabela 38).

V naši raziskavi smo ugotovili, da je povprečna ocena finančnega znanja mladih do 29 let v vzorcu znašala zadostno 2. V raziskavi revije *Moje Finance* (2011) so ugotovili podobno in dodali, da so se mladi v starosti od 18 do 29 let najslabše izkazali. V povprečju je polovica mladih prejela nezadostno oceno, njihova povprečna ocena je znašala 1,7. Slabi rezultati preverjanja finančnega znanja kažejo na pomanjkljivo finančno znanje mladih v vzorcu (Mihajlovič, 2011).

Pareek in Dixit (2016) izpostavljata, da finančno znanje ne odraža nujno primernega prakticiranja finančne pismenosti v praksi. Možno je, da imajo mladi v teoretičnem pogledu (preverjanje s testom) visoko finančno znanje, a v praksi ne uporabljajo svojega znanja in ne izkazujejo primerne finančne pismenosti (Pareek & Dixit, 2016, str. 360). Omenjeni pomislek smo opazili tudi pri naši študiji, saj izbrana testna vprašanja ne odražajo nujno dejanskega finančnega znanja v praksi.

6.5 Finančno udejstvovanje mladih

O vplivih na finančno udejstvovanje so se ukvarjali v različnih študijah. Proučevali so, kaj vpliva na finančno udejstvovanje (varčevanje, investiranje in upravljanje portfelja). Znano je, da pozitivno vpliva izobraževanje, kar so dokazali v predhodnih raziskavah (Kim & Chatterjee, 2013, str. 62, 74). Pareek in Dixit (2016) dodajata, da je nedvoumno, da izobraževalne institucije pripomorejo k teoretičnem znanju, vendar pa imajo pomembno vlogo pri finančnem udejstvanju in načrtovanju tudi starši z vzgojo (Pareek & Dixit, 2016, str. 363; Sundarasan & Rahman, 2017). Ugotovili so, da obstaja pozitivna povezava med socio-ekonomskim statusom staršev s finančnim obnašanjem mladih. Starši z višješolsko izobrazbo in visokimi finančnimi viri lahko nudijo več na področju človeškega, socialnega in finančnega kapitala za razvoj otroka in njegovih finančnih kompetenc, saj z mladimi izmenjujejo izkušnje na finančnih trgih. Po drugi strani pa so ugotovili tudi, da starši z višjim socio-ekonomskim statusom želijo finančno zaščititi otroke in tako ne dajo priložnosti otrokom oz. mladim, da bi se naučili pridobili praktične finančne veščine in da bi se mladi aktivno finančno udeleževali (Kim & Chatterjee, 2013, str. 62, 74). Sundarasan in Rahman (2017) sta ugotovila, da je ravno odnos do denarja mediator med starševskimi normami in finančno pismenostjo, ki vpliva na ravnanje z denarjem. Eden izmed vplivov pa je tudi zaposlitev mladih, ki za mlade predstavlja pomemben razvoj odrasle identitete, saj mladi postanejo finančno neodvisni, izkazujejo določene kompetence, osebno odgovornost in so izpostavljeni odraslim finančnim vlogam (Kim & Chatterjee, 2013, str. 62, 74).

S hipotezo H4 smo želeli preveriti, ali je večina mladih pri upravljanju osebnih financ neaktivnih (pasivnih). Angažiranost anketirancev smo preverjali s sklopom vprašanj o finančnem udejstvovanju Q44 (fin activity). Najprej smo preverili statistično povezanost vprašanj o finančnem udejstvovanju. Statistična analiza povezanosti vprašanj je pokazala, da vsa vprašanja pozitivno korelirajo, vprašanja Q44b, Q44e, Q44f, Q44g, Q44h močneje, kar nakazuje na razliko med manj kompleksnim finančnim udejstvom (npr. Q44a – spremljanje denarnega toka in Q44c – vzpostavljena varnostna rezerva), v primerjavi z drugim sklopom, ki zahteva več angažiranosti (npr. Q44b – aktivno se udeležujem na finančnih trgih, Q44e – aktivno vlagam presežke denarja v različne finančne produkte, Q44g – posedujem različne finančne produkte in jih aktivno upravljam).

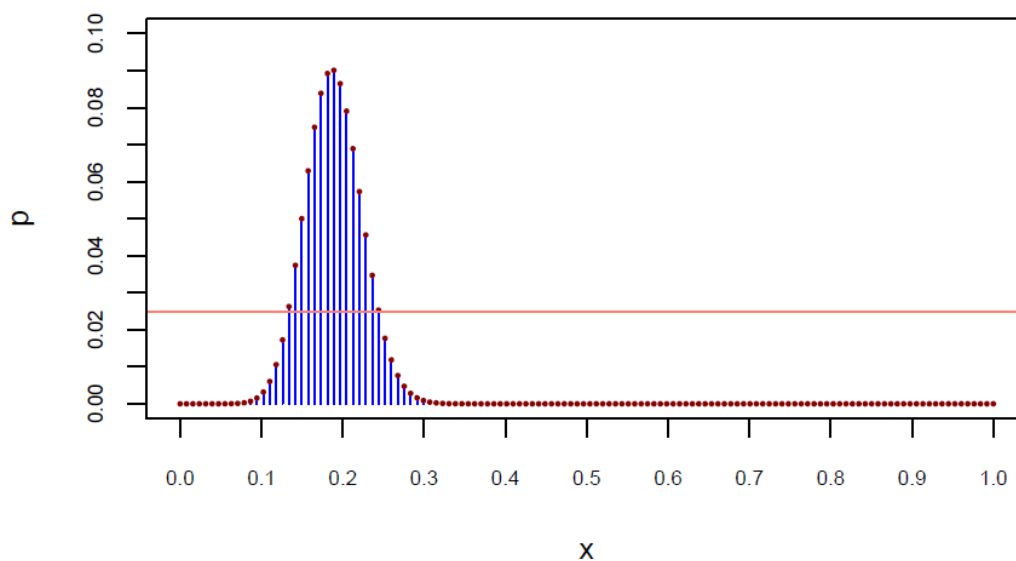
Domneva: Večina mladih je na finančnih trgih pri upravljanju osebnih financ pasivnih oz. **ne aktivnih**.

Z uporabo binomskega eksaktnega testa, z -testa in t -testa smo testirali ničelno domnevo »Večina mladih je pri upravljanju osebnih financ **aktivnih**«, kjer je $\pi = \Pr(\text{fin activity} = 1)$ «.

$$H_0: \pi \geq 0,5 \quad (3)$$

Hipotezo smo testirali na 137 mladih, kjer smo opazovali spremenljivko *fin_activity* (Q44). Kritična vrednost (c) je znašala 78 ljudi na vzorcu, kar pomeni, da v primeru več kot 78 ljudi, ki se finančno udeležujejo (varčujejo, investirajo, aktivno upravljajo osebne finance), ničelno hipotezo zavrnamo pri stopnji značilnosti 0,05. V vzorcu imamo 31 mladih (22,6 % mladih v vzorcu), ki so pri upravljanju osebnih financ aktivni, kar je veliko manj od kritične vrednosti. Ob predpostavkah pri stopnji tveganja $\alpha = 0,05$ zato zavrnamo ničelno hipotezo, da je ta delež večji ali enak 0,5 (p -vrednost $< 0,001$) in sprejmemo alternativno hipotezo, da je ta delež manjši od 0,5. Z drugimi besedami to pomeni, da je večina mladih neaktivnih pri upravljanju osebnih financ in se finančno ne udeležuje. 95 % interval najvišje gostote znaša med 0,16 in 0,30 (slika 14). Ničelno domnevo zavrnamo tudi z z -testom (p -vrednost $< 0,001$) in t -testom (p -vrednost $< 0,001$).

Slika 14: Rezultati 95 % intervala zaupanja največje gostote

Vir: Lastno delo.

Delež mladih v opazovanem vzorcu, ki se finančno udeležuje, znaša manj kot četrtnina (23 % anketirancev). Dodatno nam tudi rezultati vprašalnika o načinu varčevanja mladih nakazujejo, da mladi, ki varčujejo, pri izbiri finančnih produktov niso angažirani, saj jih večina varčuje na bančnih računih in doma v nogavici, le redki se odločajo za bolj napredne in donosne finančne produkte. Rezultate lahko primerjamo z ugotovitvami Sundarassen in Rahman. Izpostavila sta, da čeprav so mladi finančno pismeni, lahko njihov odnos do denarja bistveno vpliva na upravljanje z denarjem (Sundarassen & Rahman 2017, str. 6).

Rezultati Slovenskega finančnega združenja (2019) o finančnem udeleževanju mladih so pokazali, da skoraj tretjina mladih v starosti med 18 in 24 let ne sprejema sama vsakodnevnih finančnih odločitev, kar nam nakazuje na njihovo pasivnost. Tudi rezultati o načinu varčevanja, ki obsega predvsem bančni varčevalni račun oziroma varčevanje doma v nogavici, odraža do določene mere pasivnost, saj če pogledamo iz vidika osebnega dohodka, se le-ta običajno steka na osebni račun, ki pa potem v večini primerov mladih tam le obstoji. Mladi so aktivni pri spremljanju finančnega stanja (83 % v starostni skupini 18-24 let oziroma 78 % v starostni skupini 25-34 let) in imajo postavljene finančne cilje (Slovensko zavarovalno združenje, 2019).

Finančna vključenost mladih v finančne trge je pomembna. Mladi, ki se finančno udeležujejo, znajo upravljati z denarjem in imajo boljše varčevalne navade, se bolj zavedajo pomembnosti varčevanja in imajo bolj poglobljeno znanje o finančnih produktih, ter so bolj samozavestni pri upravljanju osebnih financ. Študija, ki je proučevala finančno vključenost mladih (do 24 let) iz jugovzhodne Evrope ugotavlja, da so pomembni dejavniki, ki vplivajo na finančno aktivnost in vključenost predvsem družina, vpliv vrstnikov in finančno izobraževanje v šoli. Glavne razloge, ki jih izpostavljajo, da mladi niso aktivno udeleženi na

finančnih trgov, so: 1.) nepoznavanje (novejših) finančnih produktov (kot so npr. predplačniške kartice, e-denarnice), 2.) nizko finančno znanje, 3.) pomanjkanje prihodkov in tudi 4.) nizek interes za finančni sistem. Druga študija se je ukvarjala tudi s proučevanjem odnosa mladih do podjetništva, kjer so ugotovili, da so glavni vzroki, ki negativno vplivajo na zagon podjetništva med mladimi 1.) nestabilno in ne-podporno okolje ter 2.) pomanjkanje dostopnega financiranja. Slednje bi lahko povezali tudi s slabšim finančnim udejstvovanjem mladih (CYFI, brez datuma).

Harrison, Marchant in Ansell (2016) izpostavljajo, da je zaupanje v zmožnost upravljanja osebnih financ odvisno predvsem od izkušenj, manj pa od starosti in izpostavljenosti širokemu obsegu situacij, finančnim produktom in finančnim odločitvam. Veliko mladih se uči preko izkušenj (ang. learning by experience), tako pozitivnih kot negativnih, ki imajo vpliv na finančno zmožnost (Harrison, Marchant & Ansell, 2016, str. 1).

Lahko pa na finančno udejstvovanje pogledamo tudi z vidika potrošnika in njegovih zahtev po finančnih produktih in možnostih na finančnih trgovih, kar opredeljujemo tudi kot finančna inkluzija. Finančna inkluzija pomeni, da imajo posamezniki in podjetja dostop in možnost uporabe različnih finančnih produktov in storitev, ki jih ponujajo finančne institucije. Na ravni EU poteka primerjava finančne inkluzije evropskih držav in finančnih trgov tudi s pomočjo nove metode, imenovane FIS (ang. financial inclusion score).

Ocenjevanje finančnih trgov z metodo FIS omogoča primerjanje rezultatov med državami in povezuje obe strani na trgu – stran ponudnikov in stran uporabnikov. Na strani inputov (ponudnikov) se ocenjuje infrastrukturo (vključujoč dostopnost oziroma gostoto) finančnih storitev, kvaliteto produktov in finančne politike, na strani outputov (potrošnikov) pa ocenjujejo dejansko uporabo finančnih storitev – potrošniški krediti, varčevalni računi in zavarovanja. Indeks FIS torej opisuje finančno inkluzijo kot zmožnost finančnega sistema za ponudbo finančnih storitev in produktov vsem posameznikom, ki jih želijo uporabiti.

Primerjava FIS vrednosti je pomembna tako za potrošnike na eni strani kot za državne institucije na drugi strani – da slednje npr. povečajo dostop in uporabo finančnih storitev, promovirajo dostop do nacionalnega plačilnega sistema, povečajo transparentnost in zaščito potrošnikov, vplivajo na zakonodajo za promocijo finančnega sektorja, kreditnih politik in zavarovanja depozitov, ipd. (MFC, 2014).

Rezultati primerjave 27 EU držav so pokazali, da se je v najvišjo skupino uvrstilo 11 evropskih držav, med njimi na prvem mestu Švedska in na 7. mestu Slovenija, kar kaže na skupino z najboljšimi rezultati finančne inkluzije. Med najslabšimi uvrščenimi sta Bolgarija in Romunija. Če primerjamo tri postavke v FIS indeksu, vidimo, da Sloveniji v primerjavi s Švedsko še veliko manjka na področju ponudbe in politike, medtem ko je področje povpraševanja relativno zadovoljivo (MFC, 2014).

6.6 Povzetek hipotez

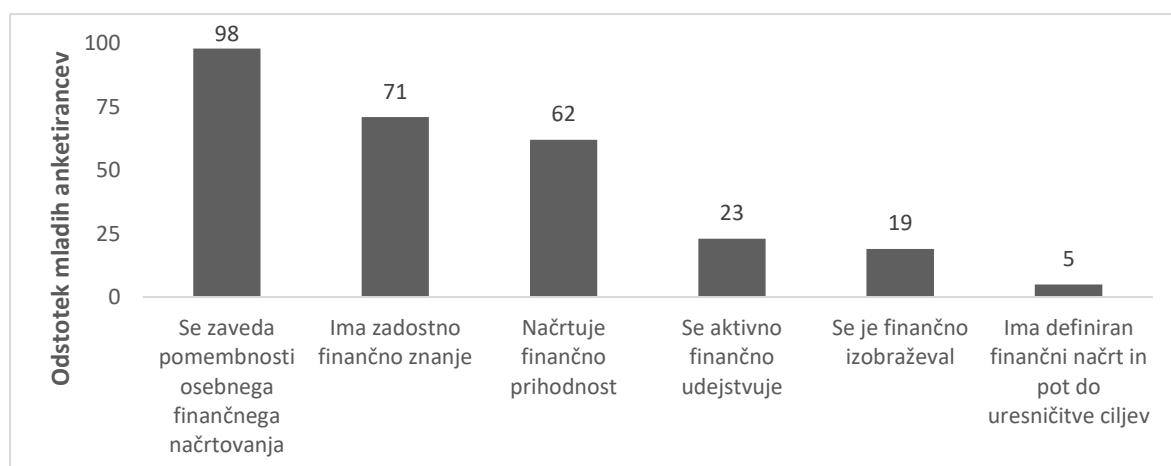
Povzetek rezultatov hipotez empirične raziskave je predstavljen v tabeli 9 in na sliki 15.

Tabela 9: *Povzetek rezultatov hipotez*

Hipoteza	Sprejeto/zavrnjeno
H1 Večina mladih se zaveda pomembnosti načrtovanja osebne finančne prihodnosti.	Sprejeto
H2 Mladi večinoma načrtujejo osebno finančno prihodnost.	Sprejeto
H3 Na načrtovanje finančne prihodnosti mladih vplivajo socio-ekonomski dejavniki (starost, izobrazba, zaposlitveni status, stanovanjski status), potrošniška usmerjenost, finančno znanje in finančno udejstvovanje.	Delno sprejeto
H4 Mladi so pri upravljanju osebnih financ večinoma pasivni.	Sprejeto

Vir: *Lastno delo.*

Slika 15: *Zbrani rezultati empirične raziskave načrtovanja finančne prihodnosti mladih*

Vir: *Lastno delo.*

7 RAZPRAVA IN PRIPOROČILA

Z magistrskim delom smo želeli raziskati problematiko načrtovanja finančne prihodnosti med slovenskimi mladimi, jim dati pomembne finančne in investicijske informacije in jih vzpodbuditi k razmisleku o svoji finančni prihodnosti. Magistrsko delo podaja pregled problematike in omogoča izhodišče za ukrepanje in spodbujanje mladih za načrtovanje finančne prihodnosti. Tekom izdelave magistrskega dela smo se srečali z določenimi izzivi pri pripravi podatkov pred statističnimi analizami in testiranjem hipotez.

Omejitve pri izdelavi magistrskega dela predstavljajo predvsem relativno majhen vzorec anketirancev, ki je v celoti odgovoril na spletni vprašalnik in tudi slabša reprezentativnost vzorca. Večji vzorec, ki bi pokrival različne starostne skupine in reprezentativno odražal populacijo, bi doprinesel k boljši razlagi rezultatov ter k obsežnejšim in natančnejšim primerjavam med starostnimi skupinami. S tem bi lahko tudi skupino mladih dodatno razdelili na podskupine in primerjali razlike znotraj skupine mladih, lahko pa bi primerjali vzorce mladih tudi s skupinami mlajših odraslih (30-40 let). V magistrskem delu smo omenjeno pomanjkljivost majhnega vzorca skušali zmanjšati do neke mere, saj smo vzorec anketirancev z namenom boljše reprezentativnosti primerno utežili po dveh spremenljivkah – po spolu in starosti hkrati, da izračunane statistike na vzorcu bolje odražajo populacijske statistike. Dodatno pa bi lahko izboljšali tudi način vzorčenja. Ocenjujemo, da bi vključitev anketiranja preko spletnih panelov pripomogla k boljšemu vzorčenju in posledično omogočala primerljivosti raziskave z že obstoječimi raziskavami, vendar bi bila za to potrebna dodatna finančna sredstva. Zavedajoč se omejitev empirične raziskave smo se pri podajanju sklepov naslanjali tudi na sekundarne vire in ugotovitve drugih študij na tem področju.

Priporočila za prihodnje raziskovanje vključujejo odpravo zgoraj naštetih pomanjkljivosti naše raziskave ter dodatno prilagoditev vprašalnika, ki bi bolj detajlno povpraševal po finančnem udejstvovanju in finančni aktivnosti. Glede preverjanja finančne pismenosti in znanja predlagamo sledenje razvoju raziskav s področja, saj se metode uporabljene za določanje finančne pismenosti med različnimi raziskovalci močno razlikujejo in so trenutno precej subjektivne narave.

Kljub vsem naštetim omejitvam pa pričujoče magistrsko delo kaže na smotrnost (nujnost), da se mladi zavedajo pomembnosti finančne pismenosti, finančne neodvisnosti in načrtovanja osebnih financ. Magistrsko delo lahko marsikateremu mlademu osvetli pomembnost osebnega finančnega načrtovanja in finančnega udejstvovanja. Mlade informira o pomembnosti organiziranja osebnih financ, določanju osebnih finančnih ciljev in prioritet, o obvladovanju denarnega toka, osredotočenosti na zagotavljanje kratkoročne in dolgoročne finančne varnosti... Magistrsko delo podaja usmeritve mladim za izdelavo osebnega finančnega načrta in načrtovanje osebne finančne prihodnosti s predstavitvijo finančnih možnosti, finančnih produktov, diverzifikacije premoženja in pregledom trenutnega stanja na finančnih trgih.

Rezultati magistrske naloge, dopolnjeni z ugotovitvami podobnih raziskav, omogočajo vpogled v trenutno stanje in finančno načrtovanje prihodnosti mladih v Sloveniji. Ugotovili smo, da se mladi zavedajo pomembnosti, a v praksi slabo in površno načrtujejo svojo finančno prihodnost, na načrtovanje prihodnosti pa vpliva predvsem potrošniška usmerjenost in finančno udejstvovanje. Rezultati magistrskega dela lahko pripomorejo političnim odločevalcem in različnim vedoželjnim iz področja izobraževalnih in ekonomskih področij ter iz finančnih institucij in organizacij za razvoj nacionalnih in širših

programov za finančno izobraževanje, vključenost in podporo programov za mlade. Rezultati lahko pripomorejo k nadaljnjim ukrepom za postavitev učinkovitejših konceptov v finančnem izobraževanju in politiki, ki se trenutno izvajajo, z namenom vzpostaviti ekonomsko opolnomočene državljane, predvsem mladih generacij. Potrebni so ukrepi na področju razmišljanja in ozaveščanja o načrtovanju finančne prihodnosti, na področju spodbujanja finančnega udejstvovanja in dviga finančne pismenosti mladih.

Izdelano magistrsko delo je lahko izhodišče za:

- nadaljnje usmerjeno raziskovanje finančnega načrtovanja prihodnosti mladih in povezovanje raziskovanja načrtovanja finančne prihodnosti z ekonomskega, psihološkega in pedagoškega vidika,
- nadaljnje raziskovanje finančne pismenosti in znanja med mladimi, določanje prioritet in na podlagi ugotovitev vplivati na politični nivo o finančnem izobraževanju v Sloveniji in predlaganje (in izvajanje) ukrepov,
- oblikovanje in prilagajanje investicijskih možnosti za mlade s strani različnih finančnih ponudnikov.

7.1 Priporočilo za mlade

Za mlade prilagamo povzetek intervjuja s pooblaščenim predstavnikom Neimenovane Banke. Namen strokovnega priporočila banke je v usmerjanju mladih k bolj angažiranem finančnem udejstvovanju. Banke se zavedajo nizkih in nerednih prihodkov mladih, ki velikokrat ne omogočajo večjih finančnih vlaganj, po drugi strani pa opažajo tudi pomanjkljivo finančno znanje. Zato ponujajo različne finančne produkte, ki so prilagojeni mladim, ki pričenjajo upravljati osebne finance in načrtovati finančno prihodnost.

»Kot **prvi korak** je, pred aktivnim investiranjem, potrebno vzpostaviti določeno **varnostno rezervo** (za pokritje nenačrtovanih izdatkov), ki je likvidna in takoj na razpolago. Običajno se priporoča znesek v višini šestmesečnih prihodkov. Ob (rednih) dohodkih, ki jih mladi lahko namenijo varčevanju, je najosnovnejši in najenostavnejši produkt **osebni varčevalni račun**. Varčevalni račun je brezplačen, denarna sredstva pa so zajamčena skladno z Zakonom o bančništvu v višini do 100.000 EUR, kar daje mladim udeležencem primerno varnost. Varčevalni račun omogoča likvidnost sredstev, do katerih lahko stranka zelo hitro dostopa, pri čemer je varčevalni račun ločen od osebnega bančnega računa. Varčevalni račun je namenjen za doseg predvsem kratkoročnih ciljev, vendar je ob majhnem tveganju tudi donosnost varčevalnih računov nizka, kjer naložena sredstva ohranjajo le nominalno vrednost.

Ko mladi ocenijo, da lahko del sredstev vložijo v bolj tvegane finančne produkte, se lahko odločijo za **instrumente finančnega trga** – npr. delnice, obveznice in različne investicijske sklade. **Vzajemni skladi in na borzi kotirajoči skladi (ETF)** omogočajo mladim, da z

manjšimi vložki zadosti razpršijo svoje premoženje in si tako znižajo tveganje. Mnoge banke svojim strankam tudi ponujajo obročne varčevalne sheme (postopna vplačila v različne sklade oz. njihovo kombinacijo, pogosto imenovane naložbene košarice). Naložbene košarice so prilagojene različnim naložbenim profilom strank (konzervativni, tradicionalni, uravnoteženi in dinamični), ki ob višjem tveganju omogočajo tudi višji donos. Sredstva se nalagajo ločeno na trgovni račun in so likvidna. **Naložbene košarice** so prilagojene mladim, saj so zahtevana minimalna mesečna vplačila (od 30 EUR naprej), ki jih lahko stranka tudi poljubno časovno porazdeli. Mladi vlagatelji naj bodo pozorni na stroške vstopnih, upravljaljskih in izstopnih provizij.

Mnoge banke ponujajo tudi **naložbena življenjska zavarovanja**, ki združujejo hkrati naložbeno in zavarovalno komponento. Prednosti za mlade pri investiranju v naložbena življenjska zavarovanja so dovolj nizka minimalna mesečna vplačila, dostopna mladim, in v davčnih ugodnostih po določenih letih investiranja ter v zajamčeni zavarovalni vsoti v primeru smrti. Po drugi strani so pri investiranju v naložbena življenjska zavarovanja prisotni različni stroški, sami produkti pa so slabše transparentni.

Kot posledica digitalizacije družbe ponujajo banke različne **nove storitve**, kot so spletno in mobilno bančništvo, ki finančne storitve približajo mladim in jih naredijo bolj dostopne in lažje upravljive. Hkrati pa so stroški uporabe nižji, kot pri poslovanju z običajnim bančništvom.«

SKLEP

V magistrskem delu smo proučili področje načrtovanja finančne prihodnosti mladih. V vzorec anketirancev smo zajeli 186 mladih v starosti do 29 let. Rezultati opisne statistike so pokazali, da so mladi v vzorcu v večini visoko in univerzitetno izobraženi, da je več kot polovica mladih zaposlenih in polovica mladih živi pri starših. Največjemu deležu mladih v vzorcu ostane po poplačilu obveznosti med četrtino in polovico mesečnih prihodkov. Ugotovili smo, da 81 % mladih v opazovanem vzorcu varčuje. Postavljene imajo finančne cilje, med katerimi je najpogostejši cilj nakup in vzdrževanje nepremičnine, lastno gospodinjstvo in vzpostavitev varnostne rezerve. Načini varčevanja in nalaganja presežkov denarja mladih so skoncentrirani predvsem na bančni varčevalni račun oz. na varčevanje doma. Omejeno nakazuje na slabo angažiranost mladih in poznavanje finančnih produktov. Vpliv na način varčevanja vidimo tudi v odgovorih, da se je manj kot osmina mladih v vzorcu finančno izobraževala ter v deležu mladih, ki se na finančnih trgih aktivno udeležuje (23 % mladih).

Ugotovili smo, da se v opazovanem vzorcu 98 % mladih zaveda pomembnosti načrtovanja osebne finančne prihodnosti. Zavedanje problematike je prvi korak na poti k finančnemu načrtovanju in udeleževanju. Rezultati so pokazali, da največ mladih o svoji finančni prihodnosti razmišlja na mesečnem in tedenskem nivoju. Omenjeno nakazuje, da se mladi

soočajo s finančnimi izzivi in o njih pogosto razmišljajo. Ukrepi za zavedanje pomembnosti niti niso potrebni, saj smo ugotovili, da se skoraj vsi mladi zavedajo pomembnosti načrtovanja osebne finančne prihodnosti.

Naslednji korak je bilo proučevanje načrtovanja osebne finančne prihodnosti. Kot so izpostavili v predhodnih študijah, je na današnjih spremenljivih finančnih trgih pomembno načrtovanje osebne finančne prihodnosti, saj omogoča boljšo pripravljenost na (nepredvidene) dogodke, izgradnjo premoženja in vzpostavitev finančnega ravnovesja. Pri načrtovanju finančne prihodnosti posameznik definira svoje finančne cilje, prioritete in pri tem upošteva odnos do finančnega tveganja, finančno stanje in življenjski stil. Raziskovalci so mnenja, da je izdelan finančni načrt odraz preudarnega finančnega vedenja mladih (Pillai, Carlo & D'souza, 2010, str. 10). Finančni načrt je osnova za prilagoditev (finančnega) življenja zastavljenim ciljem in omogoča temeljito usmeritev k izpolnjevanju ciljev. Rezultati naših analiz so pokazali, da je v vzorcu več kot polovica mladih, ki svojo finančno prihodnost načrtuje (62 % mladih), vendar ima pri tem največ mladih finančni načrt le okvirno zamišljen, poti do ciljev pa nimajo definiranih. Vse skupaj nakazuje, da mladi niso natančni, se ne poglobijo v načrtovanje svoje finančne prihodnosti in da prihodnost načrtujejo sproti – na mesečni oz. tedenski ravni. Pomembni razlog, zakaj mladi ne načrtujejo svoje finančne prihodnosti so v pomanjkanju znanja in izkušenj ter v (prenizkih) dohodkih. Rezultati testiranja finančnega znanja so pokazali, da so v vzorcu tri četrtine mladih, ki so odgovorili na vsaj polovico zastavljenih vprašanj pravilno (vsaj ocena zadostno 2), oz. 28,5 % mladih, ki nima zadostnega finančnega znanja. Pri tem pa bi izpostavili tudi pomislek raziskovalcev, ki izpostavljajo, da testirano finančno znanje ne odraža nujno praktičnega znanja pri udejstvovanju na finančnih trgih (Pareek & Dixit, 2016).

Z logističnim modelom smo proučili vpliv različnih dejavnikov na načrtovanje finančne prihodnosti mladih: socio-ekonomske dejavnike (starost, izobrazba, zaposlitveni status, stanovanjski status), potrošniško usmerjenost, finančno znanje in finančno udejstvovanje posameznika. Ugotovili smo, da ima na načrtovanje finančne prihodnosti mladih v opazovanem vzorcu statistično značilen negativen vpliv potrošniška usmerjenost posameznika in statistično značilen pozitiven vpliv finančno udejstvovanje. Potrošniška usmerjenost mladih vpliva na ravnanje z osebnimi financami, saj mladi, namesto da bi varčevali in načrtovali osebne finance, prihodke porabijo sproti. V potrošniški družbi pa je prisoten tudi hedonističen odnos »samo enkrat se živi«, kjer je varčevanje postavljeno na stranski tir, potrebno pa je takoj zadovoljiti potrebe posameznika. V vzorcu je manj kot četrtina mladih (22,5 %), ki je aktivna pri upravljanju osebnih financ in se aktivno udejstvuje na finančnih trgih. Pasivnost mladih pri finančnem udejstvovanju kaže na problem, da se mladi ne pripravljajo na uresničevanje zastavljenih dolgoročnih ciljev. Podobno so izpostavili v predhodnih študijah, da navkljub zavedanju še vseeno ravnamo nerazumno, kot razlog pa so navedli predvsem zahtevne vedenjske spremembe (Mihajlovič, 2011). Pri pregledu ponudbe trga in posvetovanjem smo ugotovili, da slovenski trg nudi raznoliko

ponudbo finančnih produktov, ki omogočajo finančno aktivnost (varčevanje in investiranje), vendar se mladi navkljub ponudbi slabo udeležujejo na finančnih trgih.

Za vzpodbudo slovenskim mladim k finančnem udeleževanju in načrtovanju finančne prihodnosti predlagamo predvsem ukrepe na področjih finančnega izobraževanja in dviga finančne pismenosti, torej da se mladi finančno izobražujejo in s tem dvignejo nivo finančnega znanja in finančne pismenosti. Izobraževalne institucije bi z uvajanjem obveznih finančnih vsebin v izobraževalni sistem pripomogle k finančni pismenosti in finančnemu znanju, k poznavanju finančnih produktov in razmer na finančnih trgih. Šolski izobraževalni sistem bi lahko glede na prilagajanje sodobnim učnim metodam omogočal tudi praktično učenje mladih na finančnih trgih in bi vzpodbujal mlade k finančnem udeleževanju (različni projekti, raziskovanje ponudb na trgih, praksa, ipd.). Strokovno osebje s primernim znanjem in praksami vpliva na mlade, zato vidimo potrebne ukrepe tudi na področju povečevanja samoiniciativnosti učiteljev za finančno področje, ki bi vključevali v izobraževanje tudi relevantne teme in aktualna dogajanja na finančnih trgih. Velik vpliv na finančno udeleževanje mladih imajo tudi starši, ki jim prav tako z dejanji in znanjem predstavljajo finančni svet. Ukrepi so pomembni tudi v finančnem izobraževanju odraslih, ki niso več vključeni v izobraževalni sistem.

Vendar pa je po drugi strani potrebna predvsem motivacija mladih, da z znanjem, ki ga imajo, primerno ukrepajo. Zato so potrebni predvsem ukrepi, ki bi vzpodbujali samoiniciativnost mladih. Pri tem bi bilo potrebno raziskati, kaj vpliva na motiviranost mladih, da preidejo iz razmišljanja o tem, kaj bi bilo potrebno, k realnim dejanjem in sistematičnem načrtovanju finančne prihodnosti. Za podajanje ukrepov iz psihološkega področja bi potrebovali dodatno znanje in prakse, zato to področje puščamo odprto. Dodatno pa bi pri ukrepih predlagali tudi sodoben in ciljno usmerjen pristop finančnih institucij, ki bi s primernimi finančnimi produkti, pristopi, pomočjo in svetovanjem pri načrtovanju usmerjali mlade. Finančne institucije bi lahko del programa prilagodile mladim, jim ponudile izobraževanja, mentorstvo pri načrtovanju finančne prihodnosti in diverzifikaciji premoženja, posebej prilagojene varčevalne produkte, različne (dolgoročne) ugodnosti ter sodobne aplikacije, ki bi mladim olajšale finančno načrtovanje, udeleževanje in finančni pregled na enem mestu.

Obstajajo različne napovedi, kakšna finančna prihodnost nas čaka, kar lahko vpliva na osebno finančno načrtovanje prihodnosti in udeleževanje. Demografske projekcije nakazujejo spremembe v starostni sestavi Slovenije, kjer bo leta 2040 manj prebivalcev v delovno aktivni dobi in velik delež upokojencev. Prišlo bo do sprememb v socialnem sistemu, pri čemer je možno predvideti, da bo del bremena padel na upokojence oziroma tiste, ki se bodo upokojili v prihodnjih 30 letih, predvsem generacija milenijcev. Za milenijce bo to pomenilo grob proces upokojevanja z močnim upadom prihodkov (Lipnik, 2019). Omenjene napovedi nakazujejo, da je čas za spremembo sedaj – za načrtovanje osebne finančne prihodnosti in aktivno upravljanje financ.

LITERATURA IN VIRI

1. Altfest, L. (2004). Personal financial planning: origins, developments and a plan for future direction. *The American Economist*, 48(2), 53–60.
2. Atkinson, A. & Messy, F. A. (2012). Measuring financial Literacy: Results of the OECD/International Network on Financial Education [INFE] Pilot Study. *OECD Working Papers on Insurance and Private Pensions*, 15. Paris: OECD Publishing.
3. Azhar, Z., Azilah, N. & Syafiq A. (2017). Investment awareness among young generation. *Advances in Economics, Business and Management Research*, 36.
4. Baudrillard, J. (2017). *The consumer society, Myths and Structures*. London: SAGE Publications.
5. Calcagno, R. & Monticone, C. (2015). Financial literacy and the demand for financial advice. *Journal of Banking & Finance*, 50, 363–380.
6. Cvetanovič, S. (2006). *Osebne finance in njihovo upravljanje* (diplomsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
7. CYFI. (brez datuma). *Insights into Financial Behaviour and knowledge of Children and Youth in selected countries from South-Eastern Europe*. Pridobljeno 3. februarja 2019 iz http://www.findevgateway.org/sites/default/files/publication_files/efse-cyfi_report_online_version.compressed.pdf
8. Ergün, K. (2018). Financial literacy among university students: A study in eight European countries. *International Journal of Consumer Studies*, 42, 2–15.
9. EUROSTAT. (2017). *Being young in Europe today*. Pridobljeno 1. junija 2018 iz https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Being_young_in_Europe_today_-_demographic_trends
10. Fernandes, D., Lynch, J. G. & Netemeyer, R. G. (2014). Financial literacy, financial education and downstream financial behaviors. *Management Science*, 60(8).
11. FINRA Investor Education Foundation (2009). *Financial Capability in the United States, Nation Survey – Executive Summary*, Washington, DC: FINRA Investor Education Foundation. Pridobljeno 6. junija 2018 iz https://www.usfinancialcapability.org/downloads/NFCS_2009_Natl_Exec_Sum.pdf
12. Friedline, T. & West, S. (2016). Financial Education is not Enough: Millennials May Need Financial Capability to Demonstrate Healthier Financial Behaviors. *Journal of Family and Economic Issues*, 37, 649–671.
13. Glavnik, M. (2005). *Pošten denarni priročnik: kaj morate vedeti o ustvarjanju denarja*. Ljubljana: Consilium IAM.

14. Goodwin, N., Nelson, J.A., Ackerman, F. & Weisskopf, T. (2008). *Consumption and the Consumer Society*. Pridobljeno 31. decembra 2018 iz http://www.ase.tufts.edu/gdae/education_materials/modules/Consumption_and_the_Consumer_Society.pdf
15. Grgič, M. (2019). Slovenci sedimo na milijardah evrov prihrankov. *Delo*, 3.
16. Harrison, T., Marchant, C. & Ansell, J. (2016). *Young Adults' Financial Capability*. Pridobljeno 26. junija 2019 iz [https://www.research.ed.ac.uk/portal/en/publications/young-adults-financial-capability\(1e4c5d11-7829-40d7-bdf5-7eae1f6892cc\)/export.html](https://www.research.ed.ac.uk/portal/en/publications/young-adults-financial-capability(1e4c5d11-7829-40d7-bdf5-7eae1f6892cc)/export.html)
17. Hastings, J. S., Madrian, B. C. & Skimmyhorn, W. L. (2012). *Financial literacy, financial education and economic outcomes*. Pridobljeno 3. marca 2019 iz https://www.nber.org/papers/w18412.pdf?new_window=1
18. Heinz, L. (2013). *Why young people aren't interested in saving money*. Pridobljeno 1. januarja 2019 iz <https://www.allianz.com/en/press/extra/knowledge/demography/130820-why-young-people-arent-interested-in-saving-money.html>
19. Jappelli, T. & Padula, M. (2013). Investment in financial literacy and saving decisions. *Journal of Banking & Finance*, 37, 2779–2792.
20. Jerman, I. (2018). *Kaj nam je prineslo leto 2018*. Svet Kapitala. Pridobljeno 20. decembra 2018 iz <https://www.delo.si/gospodarstvo/novice/denar-kaj-nam-je-prineslo-leto-2018-132400.html>
21. Kim, J. & Chatterjee, S. (2013). Childhood Financial Socialization and Young Adults' Financial Management. *Association for Financial Counseling and Planning Education*, 24(1), 61–79.
22. Klapper, L., Lusardi, A. & van Oudheusden P. (brez datuma). *Financial literacy around the world: insights from the Standard & Poor's ratings services global financial literacy survey*. Pridobljeno 1. junija 2018 iz https://gflec.org/wp-content/uploads/2015/11/Finlit_paper_16_F2_singles.pdf
23. Kodrič, S. & Krivec, V. (2005). *Vzajemci 2005 – Katalog vzajemnih skladov*. Ljubljana: Vzajemci d. o. o.
24. Kozmus, R. (2013). *Finančna pismenost*. Pridobljeno 30. maja 2018 iz <http://lujesenice.net/wp-content/uploads/2012/11/finan%C4%8Dna-pismenost-popr1.pdf>
25. Lai, M. & Tan, W. (2009). An Empirical Analysis of Personal Financial Planning in an Emerging Economy. *European Journal of Economics, Finance and Administrative Science*, 16.
26. Lipnik, K. (2019). Dva scenarija, oba optimistična za naše otroke. *Delo*, 8.

27. Locatelli, I. (2011). *Analiza podatkov – Načrtovanje, analiza in interpretacija raziskav*. Pridobljeno 18. avgusta 2019 iz http://www.ffa.uni-lj.si/fileadmin/homedirs/12/lbm2-NAIR/Locatelli_I._Analiza_podatkov.pdf
28. Lubej, S. & Stanonik, A. (2009). *Urejene osebne finance za vsakogar*. Maribor: Kapital.
29. Lubej, S. (2005). *Vzajemni skladi za vsakogar – druga razširjena izdaja*. Maribor: Kapital.
30. Lusardi, A. & Mitchell, O. (2014). The economic importance of financial literacy: theory and evidence. *Journal of Economic Literature*, 52(1), 5–44.
31. Lusardi, A. & Oggero N. (2017). *Millennials and Financial Literacy: A Global perspective*. GW Business.
32. Lusardi, A. (2015a). Financial literacy: do people know the ABCs of finance? *Public Understanding of Science*, 24(3), 260–271.
33. Lusardi, A. (2015b). *Financial Literacy Skills for the 21st century: Evidence from PISA*. Pridobljeno 1. junija 2018 iz https://gflec.org/wp-content/uploads/2015/11/Lusardi-2015-Journal_of_Consumer_Affairs.pdf
34. Lusardi, A. (2017). *Financial Literacy Around the World and Among the Youth*. Pridobljeno 3. maja 2018 iz https://gflec.org/wp-content/uploads/2017/10/Presentation_Keynote_v5-1.pdf?x22667
35. Lusardi, A. (2018). *Financial Literacy Skills for the 21st Century: Evidence from PISA*. Pridobljeno 3. maja 2018 iz https://gflec.org/wp-content/uploads/2015/11/Lusardi-2015-Journal_of_Consumer_Affairs.pdf?x22667
36. Lusardi, A. (2019). Financial literacy and the need for financial education: evidence and implications. *Swiss Journal of Economics and Statistics*, 155(1).
37. Malovrh, P. (2018). *V njihovi rokah je obstoj človeške vrste*. Delo. Pridobljeno 29. decembra 2019 iz <https://www.delo.si/novice/slovenija/v-njihovih-rokah-je-obstoj-cloveske-vrste-121371.html>
38. McCormick, M. (2009). The effectiveness of youth financial education: A review of the literature. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 20(1).
39. MFC. (2014). *Measuring financial inclusion in the EU: The new »Financial inclusions score«*. Pridobljeno 3. marca 2018 iz <http://mfc.org.pl/wp-content/uploads/2016/09/Measuring-Financial-Inclusion-in-the-EU-research-paper.pdf>
40. Mihajlovič, S. (2011). *Alarm! Finančna pismenost Slovencev: zd(2)*. Pridobljeno 1. marca 2018 iz <https://mojefinance.finance.si/300361?cctest&>

41. Mimura, Y., Koonce, J., Plunkett S. W. & Pleskus, L. (2015). Financial information source, knowledge and practices of college students from diverse background. *Journal of financial counseling and planning* 26(1), 63–78.
42. MIZS. (2018). *Pisna poslanska vprašanja naslovljena na ministrico dr. Majo Makovec Brenčič ali na Vlado RS*. Pridobljeno 22. junija 2019 iz http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/novinarsko_sredisce/Brencic/Pisna_poslanska_vprasanja_odgovori_Januar_2018.pdf
43. Mlekuž, A. (2016). *Vpliv finančne pismenosti na nakupno vedenje porabnikov v času gospodarske krize v Sloveniji* (magistrsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
44. Morrison, C. (2018). *More than half of twenty-somethings have no savings at all, official figures reveal*. Pridobljeno 25. junija 2019 iz <https://www.independent.co.uk/news/business/news/millennials-no-savings-money-debt-student-loans-home-owners-ons-a8569671.html>
45. Mottola, G. (2014). *The financial capability of young adults – a generational view*. Pridobljeno 1. januarja 2019 iz <https://www.usfinancialcapability.org/downloads/FinancialCapabilityofYoungAdults.pdf>
46. Mramor, D. (1993). *Uvod v poslovne finance*. Ljubljana: Gospodarski vestnik.
47. Murugiah, L. (2016). The level of understanding and strategies to enhance financial literacy among Malaysian. *Internation Journal of Economics and Financial Issues*, 6(S3), 130-139.
48. NLB. (2018). *Družinske finance: v 7 korakih do sprememb*. Pridobljeno 15. novembra 2018 iz <https://www.nlb.si/druzinske-finance-v-7-korakih>
49. NPFI. (2010). *Nacionalni program finančnega izobraževanja*. Pridobljeno 15. maja 2019 iz <http://www.mf.gov.si/fileadmin/mf.gov.si/pageuploads/sporocila/oecd/NPFI.pdf>
50. OECD INFE. (2011). *Measuring Financial Literacy: Core Questionnaire in Measuring Financial Literacy: Questionnaire and Guidance Notes for conducting an Internationally Comparable Survey of Financial literacy*. Pridobljeno 30. junija 2018 iz <https://www.oecd.org/finance/financial-education/49319977.pdf>
51. OECD INFE. (2016). *Adult financial literacy competencies*. Pridobljeno 29. junija 2018 iz <https://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/OECD-INFE-International-Survey-of-Adult-Financial-Literacy-Competencies.pdf>
52. OECD INFE. (2018). *OECD/INFE toolkit for measuring financial literacy and financial inclusion*. Pridobljeno 5. julija 2018 iz <http://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/2018-INFE-FinLit-Measurement-Toolkit.pdf>

53. OECD. (2018a). *Financial education and youth*. Pridobljeno dne 14. junija 2018 iz <http://www.oecd.org/finance/financial-education-and-youth.htm>
54. OECD. (2018b). *Pension at a glance 2017*. Pridobljeno 3. aprila 2019 iz https://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/oecd-pensions-at-a-glance_19991363
55. OECD. (2018c). *PISA*. Pridobljeno 1. junija 2019 iz <http://www.oecd.org/pisa/>
56. Pareek, N. & Dixit, N. (2016). Financial literacy and attitudinal study of the newly employed youth towards financial planning. *International Journal of Management & Social Sciences*, 4(2), 358–370.
57. Pavlikova, E. A. & Rozboril, B. (2014). Consumerism and indebtedness. *Procedia Economics and Finance*, 12, 516–522.
58. Peterlin, B. (2003). *Osebne finance* (diplomsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
59. Petrovčič, T. (2019). *Slovinci v primerjavi z EU več porabimo za hrano in transport*. Finance. Pridobljeno 10. julija 2019 iz <https://www.finance.si/8950286?cctest&>
60. Pillai, R., Carlo, R. & D'souza, R. (2010). Financial Prudence among youth. *Munich Personal RePEc Archive*.
61. Pušnik, M. (2019). *Najemnine v Ljubljani evropske, plače pa slovenske*. Delo. Pridobljeno 8. maja 2019 iz <https://www.delo.si/novice/slovenija/novogradnje-lahko-umirijo-rast-najemnin-v-ljubljani-178435.html>
62. Skagerlund K., Lind T., Strömbäck C., Tinghög G. & Västjäll D. (2018). Financial literacy and the role of numeracy—How individuals' attitude and affinity with numbers influence financial literacy. *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 74, 18–25.
63. Slovensko zavarovalno združenje. (2019). *Predstavitev ugotovitev raziskave finančne pismenosti med odraslimi v Sloveniji*. Pridobljeno 25. junija 2019 iz <https://www.zav-zdruzenje.si/2019/06/04/predstavitev-ugotovitev-raziskave-financne-pismenosti-med-odraslimi-v-sloveniji/>
64. Sperandei, S. (2014). Understanding logistic regression analysis. *Biochem Med (Zagreb)*, 24(1), 12–18.
65. Spinella, M., Lester D. & Lester B. Y. (2014). Compulsive buying tendencies and personak finances. *Psychological Reports*, 115(3), 670–674.
66. SPSS. (2019a). *Binomial test*. Pridobljeno 18. avgusta 2019 iz <https://www.spss-tutorials.com/binomial-test/#chart>

67. SPSS. (2019b). *Chi-square independence test*. Pridobljeno 18. avgusta 2019 iz <https://www.spss-tutorials.com/chi-square-independence-test/>
68. STA. (2018). *Gospodinjstva v Sloveniji lani še povečala varčevanje*. Svet Kapitala. Pridobljeno 25. oktobra 2018 iz <https://svetkapitala.delo.si/aktualno/gospodinjstva-v-sloveniji-lani-se-povecala-varcevanje-131822>
69. Statistics solutions. (2019). *What is logistic regression*. Pridobljeno 18. avgusta 2019 iz <https://www.statisticssolutions.com/what-is-logistic-regression/>
70. Statistics. (2014). *Binomial test*. Pridobljeno 18. avgusta 2019 iz <https://www.statisticshowto.datasciencecentral.com/binomial-test/>
71. Statistics. (2017). *Chi-square test for normality*. Pridobljeno 18. avgusta 2019 iz <https://www.statisticshowto.datasciencecentral.com/chi-square-test-normality/>
72. Statistični urad Republike Slovenije. (2009). *Mladi v Sloveniji*. Pridobljeno 31. decembra 2018 iz <https://www.stat.si/doc/pub/mladi2009-SLO.pdf>
73. Statistik. (2019). *t-test*. Pridobljeno 18. avgusta 2019 iz <https://www.statistik.si/storitve/statisticne-analize-testi/t-test/>
74. Sundarasan, S .D. & Rahman, M. S. (2017). Attitude towards money: mediation to money management. *Academy of accounting and financial studies Journal*: 21(1).
75. SURS. (2018a). *Stopnja varčevanja gospodinjstev v Sloveniji je bila v 2017 ena najvišjih v zadnjih letih*. Pridobljeno 1. junija 2019 iz <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/7743>
76. SURS. (2018b) *Stopnja delovne aktivnosti med mladimi je bila v 2017 51,1 odstotna*. Pridobljeno 1. junija 2019 iz <https://www.stat.si/StatWeb/news/Index/7570>
77. SURS. (2018c). *V 2018 delež prebivalcev Slovenije s terciarno izobrazbo 0,5 odstotne točke višji kot leta 2017*. Pridobljeno 1. junija 2019 iz <https://www.stat.si/StatWeb/news/Index/7835>
78. SURS. (2018d). *Prebivalstvo*. Pridobljeno 1. junija 2019 iz <https://www.stat.si/StatWeb/>
79. Štimac, J. (2018). *Koliko jajc se izplača imeti v košari?*. Delo. Pridobljeno 22. oktobra 2018 iz <https://www.delo.si/gospodarstvo/novice/koliko-jajc-se-izplaca-imeti-v-kosari-103091.html>
80. Todurov, M. (2017). *Kam investirati za tri leta?*. Svet Kapitala. Pridobljeno 25. oktobra 2018 iz <https://svetkapitala.delo.si/finance/kam-investirati-za-tri-leta-128716>
81. Todurov, M. (2018a). *Drugo mnenje: Za koga dela finančni svetovalec?*. Svet Kapitala. Pridobljeno 27. oktobra 2018 iz

<https://www.delo.si/gospodarstvo/novice/drugo-mnenje-za-koga-dela-financi-svetovalec-107604.html>

82. Todurov, M. (2018b). *Nepremičnina kot zaščita pred krizo*. Svet Kapitala. Pridobljeno 7. novembra 2018 iz <https://svetkapitala.delo.si/finance/nepremicnina-kot-zascita-pred-krizo-141670>
83. Todurov, M. (2018c). *Kam investirati v letu 2018*. Svet Kapitala. Pridobljeno 22. januarja 2018 iz <https://svetkapitala.delo.si/finance/kam-investirati-v-letu-2018-129734>
84. Topa, G., Lunceford, G. & Boyatzis, R. (2018). Financial planning for retirement: A psychosocial perspective. *Frontiers in Psychology*, 8:23-38.
85. U.S. Securities and Exchange Commission. (brez datuma). *Saving and investing, A roadmap to your financial security through saving and investing*. Pridobljeno 1. junija 2018 iz <https://www.investor.gov/sites/investorgov/files/2019-02/Saving-and-Investing.pdf>
86. Urban, C., Schmeiser, M., Collins, M. & Brown, A. (2018). The effects of high school personal financial education policies on financial behavior. *Economics of Education Review*. Pridobljeno 10. januarja 2019 iz https://www.researchgate.net/publication/323842069_The_Effects_of_High_School_Personal_Financial_Education_Policies_on_Financial_Behavior
87. Vezovišek, M. (2014). *Osebni finančni načrt*. Ljubljana: Vezovišek & Partnerji.
88. Yetmar, S. & Murphy, D. (2010). Personal Financial Planning Attitudes - A Study. *Management Research Review/ Emerald Publications*, 33, 811–817.
89. Železnik, B. (2019). *Mladi Kitajci vedno o financah več kot mladi Slovenci*. Delo. Pridobljeno 1. aprila 2019 iz <https://www.delo.si/gospodarstvo/novice/mladi-kitajci-vedo-o-financah-vec-kot-mladi-slovenci-165458.html>

PRILOGE

PRILOGA 1: Vprašalnik

Pozdravljeni,

prosila bi vas za 10-minutno reševanje ankete o načrtovanju finančne prihodnosti. Anketa je popolnoma anonimna, vsi podatki bodo zaupni, uporabila jih bom izključno za raziskovalne namene. Anketa je namenjena pregledu, kako ljudje, predvsem mladi, načrtujejo svojo finančno prihodnost.

Rezultati ankete bodo objavljeni v moji magistrski nalogi, kjer bo možno pridobiti tudi pomembne informacije glede načrtovanja finančne prihodnosti.

Zahvaljujem se vam za čas, ki ste ga namenili reševanju ankete.

Neva Rozman, študentka Ekonomske fakultete, Univerza v Ljubljani

1. SKLOP

Označite odgovore, ki veljajo za vas.

Q1 Spol (označite): Moški Ženski

Q2 Starost (število let): _____

Q3 Regija:
gorenjska
goriška
jugovzhodna Slovenija
koroška
notranjsko - kraška
podravska
pomurska
obalno - kraška
osrednjeslovenska
spodnjeposavska
savinjska
zasavska

Q4 Najvišje dosežena izobrazba:
osnovnošolska
srednješolska
visokošolska
univerzitetna

Q5 Področje izobrazbe:
Družboslovje in pravne vede
Ekonomija, poslovne in upravne vede
Izobraževanje
Matematika in računalništvo
Naravoslovje, kmetijstvo, gozdarstvo, ribištvo in veterinarstvo
Storitve
Tehnika, proizvodna tehnologija in gradbeništvo
Umetnost in humanistika
Zdravstvo in sociala
drugo

Q6 Kakšen je vaš trenutni status?
študent
brezposelni
zaposleni

samozaposleni
upokojenec

Q7 Ali opravljate študentsko delo?

Da
Ne

Q8 Ali ste aktivni iskalec zaposlitve?

Da
Ne

Q9 Kakšen je vaš stanovanjski status?

živim pri starših
sem najemnik
živim v lastnem stanovanju / hiši

Q10 Sem najemnik in živim:

sam
s partnerjem / partnerico
s sostanovalci
z družino

Q11 V lastnem stanovanju / hiši živim:

sam
s partnerjem / partnerico
s sostanovalci
z družino

Q12 Kdo je odgovoren za dnevne finančne odločitve?

jaz
jaz in parter
jaz in ostali družinski člani (starši)
partner
ostali družinski člani (starši)
nekdo drug

Q13 Ali odplačujete posojilo / lizing?

Da
Ne

Q14 Ali varčujete?

Da
Ne

Q15 Ali namensko varčujete?

Da
Ne

Q16 Kateri so vaši glavni varčevalni cilji?

Možnih je več odgovorov
Nakup in vzdrževanje nepremičnine (npr. stanovanje, hiša)
Nakup in vzdrževanje premoženja (npr. avtomobil)
Odplačilo posojila
Varnostna rezerva
Varčevanje za obdobje starosti in upokojitve
Razpršitev premoženja in vlaganje
Luksuzne dobrine (npr. potovanje, počitniška nepremičnina)
Drugo

- Q17 Kdaj ste začeli z varčevanjem?**
 V otroštvu so mi starši odprli varčevalni račun in začeli z varčevanjem, sedaj nadaljujem jaz
 V času izobraževanja (srednja šola, fakulteta)
 Ob prvem študentskem delu
 Ob prvi redni zaposlitvi
- Q18 Zakaj ne varčujete?**
 Možnih je več odgovorov
 Nimam rednih prihodkov.
 Moji prihodki so prenizki.
 Vse mesečne prihodke sproti porabim in mi nič ne ostane za varčevanje.
 Ne poznam opcij varčevanja.
 Nimam interesa.
- Q19 Kje aktivno varčujete in kam nalagate presežke denarja?**
 Možnih je več odgovorov
 Doma
 Na bančnem varčevalnem računu
 Vezava na banki
 Delnice
 Obveznice
 Vzajemni skladi
 Življenjsko (naložbeno) zavarovanje
 Nakup nepremičnine
 Nakup premičnine
 Denar sem prenesel na druge družinske člane, ki varčujejo v mojem imenu
 Drugo
- Q20 Katere informacije so vplivale na odločitev, kje boste varčevali in nalagali denarne presežke?**
 Možnih je več odgovorov
 Moja odločitev in pretekle izkušnje
 Priporočilo finančnega strokovnjaka ali ponudnika finančnih storitev
 Priporočilo družine (ne delajo na področju finančnih storitev)
 Priporočilo družine (v finančnih storitvah)
 Priporočilo prijateljev (ne delajo na področju finančnih storitev)
 Priporočilo prijateljev (v finančnih storitvah)
 Informacije o finančnih produktih iz različnih medijev (TV, časopis, radio, internet)
 Drugo
- Q21 Kako aktivni ste pri upravljanju svojih financ (varčevanje, investiranje) na lestvici od 1 do 5; kjer je 1 - ne spremljate stanja in ste pasivni pri upravljanju ; 5 - redno spremljate stanje in ste aktivni pri upravljanju.**
- Q22 Ali ste se kdaj udeležili finančnega izobraževanja (predavanja, tečaji, delavnice, krožki, ipd.)?**
 Da
 Ne
- Q23 Kje ste se udeležili finančnega izobraževanja?**
 Možnih je več odgovorov
 v srednji šoli v okviru rednega kurikulumu
 na fakulteti v okviru rednega kurikulumu
 pri izvenšolskih oz. pristočasnih aktivnostih
 v sklopu zaposlitve
 na spletu
 Drugo
- Q24 Kako uporabno se vam je zdelo pridobljeno finančne znanje za upravljanje osebnih financ in načrtovanje finančne prihodnosti?**
 Neuporabno

Delno uporabno
Večinoma uporabno
Zelo uporabno

- Q25 Ali bi se dodatno finančno izobraževali, da bi znali bolje upravljati osebne finance in načrtovati finančno prihodnost?**
Da
Ne
- Q26 Ali so vas starši vzpodbujali k finančnemu udejstvovanju (varčevanje, investiranje, načrtovanje)?**
Da
Ne
- Q27 Ali ima vsaj eden izmed vaših staršev ekonomsko izobrazbo?**
Da
Ne
- Q28 Kateri je glavni vir vaših prihodkov?**
Študentsko delo
Osebni dohodek (plača)
Dohodek iz kapitala (npr. obresti, dividende)
Podpora staršev (npr. žepnina, štipendija)
Podpora države (npr. denarno nadomestilo, štipendije)
Drugo
- Q29 Višina vaših povprečnih neto mesečnih prihodkov?**
do 400 €
401 - 700 €
701 - 1000 €
1001 - 1300 €
nad 1300 €
ne vem
- Q30 Kolikšen delež mesečnih prihodkov vam v povprečju ostane po poplačilu mesečnih obveznosti?**
do 25 %
med 25 % in 50 %
med 50 % in 75 %
nad 75 %
ne vem
- Q31 Kako pogosto razmišljate o svoji finančni prihodnosti?**
nikoli
1x letno
nekajkrat na leto
1x mesečno
vsak teden
vsak dan
- Q32 Ali načrtujete svojo finančno prihodnost?**
Da
Ne
- Q33 Kako pogosto načrtujete svojo finančno prihodnost (razporejanje osebnih financ med stroške in prihodke, določanje finančnih ciljev, prioritet, ipd.)?**
nikoli
1x letno
nekajkrat na leto

1x mesečno
pogosteje kot 1x mesečno

Q34 **Kako aktivni ste pri načrtovanju svoje finančne prihodnosti na lestvici od 1 do 5, kjer je:** 1 – pasiven, 2 – malo aktiven, 3 – srednje aktiven, 4 – precej aktiven, 5 – zelo aktiven.

Q35 **Zakaj načrtujete finančno prihodnost?**

Možnih je več odgovorov

Ker ne maram tvegati in imam rad stvari načrtovane in premišljene

Da načrtujem kako razpršiti tveganje.

Da si predhodno uredim ustrezne finančne vire.

Zaradi zagotavljanja varnosti.

Zaradi manj stresa.

Q36 **Kateri so vaši kratkoročni in dolgoročni finančni cilji?**

Možnih je več odgovorov

Lastno gospodinjstvo

Nakup in vzdrževanje nepremičnine

Nakup in vzdrževanje premičnine

Varnostna rezerva

Razpršitev premoženja in tveganja

Investiranje v bolj donosne finančne produkte

Pokojninsko varčevanje

Varčevanje za izobraževanje

Poplačilo posojila

Nimam finančnih ciljev

Drugo

Q37 **Kako načrtujete finančno prihodnost?**

Imam okvirno zamišljen načrt (kaj so moji finančni cilji in prioritete), nimam pa definiranih podrobnosti načrta in poti do uresničitve načrta.

Imam okvirno zamišljen načrt in tudi pot, kako priti do določenih ciljev.

Imam definiran finančni načrt in pot do uresničitve ciljev.

Q38 **Kateri so glavni deli vašega finančnega načrta?**

Možnih je več odgovorov

Osební finančni proračun (neto denarni tok)

Varnostna rezerva

Zaščita delovnih sposobnosti, življenja, zdravja in premoženja

Financiranje večjih finančnih investicij

Pokojninski načrt

Razpršitev premoženja

Prenos premoženja na dediče

Drugo

Q39 **Kdo vam je pomagal pri oblikovanju ali izdelavi finančnega načrta?**

Možnih je več odgovorov

Finančni načrt sem izdelal sam

Finančni svetovalec

Produktni posrednik

Prijatelj

Družinski član

Drugo

Q40 **Zakaj ne načrtujete finančne prihodnosti?**

Možnih je več odgovorov

Nimam znanja.

Nimam izkušenj.

S prihodki lahko pokrivam le tekoče finančne potrebe.

Nimam interesa.
Ne poznam finančnih produktov in možnosti.
Sem finančno preskrbljen.
Drugo

Q41 2. SKLOP: Zavedanje pomembnosti načrtovanja finančne prihodnosti

Označite, v kolikšni meri se strinjate s spodnjimi trditvami na lestvici od 1 do 5, kjer 1 pomeni »sploh se ne strinjam«, 2 »se ne strinjam«, 3 »ne morem se odločiti«, 4 »se strinjam«, 5 »popolnoma se strinjam«.

Q41a Vem, da je za mojo prihodnost pomembno osebno finančno načrtovanje.

Q41b Vem, da je za mojo prihodnost pomembno imeti osebni finančni načrt.

Q41c Finančna pismenost je pomembna večšina 21. stoletja.

Q41d Načrtovanje finančne prihodnosti je pomembno za doseg kratkoročnih in dolgoročnih ciljev.

Q41e Zavedam se, da je za stabilno prihodnost potrebno varčevati in investirati.

Q41f Zavedam se, da je investiranje povezano s tveganjem.

Q42 3. SKLOP: Načrtovanje finančne prihodnosti

Označite, v kolikšni meri se strinjate s spodnjimi trditvami na lestvici od 1 do 5, kjer 1 pomeni »sploh se ne strinjam«, 2 »se ne strinjam«, 3 »ne morem se odločiti«, 4 »se strinjam«, 5 »popolnoma se strinjam«.

Q42a Aktivno načrtujem svoj mesečni proračun (budget).

Q42b Aktivno načrtujem dolgoročno finančno prihodnost.

Q42c Imam zadostno finančno znanje, da lahko načrtujem osebne finance.

Q42d Definirane imam kratkoročne cilje.

Q42e Definirane imam dolgoročne cilje.

Q42f Aktivno načrtujem, kam lahko investiram prihranke.

Q42g Aktivno načrtujem, kje in kako lahko varčujem.

Q42h Aktivno načrtujem nakupe večjih vrednosti.

Q42i Aktivno načrtujem razpršitev premoženja v različne finančne produkte.

Q42j Definirano imam pot do uresničitve kratkoročnih ciljev.

Q42k Definirano imam pot do uresničitve dolgoročnih ciljev.

Q42l Za uresničitev osebnih finančnih ciljev načrtujem predvsem lastniško financiranje (lasten kapital).

Q42m Za uresničitev osebnih finančnih ciljev načrtujem predvsem dolžniško financiranje (posojilo, lizing).

Q43 4. SKLOP: Potrošniška usmerjenost

Označite, v kolikšni meri se strinjate s spodnjimi trditvami na lestvici od 1 do 5, kjer 1 pomeni »sploh se ne strinjam«, 2 »se ne strinjam«, 3 »ne morem se odločiti«, 4 »se strinjam«, 5 »popolnoma se strinjam«.

Q43a Nakupe večjih vrednosti vedno načrtujem.

Q43b Moje finančne aktivnosti so podrejene finančnim ciljem.

Q43c Bolj me osrečuje nakupovanje kot varčevanje.

Q43d Pogosto opravi kompulzivne nakupe.

Q43e Če si nekaj želim, to kupim, pa čeprav vzamem posojilo z neugodnimi pogoji.

Q44 5. SKLOP: Finančno udejstvovanje

Označite, v kolikšni meri se strinjate s spodnjimi trditvami na lestvici od 1 do 5, kjer 1 pomeni »sploh se ne strinjam«, 2 »se ne strinjam«, 3 »ne morem se odločiti«, 4 »se strinjam«, 5 »popolnoma se strinjam«.

- Q44a Natančno spremljam in beležim svoje prihodke in odhodke.
- Q44b Aktivno se udeležujem na finančnih trgih (varčevanje, investiranje).
- Q44c Vzpostavljeno imam denarno rezervo za prihodnost.
- Q44d Aktivno uresničujem zastavljeni finančni načrt in sledim poti do uresničitve ciljev.
- Q44e Aktivno vlagam presežke denarja v različne finančne produkte.
- Q44f Redno spremljam stanje na finančnih trgih in pojav novih finančnih produktov.
- Q44g Posedujem različne varčevalne finančne produkte in jih aktivno upravljam glede na razmere na trgu.
- Q44h Investiram v različne investicije in jih aktivno upravljam glede na razmere na trgu.

Q45 6. SKLOP: Samoocena finančnega znanja

Na lestvici od 1 do 5 ocenite svojo finančno pismenost, kjer 1 pomeni »nezadostno«, 2 »zadostno«, 3 »dobro«, 4 »prav dobro«, 5 »odlično«.

- Q45a Znam izračunati osnovne naloge iz bazične matematike.
- Q45b Znam izračunati višino obresti (osnovno).
- Q45c Razumem obrestno-obrestovanje.
- Q45d Razumem vpliv inflacije.
- Q45e Znam oceniti dolgoročni donos investicij.
- Q45f Razumem odnos tveganje – donos.
- Q45g Razumem fluktuacijo vrednoti naložb na finančnih trgih.
- Q45h Razumem pomen diverzifikacije premoženja.
- Q45i Imam veščine za izdelavo finančnega načrta.
- Q45j Razumem in poznam področje varčevanja in investiranja na trgu (možnosti, finančni produkti, pogoji...).

7. SKLOP: Kratek test finančne pismenosti (pravilni odgovori so podčrtani)

- Q47 Dvig denarja iz varčevalnega računa za poplačilo dolga na kreditni kartici je dobra odločitev.**
Drži
 Ne drži
 Ne vem
- Q48 Katera trditev je pravilna? Če nekdo na borznem trgu kupi delnico podjetja A, potem:**
Postane lastnik dela podjetja A
 Je posodil denar podjetju A
 Je odgovoren za dolgove podjetja A
 Nič od naštetega
 Ne vem
- Q49 Katera naložba je običajno najbolj donosna na dolgi rok?**
 varčevalni račun
 obveznice
delnice
 ne vem
- Q50 Vrednost katere naložbe skozi čas običajno najbolj niha?**
 varčevalni račun
 obveznice
delnice
 ne vem
- Q51 Na varčevalnem računu imate 100 €, letna obrestna mera znaša 10 %. Koliko denarja boste imeli na računu po petih letih, če denarja iz računa ne dvigate?**

manj kot 150 €
150 €
več kot 150 €
ne vem

Q52 Predstavljajte si, da se v letu 2019 vaši dohodki podvojijo, prav tako pa se podvojijo cene vseh dobrin. Koliko lahko kupite v letu 2019 z vašimi dohodki glede na leto prej?

manj
enako
več
ne vem

Q53 Če vlagatelj razprši denar med različne vrste naložb, kaj se pri tem zgodi s tveganjem za finančne rezultate?

zmanjša se
ostane enako
poveča se
ne vem

PRILOGA 2: Analiza povezanosti in manjkajočih vrednosti Likertovih spremenljivk

Tabela 10: Povzetek manjkajočih enot za sklope: zavedanje pomembnosti načrtovanja finančne prihodnosti (vprašanje 41), načrtovanje finančne prihodnosti (vprašanje 42), potrošniška usmerjenost (vprašanje 43), finančno udejstvovanje (vprašanje 44), samoocena finančnega znanja (vprašanje 45) in ocena finančnega znanja (vprašanje 47-53)

ff aware Q41		ff plan Q42		consumer Q43		fin activity Q44		self score Q45		score (Q47-53)	
Št. manjka-jočih enot n = 6	Št. enot	Št. manjka-jočih enot n = 13	Št. enot	Št. manjka-jočih enot n = 5	Št. enot	Št. manjka-jočih enot n = 8	Št. enot	Št. manjka-jočih enot n = 10	Št. enot	Št. manjka-jočih enot n = 7	Št. enot
1	2	1	6	1	1	1	1	1	10	1	2
2	1	5	1	5	29	2	1	3	1	6	1
5	1	6	1			8	32	4	1	7	38
6	12	8	2					10	37		
		11	1								
		12	1								
		13	28								

Vir: Lastno delo.

Tabela 11: Povzetek mer KMO spremenljivk za sklope: zavedanje pomembnosti načrtovanja finančne prihodnosti (vprašanje 41), načrtovanje finančne prihodnosti (vprašanje 42), potrošniška usmerjenost (vprašanje 43), finančno udejstvovanje (vprašanje 44), samoocena finančnega znanja (vprašanje 45) in ocena finančnega znanja (vprašanje 47-53)

Q41	KMO	Q42	KMO	Q43	KMO	Q44	KMO	Q45	KMO	Q47-53	KMO
Q41a	0,80	Q42a	0,88	Q43a	0,65	Q44a	0,64	Q45a	0,88	Q47	0,60
Q41b	0,83	Q42b	0,89	Q43b	0,65	Q44b	0,88	Q45b	0,86	Q48	0,61
Q41c	0,81	Q42c	0,90	Q43c	0,59	Q44c	0,82	Q45c	0,86	Q49	0,59
Q41d	0,79	Q42d	0,59	Q43d	0,61	Q44d	0,75	Q45d	0,92	Q50	0,62
Q41e	0,80	Q42e	0,80	Q43e	0,72	Q44e	0,90	Q45e	0,94	Q51	0,58
Q41f	0,72	Q42f	0,89			Q44f	0,85	Q45f	0,93	Q52	0,63
		Q42g	0,89			Q44g	0,86	Q45g	0,94	Q53	0,65
		Q42h	0,88			Q44h	0,86	Q45h	0,93		
		Q42i	0,84					Q45i	0,94		
		Q42j	0,70					Q45j	0,92		
		Q42k	0,80								
		Q42l	0,73								
		Q42m	0,48								

Vir: Lastno delo.

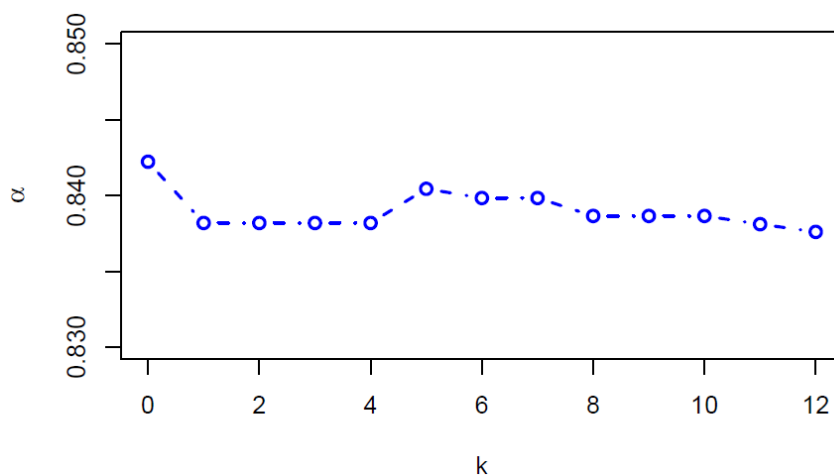
Tabela 12: Povzetek števila vprašanj, števila enot z manjkajočimi odgovori in zanesljivost (Cronbach koeficient α) za posamezni sklop – zavedanje pomembnosti načrtovanja finančne prihodnosti (vprašanje 41), načrtovanje finančne prihodnosti (vprašanje 42), potrošniška usmerjenost (vprašanje 43), finančno udejstvovanje (vprašanje 44), samoocena finančnega znanja (vprašanje 45) in ocena finančnega znanja (vprašanje 47-53)

lestvica	št. vprašanj (n)	št. enot (k = n)	št enot (0 < k < n)	končno št. enot	zanesljivost
ff aware	6	12	4 (0,02)	174	0,76
ff plan	13	28	12 (0,08)	158	0,84
consumer	5	29	1 (0,01)	157	0,62
fin activity	8	32	2 (0,01)	154	0,84
self score	10	37	12 (0,08)	149	0,93
score	7	38	3 (0,02)	148	0,50

Vir: Lastno delo.

ff plan (Q42)

Slika 16: Odvisnost Cronbach koeficient α od števila manjkajočih odgovorov za sklop – načrtovanje finančne prihodnosti (vprašanje 42)

Vir: Lastno delo.

Slika 17: Porazdelitve odgovorov na vprašanja za sklop – načrtovanje finančne prihodnosti (vprašanje 42)

Vir: Lastno delo.

Slika 18: Spearmanovi koeficienti korelacije za sklop – načrtovanje finančne prihodnosti (vprašanje 42)

	Q42i	Q42j	Q42f	Q42g	Q42h	Q42b	Q42e	Q42k	Q42m	Q42c	Q42a	Q42d	Q42j
Q42i	1	0.13	0.16	0.21	0.24	0.29	0.22	0.23	-0.37	0.16	0.14	0.07	0.17
Q42j	0.13	1	0.49	0.43	0.27	0.33	0.26	0.44	0.06	0.14	0.13	0.0	0.17
Q42f	0.16	0.49	1	0.55	0.38	0.5	0.38	0.49	0.1	0.37	0.39	0.14	0.3
Q42g	0.21	0.43	0.55	1	0.33	0.53	0.37	0.53	0.14	0.26	0.4	0.04	0.27
Q42h	0.24	0.27	0.38	0.33	1	0.41	0.43	0.37	0.08	0.2	0.31	0.08	0.21
Q42b	0.29	0.33	0.5	0.53	0.41	1	0.52	0.63	0.0	0.42	0.47	0.09	0.28
Q42e	0.22	0.26	0.38	0.37	0.43	0.52	1	0.65	0.02	0.38	0.31	0.19	0.28
Q42k	0.23	0.44	0.49	0.53	0.37	0.63	0.65	1	0.04	0.36	0.41	0.12	0.46
Q42m	-0.37	0.06	0.1	0.14	0.08	0.0	0.0	0.04	1	0.08	0.1	0.11	0.13
Q42c	0.16	0.14	0.37	0.26	0.2	0.42	0.38	0.36	0.08	1	0.33	0.21	0.3
Q42a	0.14	0.13	0.39	0.4	0.31	0.47	0.31	0.41	0.1	0.33	1	0.36	0.46
Q42d	0.07	0.0	0.14	0.04	0.08	0.09	0.19	0.12	0.11	0.21	0.36	1	0.57
Q42j	0.17	0.17	0.3	0.27	0.21	0.28	0.28	0.46	0.13	0.3	0.46	0.57	1

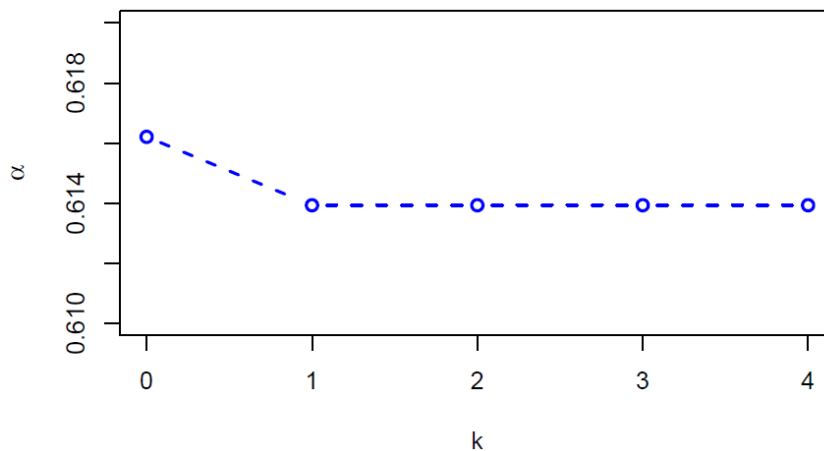
Vir: Lastno delo.

Z Bartlettovim testom dobimo vrednost λ^2 statistike približno enako 752 z 78 prostostnimi stopnjami in zavrnilo ničelno domnevo, da je korelacijska matrika enaka identiteti, pri stopnji značilnosti 0,05 (p -vrednost $< 0,001$). Sprejmemo alternativno domnevo in trdimo, da obstajajo linearne zveze med spremenljivkami.

Izračunane mere KMO so nad 0,7, razen spremenljivk Q42d, Q42j in Q42m. Zaključimo lahko, da spremenljivke iz te množice merijo isti koncept z izjemo spremenljivk Q42d, Q42j in Q42m. Ocenjen Spearmanov koeficient korelacije med Q42d in Q42j je 0,57 in ti dve spremenljivki skupaj z Q42a predstavljata drugi sklop, pri čemer je Q42a edina spremenljivka iz sklopa, ki je povezana s spremenljivkami iz prvega sklopa. Zato spremenljivke Q42d, Q42j in Q42m odstranimo iz te množice za Q42 (ff_ plan) za nadaljnjo statistično analizo.

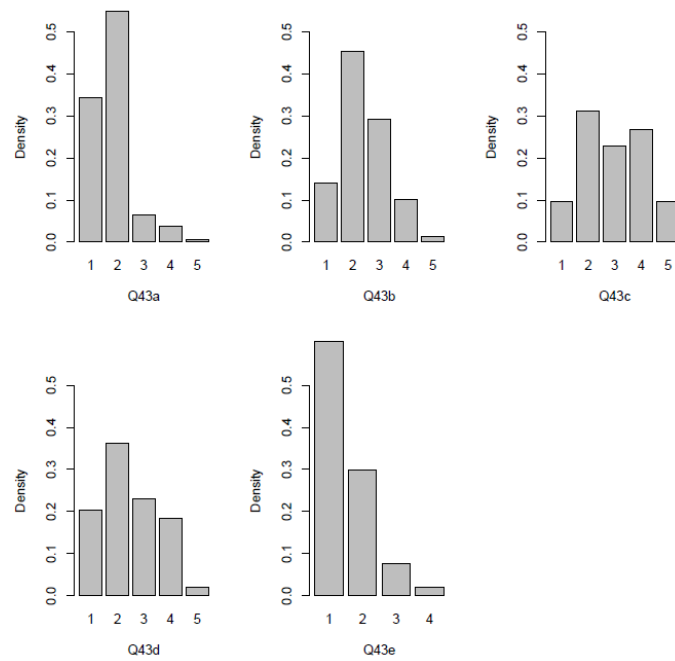
consumer (Q43)

Slika 19: Odvisnost Cronbach koeficient α od števila manjkajočih odgovorov za sklop – potrošniška usmerjenost (vprašanje 43)

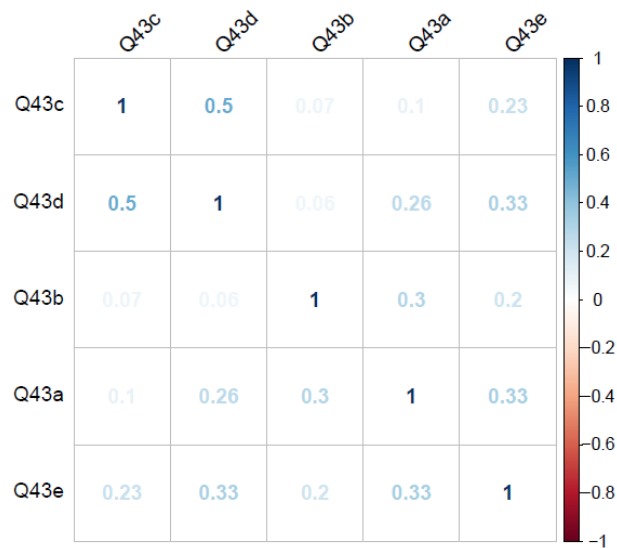
Vir: Lastno delo.

Slika 20: Porazdelitve odgovorov na vprašanja za sklop – potrošniška usmerjenost (vprašanje 43)

Vir: Lastno delo.

Slika 21: Spearmanovi koeficienti korelacije za sklop – potrošniška usmerjenost (vprašanje 43)

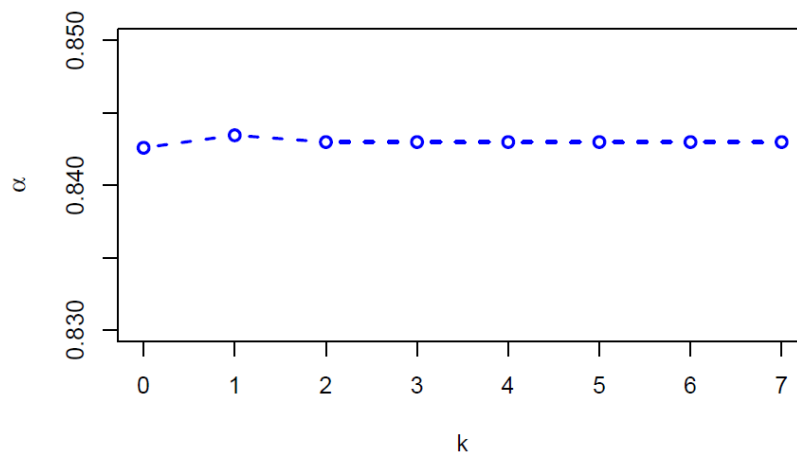
Vir: Lastno delo.

Z Bartlettovim testom dobimo vrednost λ^2 statistike približno enako 102 z 10 prostostnimi stopnjami in zavrremo ničelno domnevo, da je korelacijska matrika enaka identiteti, pri stopnji značilnosti 0,05 (p -vrednost $< 0,001$). Sprejmemo alternativno domnevo in trdimo, da obstajajo linearne zveze med spremenljivkami.

Izračunane mere KMO so nižje od 0,7, razen pri spremenljivki Q43e. Za statistično analizo smo ohranili vse spremenljivke.

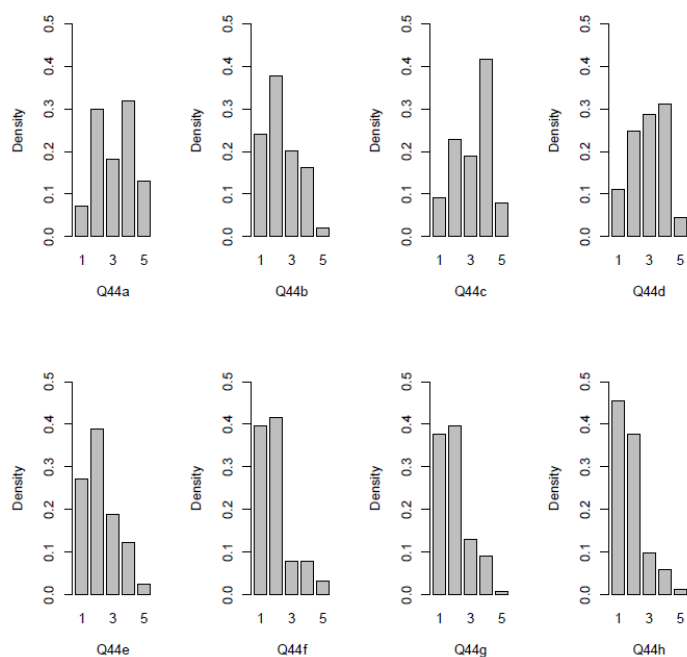
fin_activity (Q44)

Slika 22: Odvisnost Cronbach koeficient α od števila manjkajočih odgovorov za sklop – finančno udejstvovanje (vprašanje 44)

Vir: Lastno delo.

Slika 23: Porazdelitve odgovorov na vprašanja za sklop – finančno udejstvovanje (vprašanje 44)

Vir: Lastno delo.

Spearmanovi koeficienti korelacije so prikazani na sliki 24. Vidimo, da vse pozitivno korelirajo, Q44f, Q44g, Q44h, Q44b in Q44e močnejše.

Slika 24: Spearmanovi koeficienti korelacije za sklop – finančno udejstvovanje (vprašanje 44)

	Q44a	Q44d	Q44c	Q44f	Q44g	Q44h	Q44b	Q44e
Q44a	1	0.51	0.06	0.16	0.12	0.13	0.36	0.18
Q44d	0.51	1	0.39	0.38	0.31	0.28	0.53	0.36
Q44c	0.06	0.39	1	0.23	0.28	0.22	0.34	0.29
Q44f	0.16	0.38	0.23	1	0.67	0.67	0.47	0.55
Q44g	0.12	0.31	0.28	0.67	1	0.74	0.56	0.64
Q44h	0.13	0.28	0.22	0.67	0.74	1	0.54	0.61
Q44b	0.36	0.53	0.34	0.47	0.56	0.54	1	0.58
Q44e	0.18	0.36	0.29	0.55	0.64	0.61	0.58	1

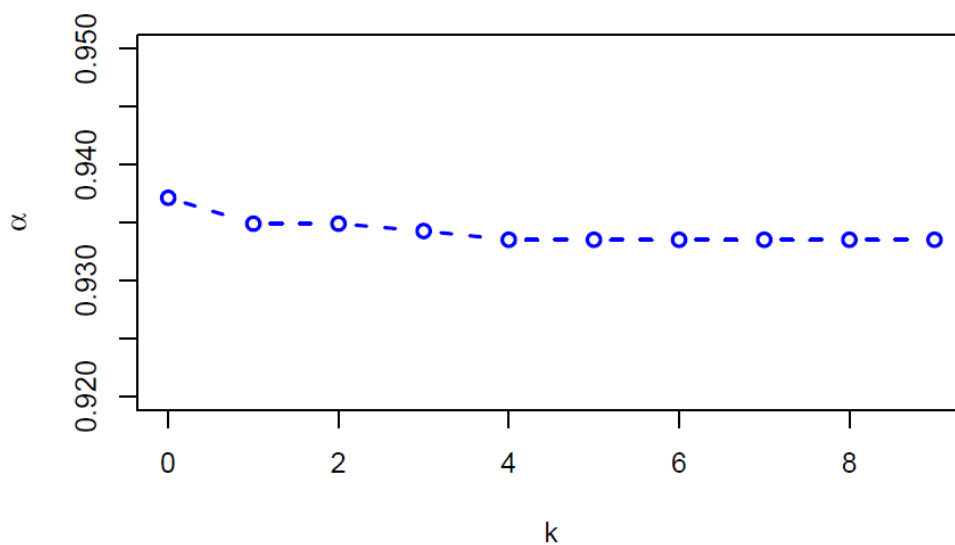
Vir: Lastno delo.

Z Bartlettovim testom dobimo vrednost λ^2 statistike približno enako 523 z 28 prostostnimi stopnjami in zavrnamo ničelno domnevo, da je korelacijska matrika enaka identiteti, pri stopnji značilnosti 0,05 (p -vrednost $< 0,001$). Sprejmemo alternativno domnevo in trdimo, da obstajajo linearne zveze med spremenljivkami.

Izračunane mere KMO so okrog 0,8. Zaključimo lahko, da vse spremenljivke iz te množice merijo isti koncept.

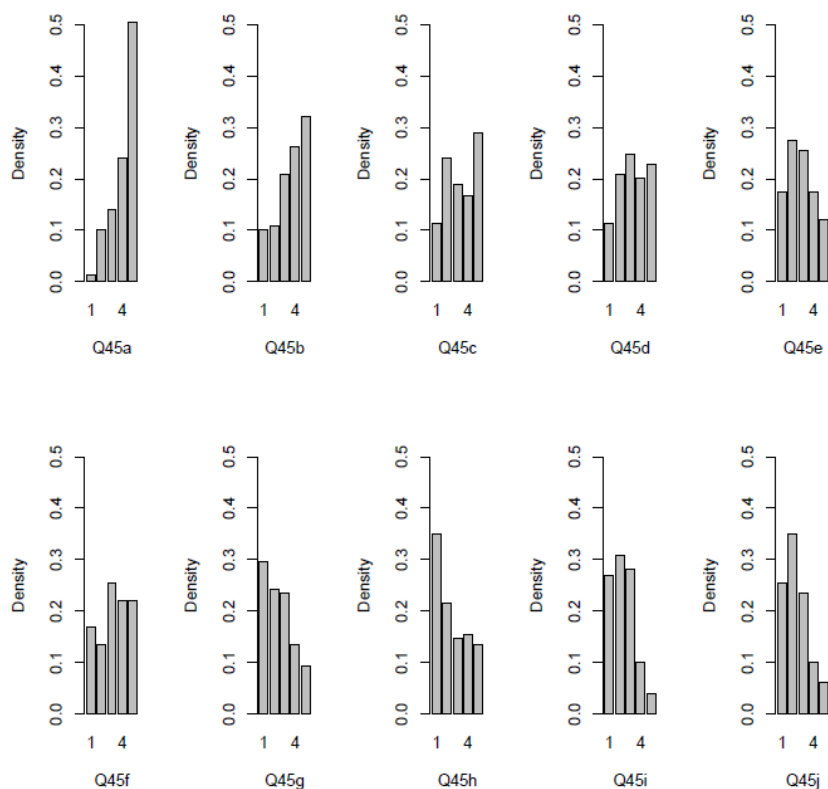
self_score (Q45)

Slika 25: Odvisnost Cronbach koeficient α od števila manjkajočih odgovorov za sklop – samoocenitev finančnega znanja (vprašanje 45)

Vir: Lastno delo.

Slika 26: Porazdelitve odgovorov na vprašanja za sklop – samoocenitev finančnega znanja (vprašanje 45)

Vir: Lastno delo.

Slika 27: Spearmanovi koeficienti korelacije za sklop – samoocenitev finančnega znanja (vprašanje 45)

	Q45a	Q45b	Q45c	Q45f	Q45d	Q45e	Q45h	Q45i	Q45g	Q45j
Q45a	1	0.51	0.38	0.4	0.38	0.33	0.26	0.21	0.24	0.2
Q45b	0.51	1	0.8	0.62	0.62	0.65	0.48	0.5	0.56	0.49
Q45c	0.38	0.8	1	0.61	0.74	0.7	0.5	0.52	0.63	0.53
Q45f	0.4	0.62	0.61	1	0.73	0.75	0.69	0.55	0.72	0.63
Q45d	0.38	0.62	0.74	0.73	1	0.76	0.68	0.59	0.71	0.67
Q45e	0.33	0.65	0.7	0.75	0.76	1	0.59	0.61	0.74	0.67
Q45h	0.26	0.48	0.5	0.69	0.68	0.59	1	0.57	0.69	0.66
Q45i	0.21	0.5	0.52	0.55	0.59	0.61	0.57	1	0.67	0.69
Q45g	0.24	0.56	0.63	0.72	0.71	0.74	0.69	0.67	1	0.74
Q45j	0.2	0.49	0.53	0.63	0.67	0.67	0.66	0.69	0.74	1

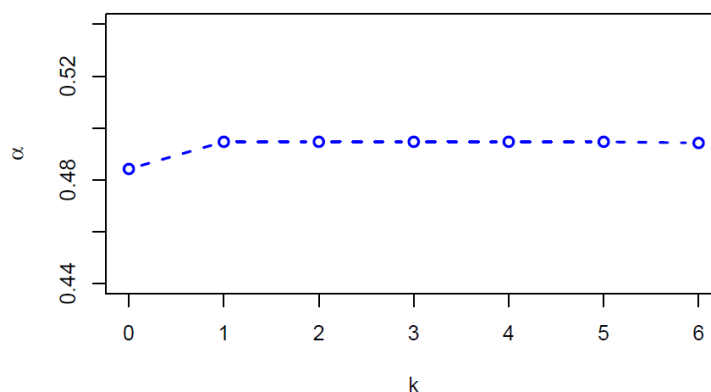
Vir: Lastno delo.

Z Bartlettovim testom dobimo vrednost λ^2 statistike približno enako 1152 s 45 prostostnimi stopnjami in zavrtnemo ničelno domnevo, da je korelacijska matrika enaka identiteti, pri stopnji značilnosti 0,05 (p -vrednost $< 0,001$). Sprejmemo alternativno domnevo in trdimo, da obstajajo linearne zveze med spremenljivkami.

Izračunane mere KMO so okrog 0,9. Zaključimo lahko, da vse spremenljivke iz te množice merijo isti koncept.

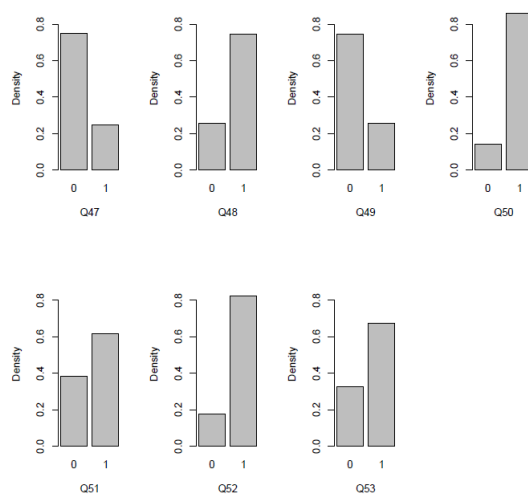
score (Q47-Q53)

Slika 28: Odvisnost Cronbach koeficient α od števila manjkajočih odgovorov za sklop – test finančnega znanja (vprašanje 47-53)

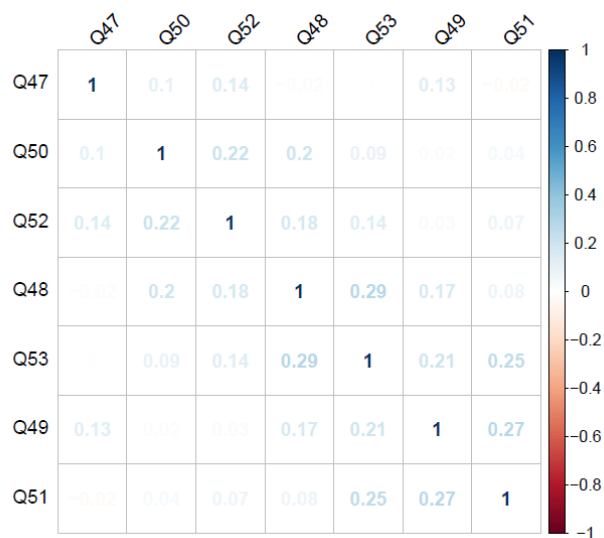
Vir: Lastno delo.

Slika 29: Porazdelitve odgovorov na vprašanja za sklop – test finančnega znanja (vprašanje 47-53)

Vir: Lastno delo.

Slika 30: Spearmanovi koeficienti korelacije za sklop – test finančnega znanja (vprašanje 47-53)

Vir: Lastno delo.

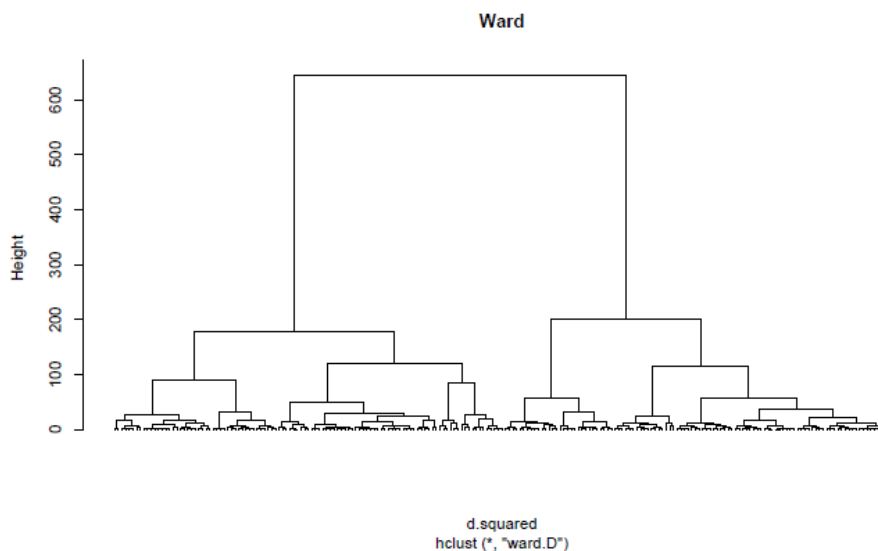
Z Bartlettovim testom dobimo vrednost λ^2 statistike približno enako 63 z 21 prostostnimi stopnjami in zavrnemo ničelno domnevo, da je korelacijska matrika enaka identiteti, pri stopnji značilnosti 0,05 (p -vrednost $< 0,001$). Sprejmemo alternativno domnevo in trdimo, da obstajajo linearne zveze med spremenljivkami.

Izračunane mere KMO so okrog 0,6. Zaključimo lahko, da spremenljivke iz te množice šibko pozitivno korelirajo.

PRILOGA 3: Razvrščanje enot v prostoru Likertovih lestvic in iskanje osamelcev

Kot prvo smo izvedli hierarhično razvrščanje. Za mero različnosti uporabimo kvadrirano evklidsko razdaljo za vseh 6 standardiziranih Likertovih lestvic. Z Wardovo metodo razvrščanja dobimo grafični prikaz – dendrogram, s pomočjo katerega se odločimo za 2 skupini (slika 31). Wardova metoda teži k skupinam, ki imajo primerljivo variabilnost tako, da minimizira vrednost Wardove kriterijske funkcije. Vrednost Wardove kriterijske funkcije za razvrstitev je vsota kvadriranih odklonov znotraj skupin razvrstitve, kjer manjše vrednosti predstavljajo boljšo razvrstitev. Z Wardovo metodo dobimo najnižjo vrednost Wardove kriterijske funkcije in najenakomernejšo porazdelitev enot po skupinah v primerjavi z ostalimi metodami: minimalna, maksimalna in McQuitty.

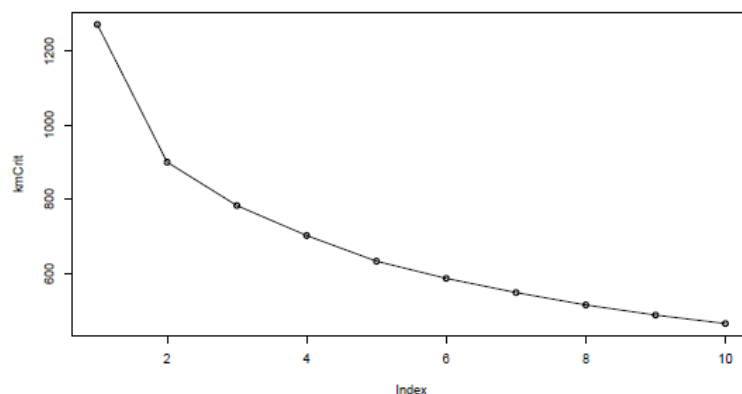
Slika 31: Dendrogram hierarhičnega razvrščanja za Wardovo metodo

Vir: Lastno delo.

Nato smo izvedli ne-hierarhično razvrščanje z uporabo metode voditeljev (k-means). Metoda k-means razvrsti enote v k skupin tako, da vsaka enota pripada skupini z najbližjim povprečjem in minimizira vsoto kvadriranih odklon znotraj skupin razvrstitve, podobno kot Wardova metoda. Na sliki 32 so vrednosti kriterijske funkcije (vsota kvadratov razdalj znotraj skupin) pri različnem številu skupin za standardizirane spremenljivke. Vidimo, da vrednosti bolj strmo padajo do $k = 2$, potem manj. Na podlagi krivulje se odločimo za 2 skupini, ki vsebujeta po 55 oz. 92 anketirancev.

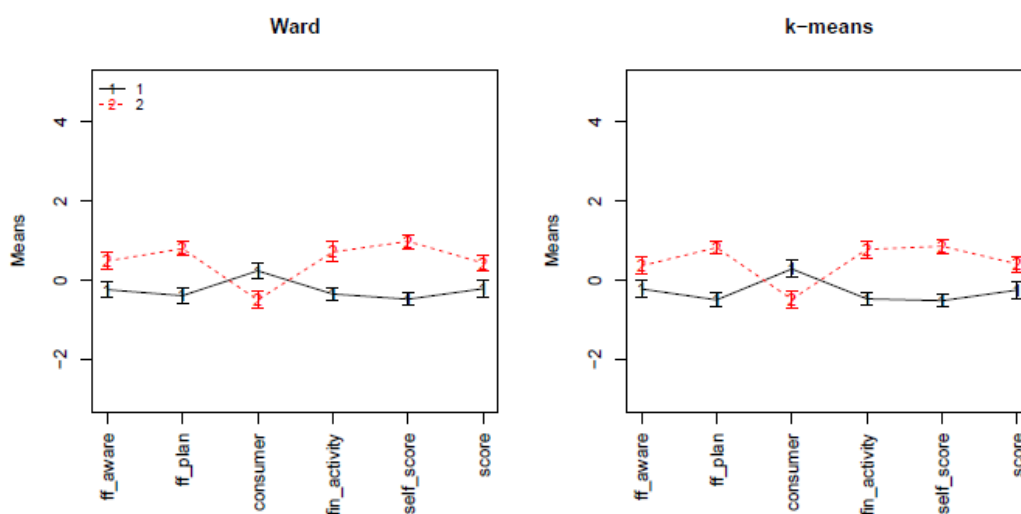
Slika 32: Vrednost kriterijske funkcije za metodo voditeljev pri različnem številu skupin

Vir: Lastno delo.

Wardovo in metodo voditeljev smo primerjali med sabo (slika 33) in dobili maksimalen delež enot na diagonali kontingenčne tabele razvrščanja 0,93. Ker je vrednost pri metodi voditeljev najnižja, izberemo razbitje po metodi voditeljev (tabela 13).

Slika 33: Primerjava Wardove metode in metode voditeljev

Vir: Lastno delo.

Razbitje enot s hierarhično in nehierarhično metodo lahko služi tudi za opisovanje skupin anketirancev. Iz slike 33 lahko razberemo, da imajo ljudje iz prve (črne) skupine v povprečju nižje vrednosti pri vseh Likertovih lestvicah od ljudi iz druge (rdeče) skupine razen pri lestvici consumer. Za prvo skupino je torej značilno, da se v povprečju manj zavedajo, precej manj načrtujejo svojo finančno prihodnost, so bolj potrošniško usmerjeni, se manj finančno udeležujejo, slabše ocenjujejo svoje znanje in dosežajo tudi nižji odstotek pravih odgovorov na testu. Skupino bi lahko poimenovali naivni potrošniki. Druga skupina, ki je manj potrošniško usmerjena in bolj načrtuje finančno prihodnost, se bolj finančno udeležuje

in ima boljše finančno znanje, bi poimenovali npr. načrtni nepotrošniki. Zaradi majhnega števila skupin ne moremo zaznati Dunning–Kruger efekta, ki se odraža v visokem ocenjevanju lastnega znanja in nizki povprečni vrednosti pri testiranju finančnega znanja. Iz slike 33 izgleda, kot da se anketiranci zavedajo svoje nevednosti.

Tabela 13: Primerjava Wardove metode in metode voditeljev

	Ward	KMeans
wardKF	677,20	650,38

Vir: Lastno delo.

Osamelce smo detektirali s pomočjo interkvartilnega razmika, ki preveč odstopajo od srednje vrednosti in s pomočjo metode razvrščanja (metoda voditeljev). Pri **interkvartilnem razmiku** smo želeli detektirati in odstraniti vrednosti Likertovih spremenljivk, ki zelo odstopajo navzgor ali navzdol, glede na ostale anketirance na podlagi:

$$\text{IQR} = q_3 - q_1 \quad (4)$$

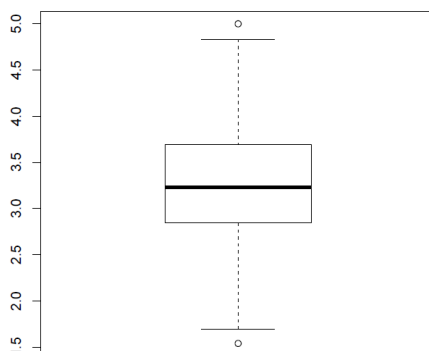
Vrednost x je osamelec, če zanj velja: $x > q_3 + 1,5 \cdot \text{IQR}$

ali

$$x < q_1 - 1,5 \cdot \text{IQR}$$

Na podlagi analize interkvartilnega razmika smo detektirali dva osamelca pri spremenljivki ff plan (Q42), prikazano na sliki 34. Enako smo preučili še ostale spremenljivke. Detektirali smo 5 enot.

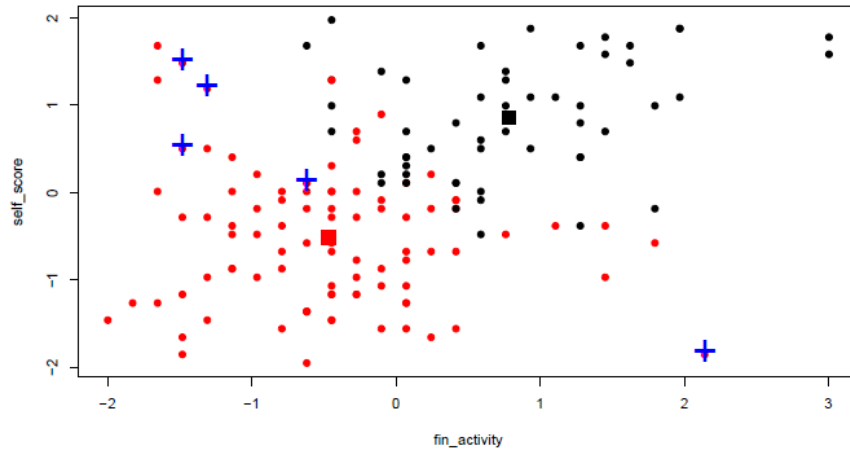
Slika 34: Osamelci za sklop – načrtovanje finančne prihodnosti (vprašanje 42)

Vir: Lastno delo.

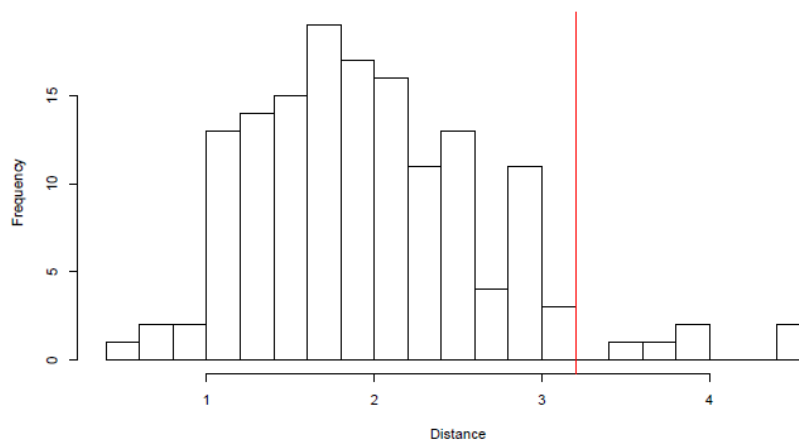
Z metodo voditeljev smo detektirali in odstranili še preostale osamelce, ki najbolj odstopajo od centrov (predstavnikov) (slika 35). Na podlagi porazdelitve razdalj do centrov skupin določimo mejo 3,2, kjer vse enote, ki so večje od 3,2, označimo kot osamelce. Detektirali smo 6 enot, odstranili pa 5, saj smo eno enoto od teh osamelcev odstranili že v prejšnjem koraku. Ob odstranitvi osamelcev je ostalo 137 odgovorov mladih.

Slika 35: Prvih 5 osamelcev, prikazani z modrimi plusi, v prostoru dveh spremenljivk

Vir: Lastno delo.

Slika 36: Histogram razdalj do centrov (predstavnikov) skupin in meja 3,2 označena z rdečo črto

Vir: Lastno delo.

PRILOGA 4: Izpeljava statističnih testov

Testiranje hipotez z deleži

Naj bo X slučajna dihotomna spremenljivka, kjer $X = 1$ pomeni, da mlad človek načrtuje finančno prihodnost; in $X = 0$ pomeni, da **ne** načrtuje. S π označimo verjetnost, da X zavzame vrednost 1:

$$\pi = \Pr(X = 1) \quad (5)$$

Vrednost parametra π interpretiramo kot delež mladih, ki načrtuje finančno prihodnost. Spremenljivka X je porazdeljena po Bernoulli: $X_i \sim \text{Bernoulli}(\pi)$.

Imamo vzorec velikosti n spremenljivk: X_1, \dots, X_n in označimo s S vsoto teh spremenljivk:

$$S = \sum_{i=1}^n X_i \quad (6)$$

Recimo, da je od vprašanih $n = 147$ ljudi odgovorilo z DA 80 ljudi, potem je ocena za vsoto n spremenljivk enaka $\hat{S} = 80$, kjer je S porazdeljeno po Binomsko: $S \sim \text{Binomial}(n, \pi)$.

Populacijski delež π oceno iz vzorca tako, da izračunamo povprečje:

$$\hat{\pi} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n X_i = \frac{S}{n} \quad (7)$$

Povprečje $\hat{\pi}$ je ocena za populacijski delež π .

Recimo, da bi radi statistično dokazali, da je delež mladih, ki načrtujejo finančno prihodnost večji od 0,5. Postavimo ničelno hipotezo in jo skušamo zavrniti:

$$H_0 : \pi \leq 0,5 \quad (8)$$

Izračunamo p -vrednost na dva načina:

- Eksaktno, to pomeni da pri izračunu uporabljamo eksaktno porazdelitev cenilke \hat{S} , ki je enaka $\hat{S} = \text{Binomial}(n, \pi)$ in izračunan \hat{S} prirejamo s percentili binomske porazdelitve. Uporabljeni test: binomski eksaktni test
- Približno, to pomeni da pri izračunu porazdelitev cenilke aproksimiramo z normalno porazdelitvijo:

$$\hat{\pi} \approx \text{Normal} \left(\pi, \sqrt{\frac{\pi(1-\pi)}{n}} \right) \quad (9)$$

in izračunan $\hat{\pi}$ primerjamo s percentili standardne normalne porazdelitve z . Uporabljeni test: z -test.

Binomski eksaktni test

Izpeljava na primeru hipoteze H_1 . Likertovo spremenljivko Y upragujemo, da dobimo spremenljivko X :

$$X = Y > 3 \quad (10)$$

(opomba: spremenljivko score smo upragovali glede na vrednost $Y > 0,5$, ki predstavlja delež pravih odgovorov nad 50 odstotkov)

X je dihotomna spremenljivka in naj bo π verjetnost, da X zavzame vrednost 1:

$$\pi = \Pr(X = 1) \quad (11)$$

Vrednost parametra π lahko interpretiramo kot delež mladih, ki se zaveda, da je za njihovo prihodnost pomembno osebno finančno načrtovanje.

Problem poenostavimo in predpostavimo, da imamo slučajen in neodvisen vzorec mladih. Označimo z X_i povprečen in upragovan odgovor i -tega vprašanega, ki smo ga dobili po zgoraj opisanem postopku. Potem je X_i porazdeljena po Bernoulli:

$$X_i \sim \text{Bernoulli}(\pi) \quad (12)$$

Ničelno hipotezo zapišemo kot:

$$H_0 : \pi \leq 0,5 \quad (13)$$

in je sestavljena, ker zajema več vrednosti parametra π . Alternativna hipoteza H_1 je potem:

$$H_1 : \pi > 0,5 \quad (14)$$

in je enostranska, kar nas zanima le, če je delež značilno večji od 0,5, to pomeni, da se večina mladih zaveda pomembnosti načrtovanja osebne finančne prihodnosti. Prostor vseh možnih vrednosti parametra je interval $[0,1]$, podprostora za H_0 in H_1 pa sta $[0, 0,5]$ in $(0,5, 1]$, v tem vrstnem redu.

Testna statistika T je delež mladih, ki se zavedajo $X_i = 1$, na vzorcu velikosti n :

$$T = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n X_i = \bar{X} \quad (15)$$

Gostota porazdelitve testne statistike je

$$\begin{aligned} f_T(t) &= \Pr(T = t) \\ &= \Pr\left(\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n X_i = t\right) \end{aligned} \quad (16)$$

$$\begin{aligned}
&= \Pr\left(\sum_{i=1}^n X_i = n * t\right) \\
&= \Pr(S_n = n * t) \\
&= \binom{n}{nt} \pi^{nt} (1 - \pi)^{n(1-t)}
\end{aligned}$$

kjer je $S_n \sim \text{Binomial}(n, \pi)$ in je zato domena za T enaka

$$t \in \left\{ \frac{k}{n} \mid k=0, \dots, n \right\} \quad (17)$$

Kumulativna porazdelitvena funkcija testne statistike je

$$\begin{aligned}
F_T(t) &= P(T \leq t) \\
&= \sum_{u \in \{0, \frac{1}{n}, \frac{2}{n}, \dots, t\}} f_T(u) \\
&= \sum_{k \in \{0, 1, 2, \dots, n * t\}} f_T\left(\frac{k}{n}\right) \\
&= \sum_{k=0}^{n * t} \binom{n}{k} \pi^k (1 - \pi)^{n-k}
\end{aligned} \quad (18)$$

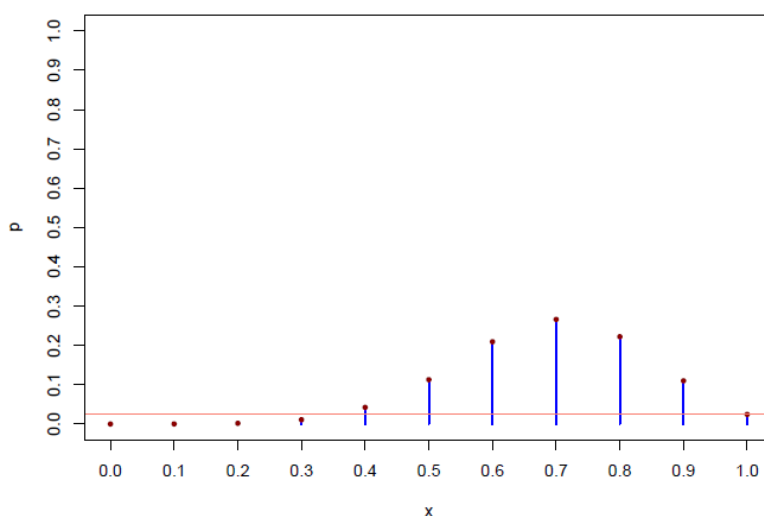
Meja zavrnitve oziroma kritična vrednost (c) pri stopnji zaupanja (π):

$$\begin{aligned}
\pi &\geq \sup P(T \geq t) \\
&= P_{\pi=0,5} (T \geq c) \\
&= \sum_{k=n * c}^n \binom{n}{k} \pi^k (1 - \pi)^{n-k}
\end{aligned} \quad (19)$$

Interval zaupanja

Interval, kjer se nahaja srednjih 95 % vrednosti, lahko določimo tako, da vzamemo toliko vrednosti x_k iz domene $\hat{\pi}$, da je vsota verjetnosti teh x_k vsaj 0,95 in so pri tem verjetnosti povsod večje kot pri ostalih vrednostih iz domene $\hat{\pi}$. Na grafu gostote premikamo premico vzporedno x-osi od 1 proti 0, dokler se z njo ne dotaknemo toliko verjetnosti y_k , da je njihova vsota vsaj 0,95; pripadajoči x_k iz domene $\hat{\pi}$ je iskani interval (slika 37).

Slika 37: Rezultati 95 % intervala zaupanja največje gostote

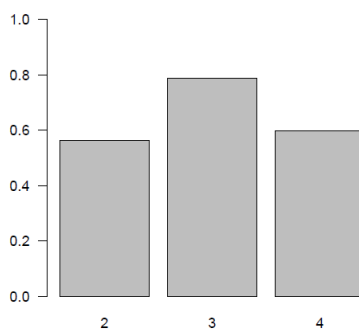
Vir: Lastno delo.

Pearsonov hi-kvadrat test neodvisnosti

Za primer vzamemo dve spremenljivki: ff plan (Q42) in education level (stopnja izobrazbe). Ničelna hipoteza trdi, da sta spremenljivki neodvisni, kar pomeni, da je načrtovanje finančne prihodnosti neodvisno od njene stopnje izobrazbe. Za testiranje uporabimo Pearsonov hi-kvadrat test neodvisnosti, oz. na kratko hi-kvadrat test. Podajamo izpeljave za podatke z in brez upoštevanja uteži.

Na vzorcu 137 enot imamo porazdelitev spremenljivke edu level sledeč. Ker imamo samo eno enoto s stopnjo izobrazbe 1, jo prestavimo med tiste s stopnjo 2. Za kategorijo 2 nato opredelimo kot osebe, ki imajo zaključene vsaj 1. ali 2. stopnjo. Porazdelitev enot načrtovanja finančne pismenosti (prikazano v vrsticah) od stopnje izobrazbe (prikazano v stolpcih) prikazuje tabela 14 in slika 38.

Slika 38: Delež anketirancev, ki načrtujejo finančno prihodnost, po stopnjah izobrazbe

Vir: Lastno delo.

Tabela 14: *Kontingenčna tabela odvisnosti med načrtovanjem finančne prihodnosti po vrsticah (vprašanje 42) in stopnjo izobrazbe (po stolpcih) z opazovanimi frekvenca*

	2.stopnja	3.stopnja	4.stopnja	Skupaj
ne načrtuje fin. prihodnosti (0)	21	3	29	53
načrtuje fin. prihodnost (1)	27	11	43	81
skupaj	48	14	72	134

Vir: *Lastno delo.*

Tabela 15: *Kontingenčna tabela odvisnosti med načrtovanjem finančne prihodnosti po vrsticah (vprašanje 42) in stopnjo izobrazbe (po stolpcih) s pričakovani frekvenca*

	2.stopnja	3.stopnja	4.stopnja	Skupaj
ne načrtuje fin. prihodnosti (0)	18,99	5,54	28,48	53,00
načrtuje fin. prihodnost (1)	29,01	8,46	43,52	81,00
skupaj	48,00	14,00	72,00	134,00

Vir: *Lastno delo.*

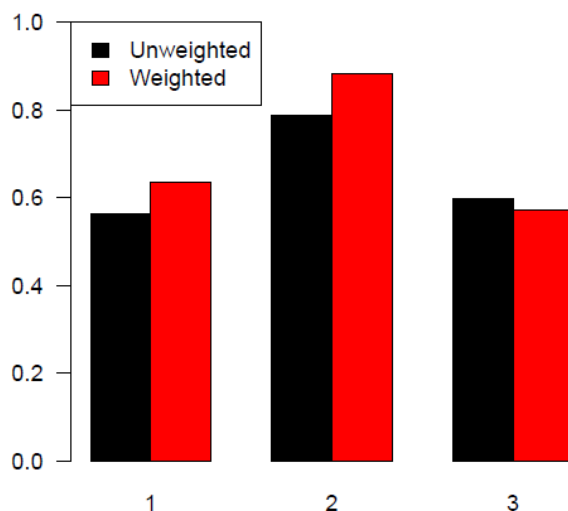
Hi-kvadrat testna statistika, nam pove kako močno odstopajo opazovane frekvence od pričakovanih, z uporabo spodnje formule:

$$\frac{(\text{opazovane } f. - \text{pričakovane } f.)^2}{\text{pričakovane } f.} \quad (20)$$

Za vsako opazovano frekvenco izračunamo odstopanje od opazovanih. Odstopanja seštejemo po vseh celicah in dobimo vrednost testne statistike. Da ugotovimo, kako presenetljiv rezultat je to, moramo to vrednost primerjati s hi-kvadrat porazdelitvijo in izračunamo p -vrednost, kar nam izračuna tudi funkcija v R. Zaključimo, da ničelne hipoteze ne moremo zavrniti pri stopnji značilnosti 0,05. V vzorcu torej ni zaznati statističnega vpliva stopnje izobrazbe na načrtovanje finančne prihodnosti.

Sledi še izpeljava za **utežen vzorec**: Na enotah, ki niso pravilno zastopane v vzorcu glede na populacijo, obtežimo z utežmi (slika 39). Sedaj dobimo ustrezne frekvence tako, da seštejemo uteži za vse posameznike iz ene skupine (tabela 16).

Slika 39: Delež načrtovanja finančne prihodnosti (vprašanje 42) za utežene in neutežene odgovore

Vir: Lastno delo.

Tabela 16: Kontingenčna tabela odvisnosti med načrtovanjem finančne prihodnosti po vrsticah (vprašanje 42) in stopnjo izobrazbe (po stolpcih) z opazovanimi frekvencami

	2.stopnja	3.stopnja	4.stopnja	Skupaj
ne načrtuje fin. prihodnosti (0)	31,69	1,18	16,27	49,13
načrtuje fin. prihodnost (1)	54,83	8,71	21,77	85,32
skupaj	86,51	9,89	38,04	134,45

Vir: Lastno delo.

Tabela 17: Kontingenčna tabela odvisnosti med načrtovanjem finančne prihodnosti po vrsticah (vprašanje 42) in stopnjo izobrazbe (po stolpcih) s pričakovani frekvencami

	2.stopnja	3.stopnja	4.stopnja	Skupaj
ne načrtuje fin. prihodnosti (0)	31,62	3,62	13,90	49,13
načrtuje fin. prihodnost (1)	54,90	6,28	24,14	85,32
skupaj	86,51	9,89	38,04	134,45

Vir: Lastno delo.

Tudi na uteženem vzorcu ne moremo zavrniti ničelne domneve pri stopnji značilnosti 0,05, saj znaša p -vrednost 0,199, pri vrednosti testne statistike 3,22. Na uteženem vzorcu torej ne zaznamo statistično značilnega vpliva stopnje izobrazbe na načrtovanje finančne prihodnosti.

Model logistične regresije

Zato, da lahko naredimo linearni model za binarni odziv (v našem primeru je odziv dogodek, da naključno izbran mlad človek načrtuje osebno finančno prihodnost), moramo verjetnost za dogodek, ki je omejena med 0 in 1 preslikati tako, da lahko slika te verjetnosti zavzame vse vrednosti iz cele realne osi. Omenjen interval $[0,1]$ želimo preslikati na neomejen interval $(-\infty, \infty)$.

Recimo, da je verjetnost za to, da naključno izbran mlad človek načrtuje osebno finančno prihodnost 0,8, s formulo:

$$\Pr(\text{ff_plan} = 1) = 0,8 \quad (21)$$

Potem je verjetnost za to, da ne načrtuje 0,2, s formulo:

$$\Pr(\text{ff_plan} = 0) = 0,2 \quad (22)$$

Obeti (odds) za to, da načrtuje osebno finančno prihodnost, so definirani kot razmerje med tema dvema verjetnostima:

$$\text{Odds}(\text{pff_bin} = 1) = 0,8/0,2 = 4 \quad (23)$$

V tem primeru rečemo, da so obeti 4 proti 1, da oseba načrtuje finančno prihodnost.

Nato vzamemo logaritem obetov in preslikamo verjetnost p iz intervala $[0,1]$ na logaritem obetov, ki je neomejen in slika na celo realno os. Tej preslikavi ali transformaciji iz verjetnosti v logaritem obetov rečemo *logit*:

$$\text{logit}(p) = \log\left(\frac{p}{1-p}\right) \quad (24)$$

Z modelom logistične regresije poiščemo linearno zvezo med logit verjetnostjo za naš dogodek in množico neodvisnih spremenljivk.

$$\text{logit}(p) = \beta_0 + \beta_1 * x_1 + \dots + \beta_m * x_m \quad (25)$$

kjer so neodvisne spremenljivke x_1, \dots, x_m lahko kategorične (ordinalne) ali številske. Ocene za koeficiente β_0, \dots, β_m ponavadi poiščemo z numerično metodo tako, da poiščemo maksimum logaritma verjetja (max. log likelihood). Pravilo čez palec je, da za stabilno oceno koeficientov potrebujemo približno enot:

$$\frac{10 * m}{p} \quad (26)$$

Kjer je $p = E(Y)$ delež primerov, ki so najmanj zastopani. Le je v vzorcu tistih enot, ki načrtujejo manj, potem je tu p delež tistih, ki načrtujejo.

Izbira neodvisnih spremenljivk v modelu logistične regresije

Podmnožico neodvisnih spremenljivk v modelu logistične regresije izberemo z metodo vzvratne eliminacije spremenljivk (ang. backward elimination). Pri tej metodi začnemo z vsemi spremenljivkami in na vsakem koraku odstranimo spremenljivko, katere izguba daje najbolj statistično nepomembno poslabšanje prileganja modela izbranemu kriteriju. Na vsakem koraku uporabimo ANOVO in s testom razmerja verjetij izračunamo verjetnost, da je sprememba med prileganji modela in modela brez spremenljivke, ki jo želimo odstraniti, naključna. V primeru, da je p -vrednost pod 0,05, spremenljivko odstranimo. Za mero prileganja izberemo *diviance* in za kriterij p -vrednost pri koeficientu.

Primer: odstranimo spremenljivko, ki ima najmanj značilen vpliv na odziv: edu iz osnovnega modela (model1) in naredimo nov model (model2) brez edu. Naredimo ANOVO in test z razmerjem verjetij LRT tako, da izračunamo verjetnost, da je sprememba med prileganjem modelov podatkov naključna. Rezultati pokažejo, da je prileganje modela₁ 152,12, ki je boljše od novega modela₂, ki ima prileganje 161,5 in ta razlika v prileganju je statistično značilna (p -vrednost $\approx 0,002$), zato spremenljivke edu ne odstranimo iz osnovnega modela. Model preverjamo naprej.

PRILOGA 5: Rezultati opisne statistike

Tabela 18: *Regija prebivališča mladih v vzorcu*

Regija prebivališča	% vzorca
Gorenjska	60
Goriška	2
jugovzhodna	2
Koroška	0,5
Notranjsko-Kraška	2
Podravska	2
Pomurska	0,5
Obalno-kraška	2
Osrednjeslovenska	24
Savinjska	3
Zasavska	2

Vir: *Lastno delo.*

Tabela 19: *Izobrazba mladih v vzorcu*

Izobrazba mladih	% vzorca
osnovnošolska	0,5
srednješolska	36
visokošolska	10,5
univerzitetna	53

Vir: *Lastno delo.*

Tabela 20: *Stanovanjski status mladih v vzorcu*

Stanovanjski status mladih	% vzorca
Živim pri starših	50
Najemnik	32
Živim v lastnem stanovanju ali hiši	17

Vir: *Lastno delo.*

Tabela 21: *Zaposlitvena struktura mladih v vzorcu*

Zaposlitveni status mladih	% vzorca
študent	43
brezposelni	4
zaposleni	48
samozaposleni	5

Vir: *Lastno delo.*

Tabela 22: *Glavni vir prihodkov mladih v vzorcu*

Glavni vir prihodka mladih	% vzorca
dohodek iz študentskega dela	26
osebni dohodek (plača)	55
podpora staršev (žepnine ipd.)	10
podpora države (denarno nadomestilo, štipendije ipd.)	7
drugo	2

Vir: *Lastno delo.*

Tabela 23: *Povprečni neto mesečni dohodek mladih v vzorcu*

Povprečni mesečni dohodek mladih	% vzorca
do 400 EUR	29
401-700 EUR	12
701-1000 EUR	21
1001-1300 EUR	19
nad 1300 EUR	17
ne vem	3

Vir: *Lastno delo.*

Tabela 24: *Varčevanje mladih v vzorcu*

Varčevanje	% vzorca	Namensko varčevanje	% vzorca
da	81	da	67
ne	19	ne	33

Vir: *Lastno delo.*

Tabela 25: *Delež preostalih mesečnih prihodkov mladih v vzorcu*

Delež preostalih mesečnih prihodkov mladih	% vzorca
do 25 %	28
25-50 %	36
50-75 %	20
nad 75 %	10
ne vem	6

Vir: *Lastno delo.*

Tabela 26: *Posojilo mladih v vzorcu*

Posojilo	% vzorca
da	16
ne	84

Vir: *Lastno delo.*

Tabela 27: *Struktura varčevanja mladih v vzorcu*

Kje varčujejo mladi	% navedb
doma	19
bančni varčevalni račun	48
bančna vezava	11
delnice	4
obveznice	2
vzajemni skladi	6
življenjsko naložbeno zavarovanje	3
nepremičnina	2
premičnina	3
drugo	3

Vir: *Lastno delo.*Tabela 28: *Vpliv na izbor oblike varčevanja mladih v vzorcu*

Vpliv na izbor oblike varčevanja mladih	% navedb
lastne izkušnje	38
finančni strokovnjak	6
družinski člani (niso v finančnih storitvah)	29
družinski člani (v finančnih storitvah)	11
prijatelji (niso v finančnih storitvah)	2
prijatelji (v finančnih storitvah)	2
mediji	9
drugo	2

Vir: *Lastno delo.*Tabela 29: *Začetek varčevanja mladih v vzorcu*

Začetek varčevanja mladih	% vzorca
v otroštvu so mi starši odprli varčevalni račun in začeli z varčevanjem	37
v času izobraževanja	29
ob prvem študentskem delu	10
ob prvi redni zaposlitvi	24

Vir: *Lastno delo.*Tabela 30: *Zakaj mladi v vzorcu ne varčujejo*

Zakaj mladi ne varčujejo	% navedb
odsotnost prihodkov	23
prenizki prihodki	22
sprotna poraba vseh prihodkov	19
pomanjkanje interesa	12
ne poznam finančnih produktov	15
sem finančno preskrbljen	8

Vir: *Lastno delo.*

Tabela 31: *Finančno izobraževanje mladih v vzorcu*

Finančno izobraževanje	% vzorca
da	19
ne	81

Vir: *Lastno delo.*

Tabela 32: *Finančno izobraževanje mladih v vzorcu*

Finančno izobraževanje mladih	% navedb
v srednji šoli (redni kurikulum)	8
na fakulteti (redni kurikulum)	33
prostočasne dejavnosti	39
v sklopu zaposlitve	4
na spletu	16

Vir: *Lastno delo.*

Tabela 33: *Zainteresiranost za dodatno finančno izobraževanje mladih v vzorcu*

Zainteresiranost za dodatno finančno izobraževanje	% vzorca
da	68
ne	32

Vir: *Lastno delo.*

Tabela 34: *Vzpodbuda s strani staršev k finančnem udejstvovanju (varčevanje, investiranje, načrtovanje finančne prihodnosti) mladih v vzorcu*

Vzpodbuda s strani staršev	% vzorca
da	76
ne	24

Vir: *Lastno delo.*

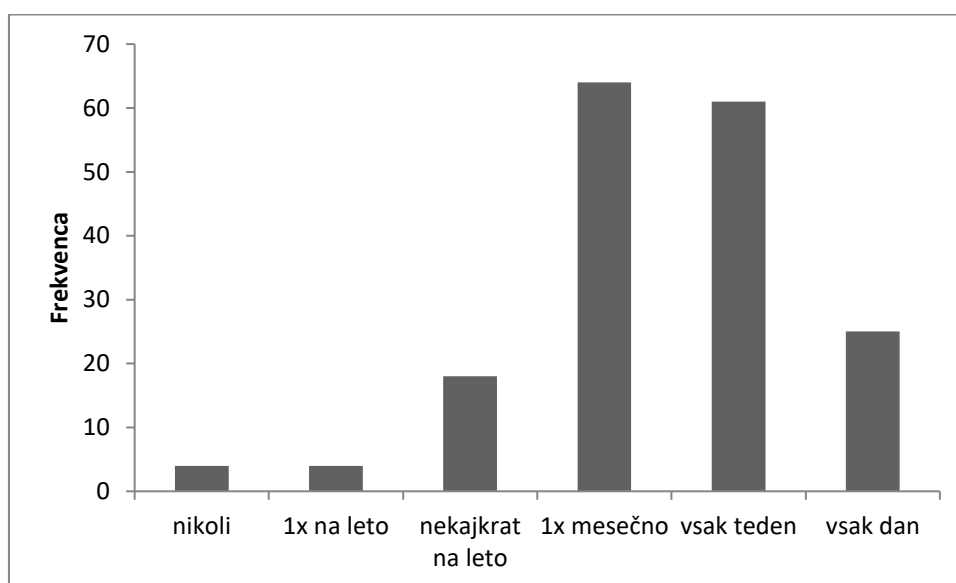
PRILOGA 6: Rezultati preverjanja hipotez

Tabela 35: Pogostost razmišljanja o finančni prihodnosti mladih v vzorcu

Pogostost razmišljanja o finančni prihodnosti	% vzorca
nikoli	2,5
1x letno	2,5
nekajkrat letno	10
1x mesečno	36
vsak teden	35
vsak dan	14

Vir: Lastno delo.

Slika 40: Frekvenca pogostosti razmišljanja o finančni prihodnosti mladih v vzorcu

Vir: Lastno delo.

Tabela 36: Pogostost načrtovanja osebne finančne prihodnosti mladih v vzorcu

Pogostost načrtovanja osebne finančne prihodnosti	% vzorca
nikoli	1
1x letno	6
nekajkrat letno	31
1x mesečno	40
pogosteje kot 1x mesečno	22

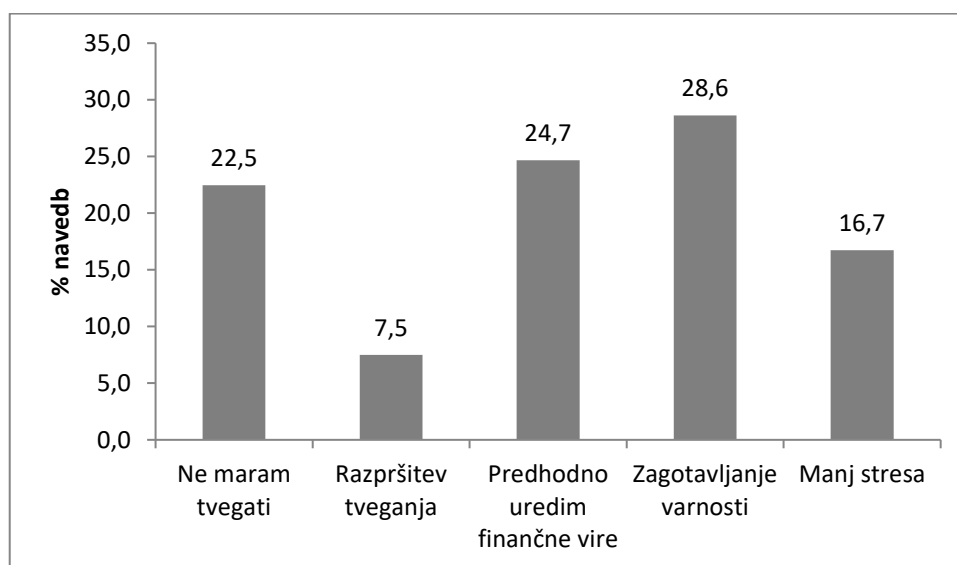
Vir: Lastno delo.

Tabela 37: Sprejemanje dnevni finančnih odločitev mladih v vzorcu

Sprejemanje dnevni finančnih odločitev	% vzorca
jaz	27
jaz in partner	32
jaz in ostali družinski člani	30
partner / družinski člani / nekdo drug	11

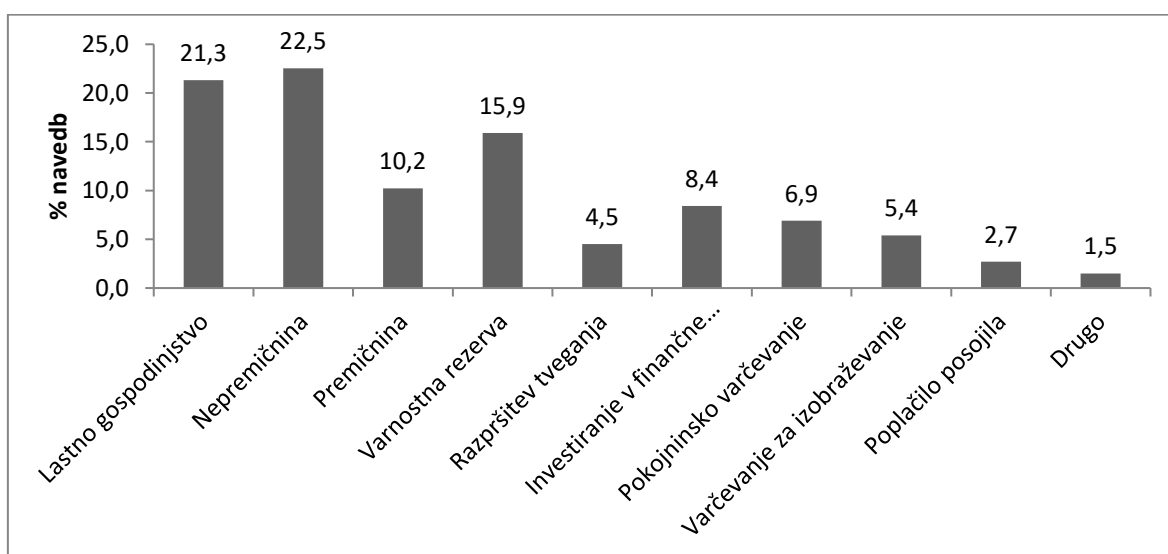
Vir: Lastno delo.

Slika 41: Razlogi načrtovanja osebne finančne prihodnosti mladih v vzorcu

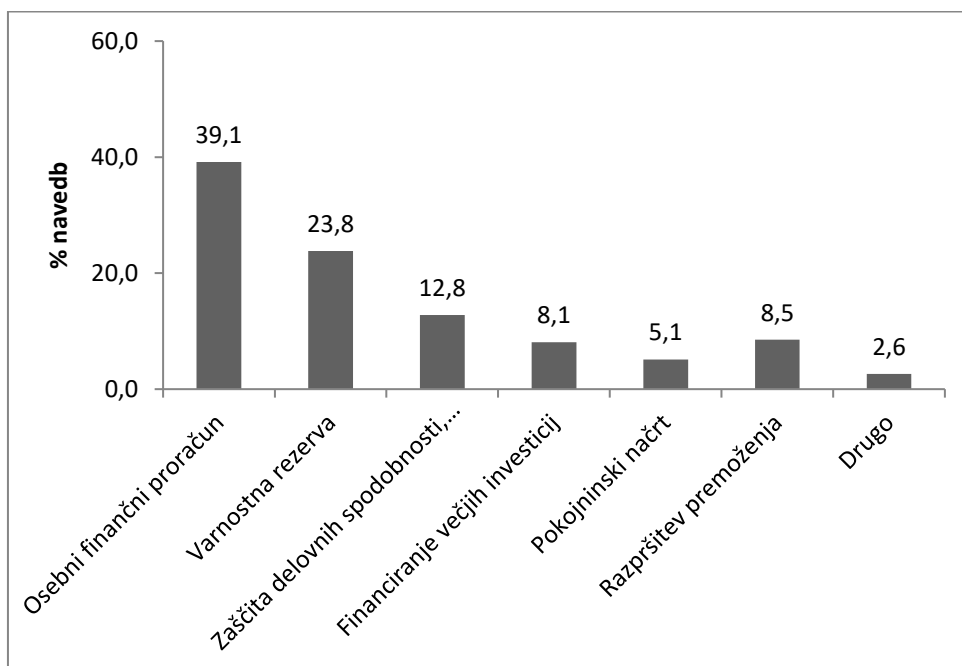
Vir: Lastno delo.

Slika 42: Kratkoročni in dolgoročni finančni cilji mladih v vzorcu

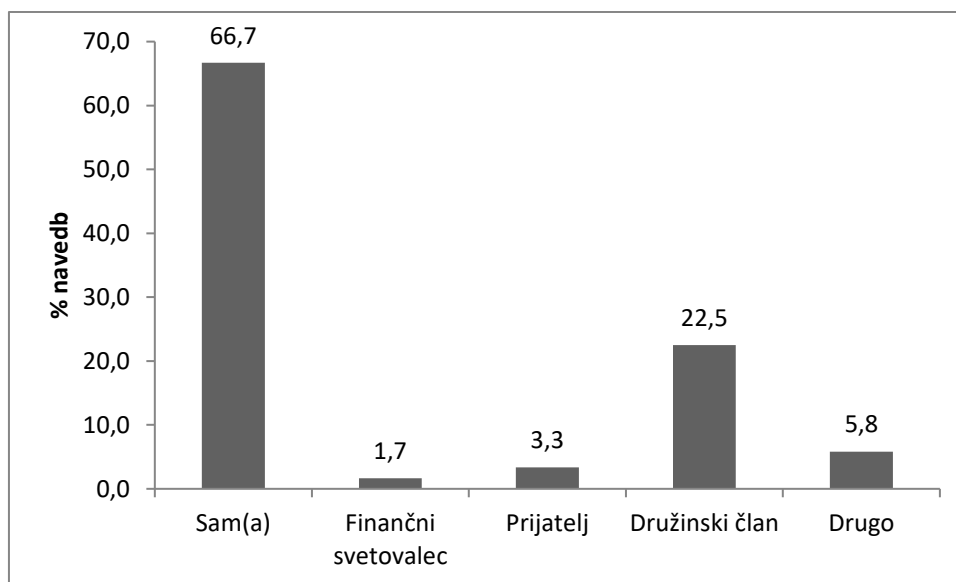
Vir: Lastno delo.

Slika 43: Glavni deli finančnih načrtov mladih v vzorcu

Vir: Lastno delo.

Slika 44: Izdelava finančnih načrtov mladih v vzorcu

Vir: Lastno delo.

Tabela 38: *Rezultati finančnega znanja* lastne raziskave, OECD (2016), raziskave objavljene v reviji Moje finance (Mihajlovič, 2011) in raziskave Slovenskega zavarovalnega združenja, 2019*

	Lastna raziskava (mladi do 29 let)	OECD INFE, 2016 (vsi anketiranci, OECD države)	Raziskava Moje Finance 2011 (vsi anketiranci)	Slovensko zavarovalno združenje, 2019 (18-24 let, 25-34let, vsi anketiranci)
Q47_Dvig denarja iz varčevalnega računa za poplačilo dolga na kreditni kartici je dobra odločitev. Pravilni dogovor: DRŽI	26		31	
Q48_Katera trditev je pravilna? Če nekdo na borznem trgu kupi delnico podjetja A, potem: Pravilni odgovor: Postane lastnik dela podjetja A.	76		69	
Q49_Katera naložba je običajno najbolj donosna na dolgi rok? Pravilni dogovor: delnice	26		37	
Q50_Vrednost katere naložbe skozi čas običajno najbolj niha? Pravilni odgovor: delnice	87		86	
Q51_Na varčevalnem računu imaš 100 €, letna obrestna mera znaša 10 %. Koliko denarja boš imel na računu po petih letih, če denarja iz računa ne dvigaš? Pravilni odgovor: več kot 150 €.	63	48	72	53, 47, 50
Q52_Predstavljaš si, da se v letu 2019 tvoji dohodki podvojijo, prav tako pa se podvojijo cene vseh dobrin. Koliko lahko kupiš v letu 2019 s tvojimi dohodki glede na leto prej? Pravilni dogovor: enako	84	81	85	67, 67, 81
Q53_Če vlagatelj razprši denar med različne vrste naložb, kaj se pri tem zgodi s tveganjem za finančne rezultate? Pravilni odgovor: Zmanjša se.	69	65	85	69, 63, 71

*odstotek anketirancev, ki je odgovoril pravilno na zastavljeno vprašanje

Vir: Lastno delo ter prirejeno po OECD INFE, 2016; Mihajlovič, 2011; Slovensko zavarovalno združenje, 2019.

PRILOGA 7: Povzetek rezultatov statističnih analiz

Tabela 39: Povzetek rezultatov statističnih analiz

statistična metoda	R1 (n = 147)	R2 (n = 137)	R3 (n = 137)
binomski eksaktni test	98,9% (<i>p</i> -vrednost < 0,001)	99,3 % (<i>p</i> -vrednost < 0,001)	98,5 % (<i>p</i> -vrednost < 0,001)
H1 95 % interval zaupanja najvišje gostote	0,96-1,00	0,98-1,00	0,98-1,00
<i>z</i> - test	98,9% (<i>p</i> -vrednost < 0,001)	99,3 % (<i>p</i> -vrednost < 0,001)	98,5 % (<i>p</i> -vrednost < 0,001)
<i>t</i> -test	(<i>p</i> -vrednost < 0,001)	(<i>p</i> -vrednost < 0,001)	(<i>p</i> -vrednost < 0,001)
binomski eksaktni test	57,1 % (<i>p</i> -vrednost = 0,05)	59,8 % (<i>p</i> -vrednost = 0,01)	62,0 % (<i>p</i> -vrednost < 0,01)
H2 95 % interval zaupanja najvišje gostote	0,49-0,65	0,52-0,68	0,54-0,70
<i>z</i> - test	57,1 % (<i>p</i> -vrednost = 0,05)	59,8 % (<i>p</i> -vrednost = 0,01)	62,0 % (<i>p</i> -vrednost < 0,01)
<i>t</i> -test	(<i>p</i> -vrednost = 0,01)	(<i>p</i> -vrednost < 0,01)	(<i>p</i> -vrednost < 0,001)
H3 model logistične regresije	β_{consumer} : -2,36 (<i>p</i> -vrednost = 0,01)	β_{consumer} : -2,11 (<i>p</i> -vrednost = 0,02)	β_{consumer} : -2,24 (<i>p</i> -vrednost = 0,03)
	$\beta_{\text{fin_activity}}$: 3,41 (<i>p</i> -vrednost = 0,001)	$\beta_{\text{fin_activity}}$: 3,08 (<i>p</i> -vrednost < 0,01)	$\beta_{\text{fin_activity}}$: 2,25 (<i>p</i> -vrednost < 0,001)
binomski eksaktni test	18,3 % (<i>p</i> -vrednost < 0,001)	18,2 % (<i>p</i> -vrednost < 0,001)	22,6 % (<i>p</i> -vrednost < 0,001)
H4 95 % interval zaupanja najvišje gostote	0,12-0,24	0,12-0,25	0,16-0,30
<i>z</i> - test	18,3 % (<i>p</i> -vrednost < 0,001)	18,2 % (<i>p</i> -vrednost < 0,001)	22,6 % (<i>p</i> -vrednost < 0,001)
<i>t</i> -test	(<i>p</i> -vrednost < 0,001)	(<i>p</i> -vrednost < 0,001)	(<i>p</i> -vrednost < 0,001)

Vir: Lastno delo.

Povzetek rezultatov testiranja hipotez z različnimi vključenimi koraki v predobdelavi podatkov (R1, R2 in R3). Rezultati R3 so predstavljeni v rezultatih in diskusiji magistrskega dela.

Potek predobdelave podatkov za R1: celoten vzorec mladih: odgovori NA

Potek predobdelave podatkov za R2: celoten vzorec mladih: odgovori NA – osamelci

Potek predobdelave podatkov za R3: celoten vzorec mladih: odgovori NA – osamelci + utežitev odgovorov